

Beleidsnotitie Gemeentelijke begraafplaatsen Opsterland 2024-2030

T lichaam rust int graft van alle moeylikheen
T besuin geklank wagt aff sal dan ten oordeel treen
Den ziel geniet de eer vergenoegd in zijner god
Te leven voor den heer dat is 't zalig lot

Tekst grafzerk kerkhof Kerkewal te Gorredijk

Colofon

Titel Beleidsnotitie Gemeentelijke begraafplaatsen Opsterland 2024-2030
Datum mei 2024.
Tekst Aafke Bonnet-Bekkema, adviseur Cultureel erfgoed (team Wonen en
 Werken)
Vormgeving Door auteur.
Afbeeldingen Door auteur, tenzij anders vermeld.

Zaaknummer 0086184761

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Doel en functie	6
Leeswijzer	6
1. Geschiedenis van begraven en begraafplaatsen	8
1.1 Typering van begraafplaatsen	9
1.1.1 Oude dorpskerkhoven	9
1.1.2 Joodse begraafplaatsen	10
1.1.3 Gemeentelijke begraafplaatsen	10
2. Historie van de gemeentelijke begraafplaatsen	13
2.1 Beetsterzwaag Gealeane	14
2.2 Gorredijk Hegedyk	18
2.3 De Leijen Kortezwaag	22
2.4 Nij Beets	27
2.5 Tijnje	30
2.6 Gorredijk: het oude hervormde kerkhof aan de Kerkewal	34
2.7 De Joodse begraafplaats	37
3. Wettelijke kaders: regels voor begraafplaatsen en Wet op de lijkbezorging	40
3.1 Wet op de lijkbezorging (1991)	40
3.2 Besluit op de lijkbezorging (1997)	41
3.3 Verordeningen en regelingen	41
3.4 Gemeentelijk beleid	42
3.5 Taakverdeling binnen de gemeente. Betrokkenen bij de begraafplaatsen	42
4. Voorzieningen en voorschriften omtrent begraven	44
4.1 Grafuitgifte, soorten graven en asvoorzieningen	44
4.1.1 Particuliere graven	44
4.1.2 Graven uitgegeven voor onbepaalde tijd	44
4.1.3 Grafkelders	44
4.1.4 Asvoorzieningen: columbaria, urnenvelden en strooivelden	45
4.1.4.1 Urnenmuren	45
4.1.4.2 Urnengraven	45
4.1.4.3 Strooivelden	45
4.1.5 Kindergraven, ongeboren kinderen en vlindersteen	46
4.1.6 Islamitisch begraven	46
4.1.7 Dierenbegraafplaats en natuurbegraafplaats	46
4.2 Grafrusttermijn	46
4.3 Begraaftijden	46
4.4 Toewijzing van graven	46

4.5 Plaatsen van grafmonumenten en grafbedekkingen	47
4.6 Overschrijving van grafrechten	47
4.7 Ruiming van graven en beëindiging grafrechten	48
4.7.1 Graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd	48
4.7.2 Ruiming	49
5. Beheer en onderhoud	51
5.1 Beheerafspraken	51
5.1.1 Oorlogsgraven en de Joodse begraafplaats	51
5.2 Werkzaamheden en onderhoud van de gemeentelijke begraafplaatsen	52
5.3 Onderhoud van individuele graven en grafstenen	53
5.4 Aanvullend onderhoud begraafplaatsen door vrijwilligers	54
6. Dienstverlening	56
6.1 Administratieve werkzaamheden en digitalisering	56
6.2 Communicatie en informatievoorziening	56
7. Cultuurhistorisch waardevol funerair erfgoed	58
7.1 Gemeentelijke visie op funerair erfgoed	58
7.2 Cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten	58
7.2.1 Beheersverordening en lijst met cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten	60
7.3 Uitkomsten van de inventarisatie door Bureau Funeraire Adviezen	60
7.3.1 Biografische betekenis	60
7.3.2 Materiaalgebruik en hantering	63
7.3.3 Vormgeving van het monument	63
7.3.4 Bijzondere symboliek	64
7.3.5 Karakteristiek	64
7.3.6 Eindscore	65
7.4 Oorlogsgraven	65
7.5 Molukse KNIL-militairen	65
7.6 Onderhoud van cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten	65
7.7 Omgang met overige grafmonumenten	66
7.7.1 Betekenis van overige grafmonumenten	66
8. Gemeentelijke begraafplaatsen in de toekomst	68
8.1 Capaciteit en prognose	68
8.2 Afmetingen van graven	69
8.3 Graven uitgegeven voor onbepaalde tijd in de toekomst	69
8.4 Graven uitgegeven voor onbepaalde tijd in de toekomst en verwaarlozing	69
8.5 Pilot en uitbesteding traject begraven en grafdelven	70
8.6 Behoud en herstel oorspronkelijke karakter begraafplaatsen	70

8.7 Omgang met cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten	72	
8.8 Omgang met overige grafmonumenten	73	
8.9 Administratief gesloten begraafplaats: het kerkhof aan de Kerkewal	73	
8.10 Publieke evenementen	73	
8.11 Overname van begraafplaatsen van particulieren en stichtingen	74	
8.12 Sluiten, afstoten en/of opheffen van een gemeentelijke begraafplaats	74	
9. Conclusies, aanbevelingen en vervolgstappen	77	
9.1 Kaderstellend	77	
9.2 Uitvoerend	79	
10. Financiële aspecten	86	
10.1 Inkomsten/baten	86	
10.2 Uitgaven/lasten	87	
10.3 Structurele kosten en eenmalige kosten	87	
Bijlagen		
Bijlage 1	Begraafplaatsen in gemeente Opsterland	90
Bijlage 2	Selectiecriteria cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten	92
Bijlage 3	Kwaliteitsniveaus Beeldkwaliteitsplan Openbare Ruimte 2021-2025	96
Bijlage 4	Wet op de lijkbezorging over sluiting van begraafplaatsen	97
Bijlage 5	Overzicht oorlogsgraven in gemeente Opsterland	98
Bijlage 6	Tabel 1. Gegevens per begraafplaats 2019-2023	99
Bijlage 7	Achtergrondinformatie baarhuis en hekwerk Gorredijk Hegedyk	100

Inleiding

Onze begraafplaatsen en kerkhoven vervullen een belangrijk maatschappelijke functie. Niet alleen om afscheid te nemen, te begraven en te herdenken, maar ook als ontmoetingsplek en om troost te vinden. Binnen de gemeente Opsterland zijn er tal van begraafplaatsen en kerkhoven. In totaal zijn er 21 kerkhoven en begraafplaatsen, waarvan er 6 in eigendom van gemeente Opsterland zijn. Van deze gemeentelijke begraafplaatsen zijn er 5 actief in gebruik, het zijn plaatsen waar nog steeds begraven wordt. Slechts één begraafplaats, die van de voormalige hervormde kerk aan de Kerkewal in Gorredijk, is niet meer in gebruik. Ook is er in de gemeente een Joodse begraafplaats aanwezig. Deze is in eigendom van het Nederlands Israëliësch Kerkgenootschap (NIK). Volgens een overeenkomst uit 1947 (B&W besluit van 29 januari 1948) verzorgt de gemeente op deze begraafplaats het groendonderhoud. Ook deze begraafplaats is een begraafplaats in ruste, er wordt niet langer begraven.

Gemeentelijke begraafplaatsen zijn begraafplaatsen waar iedereen begraven mag worden. Afscheid nemen en herdenken moeten op een waardige manier kunnen plaatsvinden. Hiervoor is een goede balans vereist tussen de inrichting, het beheer en het gebruik van begraafplaatsen. Het moet voor alle betrokkenen duidelijk zijn welke mogelijkheden er zijn en waar de taken en verantwoordelijkheden liggen die te maken hebben met de gemeentelijke begraafplaatsen, dit binnen de wettelijke kaders. Voor de 5 begraafplaatsen waar nog actief begraven wordt, geldt dat de gemeente verantwoordelijke is voor het beheer, de inrichting, het gebruik, het grafdelven en de administratie. Het beheer is in handen van Team Openbare Ruimte van de gemeente Opsterland. Publiekszaken houdt zich bezig met de administratieve werkzaamheden van het begraven, zoals de communicatie, het verlengen van grafrechten en de facturatie.

In de Wet op de lijkbezorging (zie hoofdstuk 3) is vastgelegd welke verplichtingen en taken gemeenten hebben op het gebied van begraven. De reikwijdte van dit plan valt binnen de kaders van deze wet. Hoe wij daaraan invulling geven is een verantwoordelijkheid van de gemeente zelf.

In deze notitie staat, naast de praktische aspecten van het beheer, gebruik en de inrichting van de 5 nog actief gebruikte gemeentelijke begraafplaatsen, tevens onze visie op funerair erfgoed en met welk beleid en welke maatregelen we die (gaan) uitvoeren op de gemeentelijke begraafplaatsen. Opstellen (gebouwen, baarhuisjes, klokkenstoelen) vallen buiten de scope van dit beleid en worden tot het vastgoed gerekend.

Omdat de belangrijkste inkomsten van begraafplaatsen verkregen worden uit de verkoop van graven en in enige mate ook de verlenging van grafrechten, nemen de inkomsten af door de toename van het aantal crematies. Hierdoor bestaat het risico dat er niet voldoende financiële ruimte is of blijft om begraafplaatsen goed te onderhouden. Dit draagt op zijn beurt bij aan het mogelijk verdwijnen van cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten.

De laatste decennia speelt cultureel erfgoed een steeds belangrijkere rol in de samenleving. Vaak wordt er gedacht aan monumenten, archeologische vindplaatsen en cultuurhistorische aspecten van het landschap wanneer we spreken over cultureel erfgoed. Enigszins minder bekend is het funerair erfgoed, dat ook behoort tot het cultureel erfgoed. De laatste jaren is er in toenemende aandacht voor de cultuurhistorische waarde die grafstenen en begraafplaatsen vertegenwoordigen. De begraafplaatsen, kerkhoven en grafmonumenten vormen samen het funerair erfgoed. Een begraafplaats in algemene zin is de plaats waar

dierbaren bijgezet worden door hun nabestaanden. Voor veel mensen is een begraafplaats een plaats van rouw, herinnering en overdenking.

Van de kerk aan de Kerkewal zijn alleen de fundamenteën bewaard gebleven, maar in kwetsbare staat. De grafzerken die in de vloer van de restanten van de kerk liggen, enkele al twee tot drie eeuwen oud, zijn door weersinvloeden afgesleten en in slechte conditie. Ook op het terrein zelf zijn er nog diverse grafstenen te vinden. Een deel ervan is in slechte conditie, beschadigd of gebroken. Bovendien zijn er in de loop der jaren veel grafstenen verdwenen. Nu we ons hiervan bewust zijn, is het doel om ons als gemeente in te zetten voor een duurzaam behoud van cultuurhistorisch waardevol funerair erfgoed.

Doel en functie

Iedere gemeente is verplicht om een gemeentelijke begraafplaats te hebben (Artikel 33 Wlb). Een begraafplaats waar ieder die dat wil, ongeacht geloof, achtergrond en verleden begraven kan worden. Een gemeentelijke begraafplaats ligt meestal in de gemeente zelf, maar dit hoeft niet. Met dit plan wordt vormgegeven aan de omgang met de begraafplaatsen, aan welke randvoorwaarden moet worden voldaan, welke standpunten de gemeente hanteert, hoe we dit gaan uitvoeren en wat de financiële situatie is van de begraafplaatsen. De veranderende visie op de uitvaart, de dagelijkse praktijk van het onderhouden, beheren, begraven en bijzetten alsook de administratie en wetgeving vraagt om een actueel en vastgesteld beleid, zodat iedereen die een laatste rustplaats wenst in de gemeente en/of daarbij betrokken is, bijvoorbeeld de nabestaanden of een begrafenisondernemer, weet welke voorwaarden, uitgangspunten en welke werkwijze gehanteerd worden.

Het doel van deze beleidsnotitie ligt dan ook vooral in het creëren van duidelijkheid voor gebruikers en betrokkenen bij begraafplaatsen. Bovendien wordt er een ontwikkelrichting gekozen: wat zijn de trends in het begraven? Is er voldoende ruimte om het komende decennium te blijven begraven? Daarnaast is het doel van deze notitie om de beeldkwaliteit van de gemeentelijke begraafplaatsen te beschermen. Daar waar nodig is er aandacht voor de inrichting, passend bij de actuele situatie rondom het begraven in de gemeente.

Leeswijzer

In de eerste twee hoofdstukken wordt er ingegaan op de geschiedenis van het begraven en van begraafplaatsen en wordt de historische achtergrond van de gemeentelijke begraafplaatsen en ook de Joodse begraafplaats uiteengezet. Het derde hoofdstuk gaat over de wettelijke kaders, verordeningen en het huidige gemeentelijk beleid.

In het vierde hoofdstuk komen de verschillende soorten graven, de opties bij de uitgifte van graven, grafrusttermijnen, het begraven, begraaftijden en het ruimen aan de orde. In het vijfde hoofdstuk wordt de werkwijze rond beheer en (groen)onderhoud behandeld. Het zesde hoofdstuk gaat in op voorzieningen, informatieverstrekking, de administratieve zaken rond begraven en begraafplaatsen, en op registratie en digitale mogelijkheden.

In het zevende hoofdstuk wordt ingegaan op de cultuurhistorische waardevolle grafmonumenten en welke maatregelen we nemen om deze in stand te houden alsook hoe we omgaan met bijzondere begraafplaatsen die afgestoten worden. Het achtste hoofdstuk biedt een vooruitblik naar de toekomst. In het laatste hoofdstuk komen de financiële aspecten aan bod.

1. Geschiedenis van begraven en begraafplaatsen

Vanaf de vroege middeleeuwen werd er vooral begraven. Het is aannemelijk dat er toen begraven werd op plaatsen waar men later een kerk bouwde, zoals Ureterp, Wijnjeterp, Duurswoude en Siegerswoude. Vanaf de middeleeuwen werden overledenen begraven in zogenaamde gewijde grond. Dit kon zowel in als buiten de kerk op het kerkhof zijn. De kerstening had een eind gemaakt aan het gebruik om te cremeren. Het werd verboden, omdat werd geloofd in de opstanding uit de dood met ziel en lichaam. Het begraven in en om de kerk werd gebruikelijk toen er steeds meer kerken gebouwd werden. Toen dorpen in omvang groeiden, werd het ook gewoonte om in de kerk zelf te begraven. In het midden van de achttiende eeuw ontstonden er nieuwe ideeën waarbij het begraven binnen kerken in een negatief licht kwam te staan. In 1795 werd de Bataafse Republiek gesticht en werd het verboden om in dorpen en steden te begraven, ook in kerken. Verder moesten familiewapens en wapenschilden verwijderd worden. In Opsterland werden ondanks dit verbod nog steeds familiewapens aangebracht op grafmonumenten. Soms zijn er wel wapens van afgekapt, zoals in Hemrik het geval is. Bovendien is het waarschijnlijk dat bijzettingen binnen in de kerk nog steeds wel plaatshadden.

Om hygiënische redenen mocht als gevolg van een provinciale verordening uit 1827 niet meer worden begraven in of rondom de kerk. Een uitzondering was er voor plaatsen met minder dan 1.000 inwoners, want daar mocht het kerkhof in gebruik blijven. Plaatsen met meer dan 1000 inwoners moesten met ingang van 1 januari 1829 buiten de bebouwde kom begraven. De nieuwe begraafplaatsen moesten minimaal 50 meter uit de bebouwde kom liggen. Er zijn in 1829 plannen geweest voor een nieuwe algemene begraafplaats, maar het bleef alleen bij plannen. In Opsterland bleven de bestaande kerkhoven in gebruik, mede doordat veel dorpen de 1000 inwoners niet aantikten. Verder werden er wettelijke voorschriften opgesteld voor een optimale hygiënische lijkontbinding. Zo moest er minimaal 30 centimeter ruimte aangehouden worden tussen de graven, voldoende drooglegging gerealiseerd worden door ophoging van terreinen en een minimale afstand aangehouden worden tot de bebouwing. Verder werd het toegestaan om te herbegraven. Hiermee werd het mogelijk om graven van het kerkhof te verplaatsen naar de nieuwe begraafplaatsen. Ook kon eenieder op eigen grond een begraafplaats aanleggen, zoals een kerkgenootschap, gevangenis, klooster of een familie. Voorbeelden binnen gemeente Opsterland van deze ontwikkeling zijn onder andere de Van Boelens begraafplaats in Olterterp en de familiebegraafplaats van familie Van der Sluis nabij de kerk van Hemrik.

De Begrafeniswet (Wet tot vaststelling van bepalingen betreffende het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisregten) werd in 1869 van kracht. Deze wet had tot doel de volksgezondheid te beschermen en de openbare orde te handhaven. Toch zorgde dit niet direct voor de aanleg van nieuwe begraafplaatsen in Opsterland. Mogelijk had de gemeente afspraken met kerkvoogden over begraven van gemeentewege en was dit voldoende om te voldoen aan de Begrafeniswet. In 1889 liet de kerkvoogdij van Bakkeveen een eigen begraafplaats aanleggen, nadat er honderden jaren in Duurswoude begraven was. Aan het eind van de negentiende eeuw ontstond er interesse voor cremeren, omdat dit minder ruimte neemt en hygiënischer zou zijn dan begraven. In 1914 vond de eerste crematie plaats in Nederland. In 1955 verving de overheid de Begrafeniswet door de Wet op de lijkbezorging. Vanaf dat moment werd crematie wettelijk toegestaan. In de loop der jaren zetten bepaalde veranderingen zich door op het gebied van begraven: er wordt in Nederland steeds minder begraven en meer gecremeerd.

1.1 Typering van begraafplaatsen

Het herkennen van het typerende van begraafplaatsen is nodig om inzicht te krijgen in wat men cultuurhistorisch gezien gemiddeld op een bepaald type begraafplaats kan aantreffen. Er worden 5 typen begraafplaatsen onderscheiden:

- Oude dorpskerkhoven
- Joodse begraafplaatsen
- Gemeentelijke begraafplaatsen
- Privébegraafplaatsen
- Katholieke begraafplaatsen

Voor deze beleidsnotitie zijn alleen de eerste drie categorieën van belang. Alle begraafplaatsen in het bezit of in het beheer van gemeente Opsterland vallen hieronder.

1.1.1 Oude dorpskerkhoven

Toen het christendom zijn intrede deed werd gestart met het begraven van overledenen bij een kerkgebouw. Een begraafteerrein dat vlakbij een kerkgebouw ligt wordt kerkhof genoemd. In Noord-Nederland werden de eerste kerken met kerkhoven gesticht in de achtste eeuw. Het duurde echter enkele eeuwen voordat alle dorpen een eigen kerk met kerkhof hadden. Zo rond de twaalfde eeuw werd vrijwel elke gekerstende inwoner uit deze regio op een kerkhof begraven. Het betekent overigens niet dat elk oud dorpskerkhof ook uit deze tijd stamt. In latere eeuwen zijn nog meer oude dorpskernen gesticht en sommige zijn verplaatst binnen het dorpsgebied. Het is bekend dat binnen Opsterland sprake was van een ontwikkeling waarbij de kerken steeds verder van de beek Boorne gesticht werden, in de opstrek van de oorspronkelijke locatie. Van enkele dorpen is bekend waar het middeleeuwse kerkhof heeft gelegen. Niet zelden ligt een recenter aangelegd kerkhof dan in dezelfde verkavelingslijn, verder van de beek af. De ouderdom van oude dorpskerkhoven kan erg verschillend zijn, van Vroege Middeleeuwen (ca. 500 à 600 n. Chr.) tot de Vroegmoderne Tijd (ca. 1500). Kerkhoven op klei- en zandgronden zijn doorgaans ouder dan die op veengronden, maar dit is niet altijd het geval.

Grafzerk met familiewapen in vloer van overgebleven fundamenten voormalige Hervormde kerk Kerkewal. Gorredijk.

Dit type begraafteerrein was nauw verbonden met het christelijk geloof. Natuurlijk door de verbinding met het kerkgebouw, maar ook doordat er sprake was van gewijde grond. Alleen gedoopte christenen mochten hier begraven worden. Criminelen, mensen die zelfmoord pleegden en kinderen die niet gedoopt waren werden begraven op ongewijde delen van het kerkhof. Vaak was hiervoor een afgescheiden gedeelte beschikbaar. Rijkere konden tegen betaling, de zogenoemde legaten,

in de kerk zelf, onder de kerkvloer, begraven worden. Om praktische en medische problemen werd het tussen 1810 en 1813 verboden binnensmuurs begraven te worden, en per 1829 werd dit nogmaals definitief ingevoerd. Tegenwoordig resteert vaak alleen nog een grasveldje, in het gunstigste geval nog met enkele oude zerken. In steden waar de ruimte schaars was is vaak niks meer bewaard gebleven.

In Friesland zijn de meeste oude dorpskerkhoven nog in gebruik (enkele honderden), terwijl dit in Groningen en Drenthe veel zeldzamer is. Een en ander heeft te maken met de wettelijke kaders die provincie en gemeente de ruimte gaven tot een eigen interpretatie over de omgang met kerkhoven. In Groningen en Drenthe waren bestuurders in de negentiende eeuw strikter, waardoor oude dorpskerkhoven vaak moesten sluiten. In Groningen wilden veel liberale herenboeren, tevens kerkvoogd, mee in de vaart der volkeren en het stichten van een nieuwe begraafplaats paste daarbij.

1.1.2 Joodse begraafplaatsen

Vanaf de zeventiende eeuw liet de Joodse gemeenschap steeds meer haar sporen na in het noorden. Het ging voornamelijk om Asjkenazische Joden van Duitse en Poolse afkomst. Zij leefden grotendeels binnen hun eigen gemeenschap.

Het respect voor de begraafplaats en ook de verwevenheid met het geloof was groot binnen de Joodse traditie. Op een Joodse begraafplaats mogen alleen Joden begraven worden. In verband met de wederopstanding, schrijft de Joodse wet voor dat een graf niet geroerd mag worden. Het ruimen van een graf mag alleen als daarvoor zeer dringende redenen zijn en overbrenging naar een andere locatie dient altijd onder toezicht van een rabbijn plaats te vinden.

De eerste Joodse begraafplaatsen in het noorden van Nederland werden in de zeventiende en achttiende eeuw aangelegd. Het aantal is beperkt, vaak stuitten Joden op verzet of weigering van medewerking. De meeste Joodse begraafplaatsen stammen echter uit de negentiende eeuw. Hoelang een Joodse begraafplaats in gebruik was, was meestal afhankelijk van het voortbestaan van de gemeenschap in de regio. Aan het einde van de negentiende eeuw trokken veel Joden naar de steden. Op veel Joodse begraafplaatsen vonden er zodoende niet langer teraardebestellingen meer plaats. Ook de Tweede Wereldoorlog was van grote invloed. Op het gros van de Joodse begraafplaatsen in het noorden werden na 1945 nauwelijks tot geheel geen personen meer begraven. Vanuit Joods perspectief zijn de begraafplaatsen nog steeds in gebruik overigens.

Noord-Nederland telt 54 Joodse begraafplaatsen, waarvan Groningen de meeste, gevolgd door Drenthe, en daarna door Friesland met het minste aantal. Binnen de gemeente Opsterland is er een Joodse begraafplaats aanwezig, waar niet langer actief begraven wordt.

1.1.3 Gemeentelijke begraafplaatsen

Het begraven in kerken en op kerkhoven kwam in de loop van de achttiende eeuw zoals gezegd onder vuur te liggen. Het beschikbare begraafoppervlak was eeuwenlang hetzelfde gebleven, maar de bevolking groeide wel sterk. Vooral in steden leidde dit tot onhygiënische en onethische situaties, in het bijzonder wanneer er epidemieën heersten. Enkele steden besloten tot het aanleggen van begraafplaatsen buiten de stad of het dorp. Aan het begin van de negentiende eeuw zien we slechts sporadisch dergelijke begraafplaatsen, totdat in 1829 een verplichting ingesteld werd: dorpen en steden met meer dan 1000 inwoners werden verplicht tot de aanleg ervan. Destijds noemde men dergelijke begraafplaatsen een algemene begraafplaats.

In de loop van de negentiende eeuw werden in steeds meer dorpen gemeentelijke begraafplaatsen aangelegd. Vooral na het van kracht worden van de Begraafwet in 1869

kwam dit massaal op gang. In kleine, vooral protestantse plattelandsgemeenten kon het echter nog wel tot begin twintigste eeuw duren voor ze ook daar aangelegd werden.

Enkele steden trokken vooraanstaande tuinarchitecten (L.A. Springer, J.D. Zocher, D.F. Tersteeg e.d.) aan om een gemeentelijke begraafplaats te ontwerpen. Kenmerkend was de zwierige Engelse landschapsstijl die gebruikt werd. Na circa 1900 wisselden architecten de stijlen af tussen zwierig en strak, de zogeheten gemengde landschapsstijl, ook wel architectonische tuin/landschap genoemd, maar dit bleef een uitzondering op de regel. De meeste gemeenten hadden hiervoor niet genoeg middelen en men was van mening dat overdadige parken niet passend waren voor begraafplaatsen. De meeste gemeentelijke begraafplaatsen zijn daarom praktisch ingericht.

Vandaag de dag worden de meeste overledenen begraven op gemeentelijke begraafplaatsen. Vaak zijn ze veel groter van oppervlak dan de andere typen begraafplaatsen. Ongeveer een derde van alle dodenakkers vallen hieronder. In Groningen en Drenthe zijn er echter veel meer te vinden dan in Friesland. De spreiding en het beleid van gemeentelijke begraafplaatsen verschilt omdat gemeenten binnen algemene wettelijke kaders hun eigen beleid kunnen bepalen. Binnen Opsterland kennen veel dorpen geen gemeentelijke begraafplaats en is het kerkhof nog steeds een van de meest voorkomende plekken om begraven te worden.

Op begraafplaatsen is er een onderscheid tussen graven en grafakkers: de term grafakker heeft betrekking op het totale veld waar begraven wordt. Het graf is dat deel waar het lichaam van een overledene (of restant daarvan) ter aarde wordt gesteld. Er kan ook steeds vaker begraven worden in een bovengronds graf, maar die mogelijkheid is in Opsterland nog niet voorhanden. Een urn is een pot of vaas waarin de as van een gecremeerde wordt bewaard. Urnen worden doorgaans bijgezet in een urnengraf of urnenmuur (columbarium). Ook is het mogelijk om as uit te strooien. Een strooiveld of verstrooiingsplaats is een plek of veld dat speciaal aangewezen is om de asresten van een overledene te kunnen uitstrooien.

Begraafplaatsen vertegenwoordigen diverse belangrijke waarden. Op het vlak van maatschappelijke waarde als laatste rustplaats, om te rouwen, te herdenken, te bezinnen en te herinneren, maar ook als ontmoetingsplek voor gelijkgestemden. Daarnaast hebben begraafplaatsen een belevingswaarde: de sfeer, rust, zichtlijnen, kunst, ruimte, invloed van de seizoenen, plek om te wandelen en te zitten. Ook is er nog de natuurwaarde, zoals de beplanting, de bomen en waterpartijen, en als verblijfplaats voor diverse diersoorten en nestplaats van verschillende soorten vogels en vleermuizen. Begraafplaatsen vertegenwoordigen bovendien een monumentale en cultuurhistorische waarde door het historische karakter, de (landschaps-)architectuur, de (soms erg oude) grafstenen, de geschiedenis van families en gemeenschappen, oorlogsgraven, tijdsbeelden en trends in het begraven, symboliek en culturen en grote bomen. De architectonische waarde is vooral te vinden in de gebouwen, het ontwerp en de inrichting.

2. Historie van de gemeentelijke begraafplaatsen in Opsterland

Elke begraafplaats en elk kerkhof heeft eigen kenmerken en eigenschappen. Het gaat daarbij niet alleen om de gehele begraafplaats en de groenelementen, maar ook meer op detailniveau, wanneer er gekeken wordt naar de grafmonumenten, grafzerken en andere objecten die deel uitmaken van een begraafplaats. Bij het inventariseren van grafmonumenten gaat het niet alleen om de losse en individuele objecten, maar ook om de samenhang van het geheel, om de indeling alsook de uiterlijke kenmerken van het perceel.

De vijf begraafplaatsen waar actief wordt begraven, hebben een eigen sfeer en identiteit. De begraafplaats aan de Gealeane in Beetsterzwaag heeft een bosrijk en besloten karakter, Nij Beets juist een opener karakter. De ontstaansgeschiedenis en geografische (landschaps-)opbouw zijn de basis voor dergelijke verschillen. Bovendien zijn ze in verschillende periodes aangelegd. Hierdoor is er sprake van verschillende stijlen, maar er zijn ook overeenkomsten, zoals de vijverpartijen van begraafplaats Hegedyk (Rijksmonument) in Gorredijk en begraafplaats Breewei in Tijnje.

Druppelvormige vijverpartij bij begraafplaats Tijnje

Grafmonumenten vormen een weergave van de geschiedenis van de begraafplaats, maar ook van de omgeving, dorp of stad waartoe ze behoren. Op een aantal gemeentelijke begraafplaatsen zijn cultuurhistorisch waardevolle grafstenen aanwezig waarvan de grafrechten ofwel zijn vervallen of waar grafrechten voor onbepaalde tijd op rusten. Deze historische stenen geven een bijzonder karakter aan de begraafplaats. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het karakteristieke en eigene van elke gemeentelijke begraafplaats en wordt daarvan een

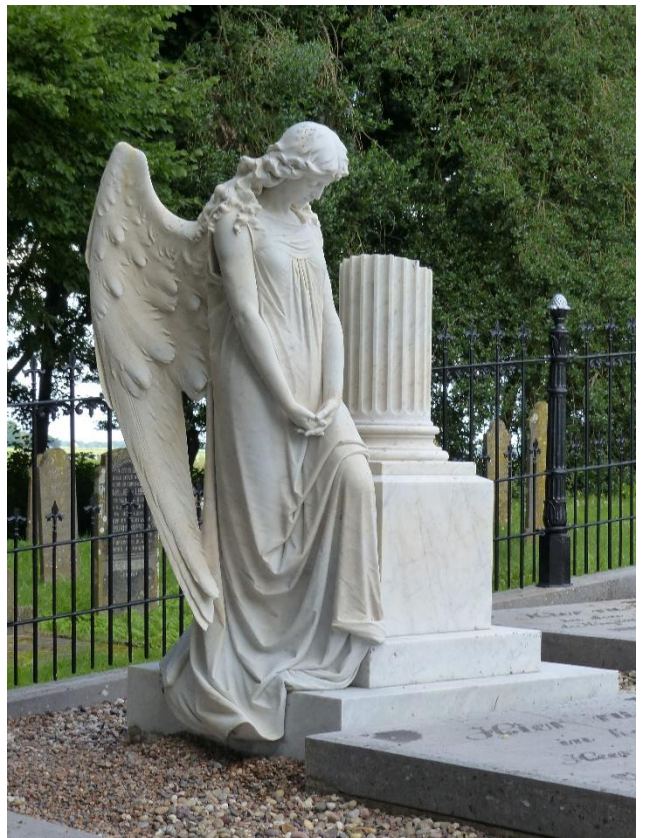
beschrijving gegeven. Dit dient als referentie voor de uiteindelijke selectie van grafmonumenten. Allereerst worden de gemeentelijke begraafplaatsen waar nog actief begraven wordt beschreven. Daarna komt de niet meer in gebruik zijnde gemeentelijke begraafplaats aan de Kerkewal in Gorredijk aan bod. Tot slot volgt er een beschrijving van de Joodse begraafplaats in Kortezwaag.

Voor deze beschrijvingen is deels gebruik gemaakt van het rapport *Archiefonderzoek en Quickscan cultuurhistorische waarden gemeentelijke begraafplaatsen Opsterland*. Deze is opgesteld door dhr. L. Bok van Bureau Funeraire Adviezen Amsterdam in oktober 2023. Dhr. Bok is specialist op het vlak van funerair erfgoed en is onder meer werkzaam voor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

2.1 Beetsterzwaag Gealeane

Beetsterzwaag ontstond in de middeleeuwen. Lange tijd was Beets, tegenwoordig Oud Beets, groter dan Beetsterzwaag. Hier stond vroeger de Getrudiskerk, een middeleeuwse kerk die vermoedelijk in de twaalfde eeuw gebouwd werd. Later werd op dezelfde plek de Adelskerk gebouwd. Zowel (Oud) Beets en Beetsterzwaag liggen op een zandrug, wat een geschikte plek was voor bewoning. In de zestiende eeuw vestigden veel rijke investeerders van de veenontginning zich in Beetsterzwaag. Zij bouwden in totaal maar liefst 11 landhuizen en legden na 1850 op grote schaal bossen aan. Na de Franse tijd werd Beetsterzwaag de hoofdplaats van Opsterland, al was het met ongeveer 700 inwoners rond 1840 zeker niet de grootste plaats. Eind achttiende eeuw had Beetsterzwaag zich ontwikkeld tot het voornaamste dorp binnen de gemeente en bezat toen het grootste cluster buitenhuizen in Noord-Nederland.

Op de plek van de Martenskerk stond voorheen net als in Beets ook een middeleeuwse kerk, maar hierover is weinig bekend. In 1803-1804 werd de huidige kerk gebouwd op de fundering van de eerdere kerk. In de kerk zijn nog diverse grafzerken te zien uit het begin van de zeventiende eeuw, waaronder van familie Fockens. Ook is er een grafkelder aanwezig van familie Van Teijens. Rondom de kerk werden vanaf de negentiende eeuw vele adellijke inwoners begraven, waarvan de naam Van Harinxma thoe Slooten het bekendst is. Niet alleen aan het kerkhof van de Martenskerk is te zien dat talloze rijke en adellijke families Beetsterzwaag als thuishaven hadden, ook in Oud Beets zijn er nog talrijke graven bewaard gebleven, zoals de grafkelders van Van Lynden, Scheltinga en Lycklama à Nijeholt. Bijzonder is dat op deze begraafplaats een beeldhouwde engel waakt over het familiegraf van familie Van Harinxma.

De wakende engel op begraafplaats Oud Beets.
Voorheen stond de engel in een vitrine.

Gemeentelijke begraafplaats Gealeane

Het inwonertal van Beetsterzwaag bleef nog lange tijd onder de 1000, dus was het voornamelijk toegestaan om nog rond de kerk te begraven. Rond 1940 ontstond er te weinig ruimte op het kerkhof en na deze tijd werden er vooral nog bijzettingen gedaan in reeds bestaande graven. Al in 1937 had de gemeente een nieuwe begraafplaats opgenomen in een uitbreidingsplan. In 1938 lag er een plan klaar voor een nieuwe begraafplaats. In september 1942 besloot de gemeente een stuk grond van 9.000 m² te kopen ten westen van de weg Beetsterzwaag-Boornbergum. De oorlog zorgde ervoor dat men niet direct kon starten met de aanleg, dit kwam pas na de oorlog op gang. De begraafplaats is vermoedelijk in 1946 gesticht en werd in 1948 in gebruik genomen. Er werden 500 graven ingericht. Het ontwerp, een halve cirkel doormidden gedeeld door een pad, was modern. Niet alle graven lagen aan de paden. Achter de ingang is een ruimte opgenomen waar afscheid genomen kan worden

Luchtfoto van begraafplaats Gealeane.
Bron: Google Maps.

van de overledene. Twee dwarspaden deelden de halve cirkel op in 6 afzonderlijke vakken. Achteraan stond, toen nog buiten de begraafplaats, een baarhuisje. Bij latere uitbreidingen kwam deze centraler op het terrein te liggen.

De eerste uitbreiding vond plaats in de jaren '70 van de twintigste eeuw. De ruimte aan de buitenzijde van de eerste cirkel werd in gebruik genomen. Er werd een nieuw pad aangelegd op 18 meter van het eerder aangelegde pad in dezelfde vorm. Ook werden er enkele dwarspaden aangelegd, waardoor er 4 nieuwe vakken ontstonden. Met de uitbreiding werd er ook

ruimte voor kindergraven en een urnenmuur gemaakt. In de jaren '80 van de twintigste eeuw werd er een tweede, veel omvangrijkere uitbreiding uitgevoerd met ruimte voor meer graven. In 2001 volgde er opnieuw een uitbreiding. Er werd meer grond gekocht aan de achterzijde. Er werd een soortgelijke cirkel ontworpen met meer ruimte voor graven. De eerste graven op dit deel werden uitgegeven in 2004. Ook werd er een dienstgebouw gebouwd. Het totale oppervlak van de begraafplaats beslaat nu zo'n 15.000 m².

Ligging in het landschap

Veel grond rondom Beetsterzwaag werd tussen 1850 en 1925 beplant met bos. Er was op het moment dat de begraafplaats werd aangelegd al sprake van een groot areaal bos, zeker aan de noordkant van Beetsterzwaag. De begraafplaats werd aan de zijkanten omzoomd

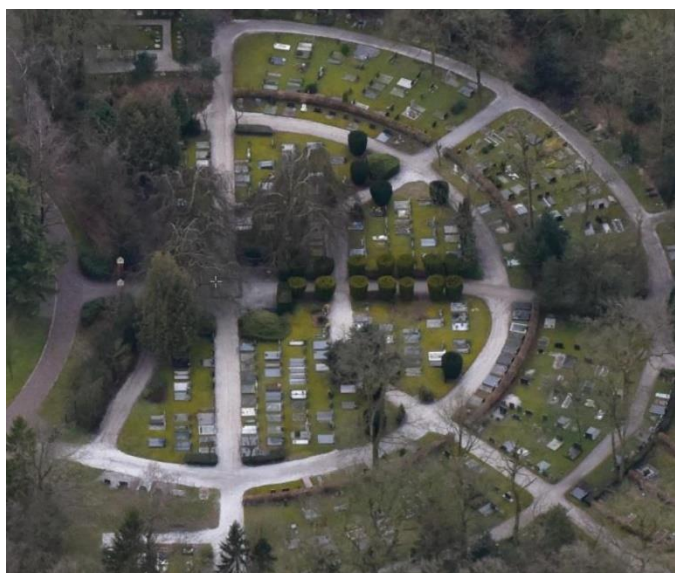
door bos, maar na de aanleg van het Helomapark werden er villa's gebouwd, waarvan de tuinen grenzen aan de begraafplaats. Door het vele groen valt dit overigens niet op. De begraafplaats geeft de impressie onderdeel van het bos te zijn. Dhr. Bok zegt over de ingang: "De iets terugliggende ingang maakt een formele en statige indruk, versterkt door het zware groene hekwerk tussen de forse bakstenen pijlers".

Aanleg en groene aspecten

De begraafplaats aan de Gealeane is omgeven door bos en heeft een besloten en sterk groen karakter. Het bosrijke van de omgeving is terug te zien in het uiterlijk de begraafplaats: er staan willekeurig verspreide bomen en boomgroepen, dat zorgt voor een natuurlijk karakter. De entree van de begraafplaats heeft een plein met aan de linkerkant twee treurbeuken. Voorheen stonden de

treurbeuken aan beide zijden van het pad, maar de rechter treurbeuken zijn enkele jaren geleden gesneuveld en niet herplant. Ook is de korte hoofdlaan aangepast. Vroeger stonden erlangs aan beide zijden grote taxussen, die zijn vervangen door zuilbeuken.

Rondom het voorplein zijn lage, groenblijvende heesters geplant, die ook in de winter zorgen voor een groen beeld. Ook zijn er enkele eenjarige planten aangeplant. Tussen de zuilbeuken

Luchtfoto uit 2018: middenpad geflankeerd door taxussen.

Uitzicht op de begraafplaats met twee van de overgebleven treurbeuken en een variëteit aan grafmonumenten.
Inzet links: de urnenmuren.

zijn beukenhagen geplant, wat zorgt voor meer zicht op de grafvlakten op beide zijden. Er zijn nog enkele taxussen te zien bij de dwarspaden, wat zorgt voor een gemengd beeld dan vroeger. Aan de buitenzijden zijn diverse eiken aanwezig, mogelijk nog een restant van het vroegere bos.

Dit is ook te zien bij de uitbreiding van 2001, waar een bestaande boslaan opgenomen is in het geheel. De rijen eiken herinneren daar nog aan. Dit geeft de begraafplaats een 'aangenaam doorzicht'.

Er staat een zwarte walnoot voor het baarhuisje en rondom staan onder andere een hazelnoot en cotoneaster. Het kan zijn dat dit overblijfselen zijn van een eerdere aanplant. Tussen het oudere deel en de uitbreiding zijn ook hagen en vlakken ingevuld met geschoren taxus. De uitbreiding zelf is meer in balans. De laatste uitbreiding sluit bij het cirkelmotief aan. De randen van de cirkels worden geaccentueerd door beukenhagen, doorkruist door de boslaan. De hoofdlaan van de uitbreiding heeft aan beide kanten sierappelboompjes die niet goed zijn aangeslagen. De grondsoort speelt hierbij mogelijk een rol. De graven op de grafvelden liggen in het gras. De hoofdpaden zijn bedekt met schelpen. Sommige paden zijn rul geworden, niet alleen door intensief gebruik, maar vooral ook doordat er water blijft staan. Het afwisselende groen en de ligging heeft een grote aantrekkingskracht op allerlei dieren, waaronder allerlei vogels.

Nabij het oude deel van de begraafplaats is in een hoek een gedeelte voor urnengraven aangelegd. Ook staan er op deze plek twee urnenmuren.

Typologie van de grafmonumenten

Begraafplaats Gealeane heeft een uiteenlopende verzameling van laat twintigste-eeuwse grafmonumenten, die vanwege het materiaal, de vormgeving of bewerking met name van lokaal cultuurhistorisch belang zijn. De voorste vakken herbergen de oudste grafmonumenten, in de cirkel die als eerste in gebruik genomen werd. Het grootste deel van de grafmonumenten op Beetsterzwaag is nog relatief jong. Er zijn enkele interessante grafmonumenten te vinden uit de jaren '50, '60 en '70. Sommige met Friese teksten, andere met fraaie symboliek. De meest historisch waardevolle en interessante graven zijn te vinden op dit eerst aangelegde deel. De grafcultuur die hier aangetroffen wordt behoort tot een overgang die in gang werd gezet in de eerste helft van de twintigste eeuw. De vormgeving is zakelijk, vaak gemaakt van zwart graniet en niet meer van hardsteen.

Er is geen informatie gevonden van belangwekkende personen die direct gekoppeld kunnen worden aan de groei van Beetsterzwaag na de oorlogsjaren (die zijn er wel op het kerkhof bij de Martenskerk). De begraafplaats geeft een goed beeld van de ontwikkeling van de grafcultuur in de periode 1950 tot heden.

Het zandstenen familiegraf van Teije Jansma (ovl. 1951), zijn vrouw Engeltje Walsma (ovl. 1978) en dochter Joukje Jansma (ovl. 1950). De tekst is in het Fries opgesteld en ook Joukje's overlijdensadvertentie was Fries, wat in die tijd nog niet gangbaar was. Er woedde in deze tijd een taalstrijd over de status van de Friese taal.

2.2 Gorredijk

Rond 1600, toen het veen ten noorden van Kortezwaag in ontginning werd genomen, werd de Hegedyk bij het Gorreveen doorgraven om de gewonnen turf te kunnen afvoeren en het veen te ontwateren. Op de kruising van de vaart en de weg werd in 1630 een brug gebouwd en dit markeert het beginpunt van het ontstaan van 'vlecke' Gorredijk. Ambachts- en kooplieden vestigden zich rondom deze kruising en Gorredijk ontwikkelde zich tot doorvoerhaven van turf en handelscentrum. Ook kreeg het een verzorgingsfunctie voor het omliggende gebied. In de tweede helft van de zeventiende eeuw werd Gorredijk ook van strategisch belang en in 1672 werd er een schans aangelegd. De bestaande bewoning kwam in deze schans te liggen en ook werd er een hervormde kerk gebouwd binnen de schans, waar nu het kerkhof aan de Kerkewal nog aan herinnert.

In 1735 en 1877 werd de hervormde kerk verbouwd en vergroot. De kerk lag aan de buitenzijde van de bebouwing. Het is aannemelijk dat Gorredijk in 1830 geen nieuwe begraafplaats hoefde aan te leggen juist door deze wat verder afgelegen ligging. En een deel van de inwoners werd begraven op het kerkhof van Kortezwaag. Zo rond 1927 werd een nieuwe gemeentelijke begraafplaats aangelegd. Het kerkhof aan de Kerkewal werd echter ook nog lang gebruikt voor begravenissen. In 1984 werd het kerkgebouw afgebroken wegens de slechte bouwkundige staat. Restauratie was te kostbaar. De fundamenten van de kerk zijn bewaard gebleven. Het leidde uiteindelijk ook tot sluiting van de begraafplaats. Naast de gemeentelijke begraafplaats aan de Hegedyk werden zowel het kerkhof aan de Kerkewal als het kerkhof van Kortezwaag eigendom van de gemeente.

Gemeentelijke begraafplaats Hegedyk

In 1909 was er sprake van de noodzaak van een nieuwe begraafplaats, omdat de ruimte op het kerkhof aan de Kerkewal erg beperkt was. Onderzoek naar een uitbreiding op het kerkhof van Kortezwaag liep op niks uit, dus werd er besloten een perceel te zoeken net buiten Gorredijk. Het terrein behoorde tot de pastoriegoederen van de hervormde kerk van Kortezwaag en besloeg 1,75 hectare. Op oude kaarten is te zien dat op deze locatie of in de nabijheid ervan ook al eerder een 'old kerckhof' lag.

Plattegrond van de begraafplaats Hegedyk. Er is een duidelijke scheiding tussen het oudste deel en uitbreiding van de grafakker te zien. Het oude deel is verdeeld in 8 vakken en graven die in het groen liggen, het nieuwe deel bevat veel meer paden tussen de graven door. Bron: Google Maps.

In 1925 werd het eerste ontwerp gemaakt voor de Algemene begraafplaats van Gorredijk door bouwkundige c.q. gemeentearchitect Christiaan van Wamel (1890-1953). De Algemene Begraafplaats aan de Hegedyk is gesticht in 1927. De tekeningen van het ontwerp dateren van 1929 en getuigen van een bijzonder ontwerp voor die tijd. Een centrale ingang ontsloot een padenstelsel rond een ronde vijver met daarachter, iets verhoogd liggend, een veld met ruimte voor 456 graven. Deze waren verdeeld over 8 vakken. Centraal aan het eind van het hoofdpad een baarhuisje. Het graventerrein is opgehoogd met de uitgegraven grond uit de vijver en de omgrachting. Ter overbrugging van het niveauverschil tussen het pad rond de vijver en de begraafplaats werd een trap van baksteen in expressionistische stijl gemetseld met een naar buiten krullende bakstenen balustrade. De begraafplaats werd op 19 juli 1929 in gebruik genomen.

Eind 1941 deed gemeentewerken een voorstel tot uitbreiding aan het college van B&W. Bedoeling was om nog eens 476 graven te realiseren, verdeeld over 4 vakken. In 1942 is de begraafplaats uitgebreid aan de achterzijde met een derde. Hiermee was tijdens de aanleg van het eerste deel al rekening gehouden. De bezetter besloot echter om de uitbreiding stil te leggen. In 1946 werd de uitbreiding afgerond en kwam het klokhuis in het midden van de begraafplaats te liggen. De uitbreiding was eveneens het plan van Van Wamel. In 1947 werd het eerste graf in het nieuwe gedeelte in gebruik genomen.

De balustrade met trap die leidt naar het begraafdeel (links) en klokhuis annex baarhuis (rechts).

Het klokhuis, tegenwoordig in gebruik als bewaarplaats voor onderhoudsgereedschap van de begraafplaats, is eveneens ontworpen door Christiaan van Wamel. Het is gebouwd in 1928 in een aan het expressionisme verwante bouwstijl. In 1950 werd het baarhuisje aan de achterzijde verlengd in hetzelfde materiaal en met eenheid van stijl, waardoor een verschil tussen beide perioden nagenoeg onzichtbaar is. In de toren hangt een luidklok uit 1952, vervaardigd door Jacobus van Bergen uit Midwolda. Deze vervangt een achttiende-eeuwse klok van Cyprianus Crans van Enkhuizen, afkomstig uit Hemrik, die in 1943 in beslag werd

genomen door de bezetters en niet terugkeerde. Meer informatie over het rijksmonumentale baarhuis is te vinden in bijlage 7. Op 5 mei 1946 werd er direct achter de ingang een monument geplaatst voor alle burgerslachtoffers, verzetslieden en militairen in dienst van het Nederlands Koninkrijk tussen 1940-1945, naar een ontwerp van Nicolaas van der Kreek (1896-1967).

In 1963 was het grootste deel van de beschikbare graven bezet en waren er plannen om opnieuw uit te breiden. Uiteindelijk ging de keuze echter naar een uitbreiding van het kerkhof van Kortezwaag. In 1975 werden er plannen gemaakt voor een opbaarruimte. Het eerste ontwerp naar een idee van Van Linge en Kleinjan, architectenbureau uit Haren, werd afgeketst. Er werd gekozen voor een groter bouwwerk.

Ligging in het landschap

Aan de uitstraling en stedenbouwkundige is, ondanks de naoorlogse uitbreiding, weinig veranderd. Langs de Hegedyk werden tussen de bestaande woningen verschillende grote vrijstaande woningen gebouwd. In de jaren zestig werd gestart met de bouw van een nieuwbouwwijk aan deze kant van Gorredijk. Aan de zuidzijde van de begraafplaats werd de Hans de Jongwei aangelegd op slechts 100 meter afstand van de begraafplaats. De begraafplaats beslaat meer dan 1 hectare, de helft ervan is daadwerkelijk ingericht als begraafplaats. Vanaf de Hegedyk doet de begraafplaats eerder aan als park, vooral door de grote waterpartij. De begraafplaats ligt net binnen het bestemmingsplan Gorredijk Kom. De percelen eromheen hebben een agrarische bestemming en vallen onder het Bestemmingsplan Buitengebied.

Aanleg en groene aspecten

De ronde vijver speelt een belangrijke rol binnen het ontwerp. Rondom de vijver, en aan de voorkant rond het oorlogsmonument, zijn lage groenblijvende struiken geplant. De inrichting van het terrein is symmetrisch in de lengterichting. Rondom de vijverpartij en de oorspronkelijke begraafplaats met acht perken is een wandeltuyn aangelegd bestaande uit schelpenpaden. Er zijn tal van knotwilgen langs de paden te zien. De oorspronkelijke tekeningen voor de aanleg tonen vermoedelijk twee varianten voor de beplanting, die

inmiddels grotendeels vernieuwd is. De aanleg van de voortuin is nog herkenbaar, maar de symmetrie is verbroken door de bouw van een aula met columbarium. In beide hoeken tussen vijver en begraafplaats een breed plantsoen met rododendron.

Enkele taxusbomen rondom de vijver behoren nog tot de oorspronkelijke beplanting. In het verleden werd het oorspronkelijke deel van de begraafplaats gescheiden door een hoge, dubbele taxushaag. Ook het midden van het oude deel had een gesnoeide taxus en ook het middendeel op de uitbreiding werd begeleid door een taxushaag. Een deel ervan is nog aanwezig, maar nu als lage haag, waardoor er meer doorzicht over de gehele begraafplaats is.

De ronde vijver door een schelpenpad omringd. Aan de achterzijde de balustrade met trap die leidt naar het begraafdeel.

Het oudste deel van de begraafplaats bestaat uit acht grasperken met graven, verdeeld door paden. De grafvelden zijn bedekt met gras. Het nieuwere deel bestaat uit vier perken met grafrijen in het gras en daartussen smalle paden. Aan de grens van de wandeltuin en de begraafplaats is een coniferen haag met een driehoekige doorsnede. Op de kruisingen stonden voorheen conisch gesnoeide coniferen. Over het algemeen kan gesteld worden dat het groen op de begraafplaats momenteel wat terughoudender beheerd wordt dan in het begin van de eeuw. De staat van onderhoud is goed.

De begraafplaats, het toegangshek en de klokkenstoel (tevens baarhuis) zijn rijksmonument. Op 17 mei 1999 zijn zij aangewezen als rijksmonument (nummer 513155) en op 14 september van dat jaar ingeschreven in het rijksmonumentenregister. De uitbreiding die het baarhuis in 1950 onderging, valt overigens buiten de bescherming van rijkswege vanwege de geringe ouderdom. De aanleg van de gemeentelijke begraafplaats en trap is van algemeen cultuurhistorische en landschappelijke waarde door de redelijke mate van esthetische kwaliteit van het ontwerp, de redelijke mate van structurele en visuele gaafheid van de aanleg, de hoge mate van esthetische kwaliteit van de trap, de hoge mate van continuïteit in de stijl van de aanleg en vanwege de redelijke tot hoge mate van gaafheid van de individuele objecten van het complex, wat ervoor zorgt dat de ensemblewaarde wordt versterkt. Ondanks enkele wijzigingen in de beplanting en de aanpassing van enkele paden is een dergelijke eenvoudige, maar uitgebalanceerd aangelegde begraafplaats, in de trant van de Amsterdamse School, een zeldzaamheid binnen Friesland en om die reden beschermenswaardig.

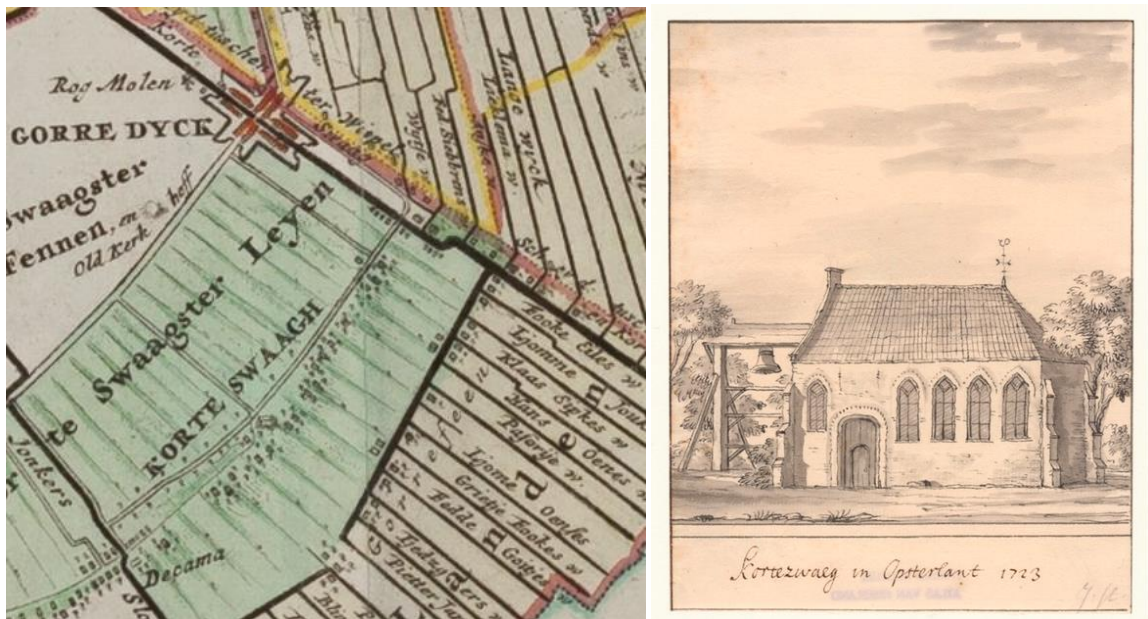
Typologie van de grafmonumenten

Waarschijnlijk zijn talloze grafmonumenten al verdwenen of vervangen. De grafcultuur heeft daardoor een gemengd beeld gekregen. Vanaf het begin zijn er al weinig hardstenen stèles van het oude type geplaatst. Maar die zijn er wel geweest, zo toont oud beeldmateriaal aan. Er werden in de periode na de oplevering van de begraafplaats met name grafmonumenten geplaatst die kenmerkend zijn voor een overgangsfase. Het waren monumenten met een zakelijker stijl en moderner vormgeving, alhoewel soms nog wel met oude symboliek. Ook op de uitbreiding die werd gerealiseerd in de jaren veertig zijn er een aantal opvallende grafmonumenten. Op dit deel van de begraafplaats bevinden zich ook nog jongere grafmonumenten met een bijzonder materiaalgebruik of vormgeving, typerend voor de periode na de Tweede Wereldoorlog. Hoewel veel grafmonumenten nog geheel of deels hardsteen bevatten, zijn er ook tal van andere materialen aanwezig. Er is een uiteenlopende hoeveelheid symbolen te zien.

Met name op het oude deel van de begraafplaats zijn grafmonumenten te vinden, die vanwege de vormgeving, materiaal of symboliek interessant zijn. Ook zijn er personen begraven die gekoppeld kunnen worden aan de geschiedenis van Gorredijk en Kortezwaag in de twintigste eeuw. De grafmonumenten zijn vooral van lokaal-genealogisch belang en worden niet van rijkswege beschermd.

2.3 Kortezwaag

Kortezwaag werd in 1315 reeds genoemd als zelfstandig dorp. Op de kapellenlijst uit 1315 wordt aangegeven dat er een kapel aanwezig was. Kortezwaag is van oorsprong een boerendorp. In de eerste vermelding werd de plaats Urasuagh genoemd. Het naamsdeel Ura toont aan dat het hoger gelegen was dan Langezwaag, toen Utrasuagh genoemd. Het naamsdeel 'suagh' duidt op weiland(en) waar vee gehouden werd. In 1496 werd de plaatsnaam vermeld als 'die Corte Swaech' en in 1505 als 'Cortezwaege'. Oud-Kortezwaag bestond uit de middeleeuwse woonlocatie, het gebied rondom de kerk tot om en nabij Dekemastate. Jong-Kortezwaag ontstond in de tijd van de grote verving, waarschijnlijk vanaf ongeveer 1600, op het grondgebied van sathe 1, de Vogelsang-sathe, later ook wel bekend als de Veenherensathe. Hieruit ontsproot een gebuurte aan de zuidwestelijke kant van de Compagnongsvaart. Dit oostelijke deel van Kortezwaag werd de buurtschap Oosterend.

Links: Kaart Schotanus, 1718. De Mariakapel is zichtbaar op de kruising van het lint Kortezwaach. Nabij de schans van Gorredijk ligt een 'Old Kerkhoff', de locatie waar nu de Hegedijk zich bevindt. Rechts: tekening Jacobus Stellingwerff, kerk van Kortezwaag in 1723. Bron: Fries Fotoarchief.

De nederzetting rondom de kerk was waarschijnlijk niet de eerste in de omgeving. Daarvoor hebben de Kortezwaagsters mogelijk in de Kortezwaagster 'finnen' gewoond. Omdat de zeespiegel lager was, kon men op deze delen nog wonen. Later kwamen deze laaggelegen graslanden onder water te staan. Men werd gedwongen hogerop te gaan wonen, achter wat later bekend zou worden als de 'olde dyck'. Deze waterkering kon het echter ook niet eeuwenlang volhouden. De nederzetting werd daarom verplaatst naar de omgeving van waar de Mariakerk gesticht werd. Hier werd in de middeleeuwen een kapel gebouwd ter ere van Maria. Deze kapel overleefde de Reformatie en kreeg in 1649 gebrandschilderde ramen. De kapel werd in 1723 door Jacobus Stellingwerff afgebeeld als een gotisch kerkje met klokkenstoel. De Hogedijk werd verder opgewerkt om voldoende veiligheid te hebben tegen het buitenwater. Om ook beschermd te zijn tegen het water op de hogere veengronden, wierpen de boeren ook nog een leidijk op. Deze moet ongeveer geweest zijn op de plaats waar later de Dwersfeart verliep en nu de weg naar Dekema is.

Eind achttiende eeuw was het oude kerkgebouwtje een bouwval geworden. Mogelijk werd dit veroorzaakt door de veenachtige ondergrond. De huidige kerk werd gebouwd in 1797. Het was een zaalkerk zonder toren. In 1896 vond er een grote verbouwing plaats en werd er, mede gefinancierd door de gemeente, een toren gebouwd. De rijksmonumentale kerk (rijksnummer 31852) is gelegen op een kleine verhoging, met daaromheen een fraai aangelegde begraafplaats. Momenteel is de kerk in bezit van Stichting Alde Fryske Tsjerken. In de kerkvloer zijn geen sporen te vinden dat er ook in de kerk zelf begraven werd. Onder de preekstoel liggen wel resten van een sarcofaagdeksel, die van middeleeuwse datum is. De kruisjes op de deksel lijkt erop te wijzen dat hij ook gebruikt is als altaarsteen.

Gemeentelijke begraafplaats De Leijen Kortezwaag

De gemeentelijke begraafplaats van Kortezwaag is gelegen rondom de achttiende-eeuwse Mariakerk, welke op een terp gelegen is. Het kerkhof kan opgedeeld worden in drie gedeelten. Het 'oude deel' en de twee uitbreidingen. Het oude deel ligt direct rondom het kerkgebouw. De oudste stenen op het kerkhof dateren van 1770 en 1773. Het perceel was rond 1830 iets groter dan 2.400 m². De klokkenstoel op het kerkhof werd afgebroken in 1896. Op deze plek werden toen nieuwe graven uitgegeven. De klok bevindt zich nu in het klokkenmuseum in Asten, Noord-Brabant.

In 1938 werd er overleg gepleegd door de Hervormde gemeente van Kortezwaag over een uitbreiding en de aanleg van een nieuwe begraafplaats. Uitbreiding achter het kerkhof was toen de meest voor de hand liggende keuze. In oktober 1939 startte men hiermee. Het werk aan de begraafplaats werd in de werkverschaffing uitgevoerd. Het ging om een strook in het verlengde van het oude kerkhof. Er werden acht lange rijen met graven aangelegd, alle aan paden. In het midden liet men een brede strook vrij. De eerste persoon die werd begraven op dit deel was soldaat Joachim Wijnstra, die in 1940 sneuvelde bij Ridderkerk.

De Mariakerk van Kortezwaag met een dichte hoeveelheid grafmonumenten in april 1959.
Bron: rijksmonumenten.nl. Foto: G. Th. Delemarre.

In 1964 ontstond bij de gemeente het plan om het kerkhof van Kortezwaag uit te breiden met 1.200 graven. Om dit plan uit te voeren was er 2,5 hectare grond nodig. Er werd een lang, smal vak aan de noordkant ingericht met een korter maar breder vak daarachter. Om deze delen te kunnen ophogen werd er een vijver uitgegraven aan de zuidkant en aan de noordzijde werd een kleine vijver gepland voor de zandwinning. Een bijzonder aspect van het ontwerp was dat er een urnentuin ingetekend werd. Fryslân kreeg pas in 1973 het eerste crematorium.

In februari 1969 ging de gemeenteraad akkoord met de overname van het kerkhof en werd er een bedrag van 256.000 gulden beschikbaar gesteld voor de uitbreiding. In 1970 werd de tweede uitbreiding gerealiseerd in opdracht van de Gemeentewerken van de gemeente

Opsterland (vak D en kindergedeelte). De capaciteit werd vergroot met een gravenveld voor 720 graven en een urnenmuur. In 1978 werd er besloten tot de inrichting van een strooiveld. In 2010 is er ruimte voor urnengraven gemaakt. De huidige situatie van het strooiveld is ten opzichte van het oorspronkelijke ontwerp nauwelijks veranderd en ligt nog steeds achteraan op het terrein. De latere uitbreidingen zijn functioneel aangelegd.

Ligging in het landschap

De kerk ligt zoals gezegd op een wat hoger deel. Kerk en kerkhof maakten eeuwenlang deel uit van een lange strook met bebouwing die Kortezwaag vormde. De straat waaraan kerk en kerkhof liggen werd vroeger de Lijkweg genoemd. Tegenover de kerk liep de Kerkkiaan, maar deze is verdwenen. Rond 1830 was er nog sprake van weinig bebouwing. Achter de kerk stonden enkele eenvoudige woningen en een boerderij. Deze bebouwing verdween toen er uitgebreid werd.

Door de verschillende uitbreidingen beslaat het terrein nu bijna 3 hectare, waarvan 1.3 hectare gebruikt wordt voor het begraven. Voor de kerk ligt een parkeerterrein, die een open zicht op de kerk garandeert. In het Bestemmingsplan Buitengebied heeft het terrein de bestemming "Begraafplaats". Kleine percelen eromheen zijn bestemd voor wonen of voor agrarisch gebruik.

Aanleg en groene aspecten.

De verschillende delen van de begraafplaats hebben elk hun eigen sfeer. Vooral voor de laatste uitbreiding is er veel energie gestoken in de beplanting, die tot op heden het aanzicht bepaalt. Op het oude deel is alleen een beukenhaag van belang. Deze is aanwezig langs de parkeerplaats, De Leijen en de noordoostzijde van het kerkhof. Het kerkhof zelf heeft geen beplanting. Belangrijk beeldbepalend element is de verhoogde ligging van het kerkhof en alle in het gras staande of liggende grafmonumenten.

De eerste uitbreiding kreeg een groenere inrichting dan het oude deel rond de kerk. Er liggen drie plantsoenen centraal tussen vier rijen met graven. Ze zijn gevuld met lage beplanting en

een aantal kleinere bomen. De graven liggen in het gras. Op het einde is een taxushaag aangebracht. Struiken en bomen begeleiden het pad naar de laatste uitbreiding. De beplanting is typisch voor de jaren zestig. Ook de taxushagen tussen de graven zijn typerend voor die periode. Er zijn struiken als sneeuwbal, wegedoorn, veelbloemige roos en dwergmispel met ertussen eiken, ruwe berken en zwarte elzen. In de omgeving van de vijvers is gekozen voor boswilg en lijsterbes. Ook de lanen zijn aangezet met eikenbomen. Deze beplanting past goed bij de grondsoort. Een deel van de lage beplanting is op een later moment vervangen door onder andere rododendron.

Ondertussen zijn er ook nieuwe bomen geplant op diverse locaties. Er is meer

Plattegrond kerkhof Kortezwaag. Het oude deel rond de kerk heeft alleen een pad om het geheel. De eerste uitbreiding bezit tal van paden die dit deel in vakken verdelen. De laatste uitbreiding meest rechts ligt in het groen en paden ontbreken. Bron: Google Maps.

gebruik gemaakt van beukenhagen, zoals bij de urnentuin. De veelheid aan planten die gekozen werd voor de uitbreiding is nu niet meer aanwezig. Onderhoudsnormen zijn aangepast en soms zal de groei tegengevallen zijn. De destijds geplante hoeveelheid taxus is er nog wel, maar vertoont uitval op sommige plekken. In de singel is spontaan gegroeid groen opschot te zien. Het doel van de singel, geen uitzicht op de omgeving, is nog aanwezig, maar toont op sommige plekken uitval.

De begraafplaats vormt een fraai voorbeeld van de ontwikkeling van groenaspecten op begraafplaatsen in het algemeen. Van een sobere aanleg met alleen groen in de rand op het oude stuk naar het gebruik van groen om de zichtlijnen te versterken, het beeld naar binnen gekeerd te houden en om privacy te bieden aan bezoekers. Het onderhoud van het groen is hier goed te noemen.

Links: zicht op de kerk met eromheen de oudste grafmonumenten. Rechts: de moderne klokkenstoel en middenpad op de eerste uitbreiding.

Typologie van de grafmonumenten

Zoals gezegd zijn er drie delen te onderscheiden op de begraafplaats, wat zich ook weerspiegelt in de aanwezige grafmonumenten. Op het oude kerkhof rondom de kerk is de grafcultuur negentiende-eeuws met hardstenen stèles in een Friese stijl, met palmetten, palmtakken en treurbomen. Ook zijn er meerdere zakelijk vormgegeven monumenten, sommige al van graniet, die laten zien dat dit deel van de begraafplaats nog tot ver in de twintigste eeuw in gebruik is. Ook zijn er nog recent begravingen gedaan.

Op de eerste uitbreiding zijn de grafmonumenten vergelijkbaar met die op het kerkhof. Wel is er sprake van een overheersender gebruik van lagere stèles, graniet en een zakelijker stijl. Veel grafmonumenten hebben hier een rand rond het graf die bij sommige gevuld is met tegels of die een dekplaat hebben. Op de tweede uitbreiding is de grafcultuur zichtbaar die kenmerkend is voor vooral eind twintigste eeuw en begin deze eeuw. Lage, brede stèles gemaakt van diverse granietsoorten, in sommige gevallen over meerdere graven, met een dekplaat over het graf. Sommige grafmonumenten hebben een heel persoonlijke keuze. Een aantal grafmonumenten zijn bijzonder vanwege het gebruikte materiaal, de vormgeving of symboliek. Op het kerkhof zijn er ook verschillende stoep- of grenspalen gebruikt als grafmonument. Krantenberichten tonen aan dat er allerlei plaatselijke bekenden begraven

zijn op Kortezwaag, zoals wethouder Rindert van Zinderen Bakker (ovl. 1927) en advocaat W. Jonkers (ovl. 1928). Dergelijke personen kunnen direct gelinkt worden aan de geschiedenis van Kortezwaag en Gorredijk. Op de uitbreiding zijn ook diverse interessante grafmonumenten aanwezig en tevens een graftrommel.

De begraafplaats van Kortezwaag toont hoe een middeleeuws kerkhof zich ontwikkelt tot moderne begraafplaats. Dat de drie verschillende typen aanleg nog gaaf bewaard gebleven zijn is bijzonder. Oude elementen worden doorgaans aangepast of verwijderd, maar dat is hier niet gedaan. Wel heeft het beplantingsplan uit de jaren zestig aanpassingen ondergaan, maar niet op negatieve wijze. Enkele oudere elementen, zoals het lijkenhuisje dat er waarschijnlijk heeft gestaan en de beëindiging van het kerkhof aan de noord- en oostzijde, zijn verloren gegaan.

Enkele grafmonumenten: links .. In het midden het grafmonument van Lammert Heringa en rechts een grafmonument met dekplaat.
Foto onder: luchtfoto oude deel van de begraafplaats en eerste uitbreiding.

2.4 Nij Beets

Nij Beets werd vroeger Nieuwbeets genoemd en het ontstaan ervan hangt samen met Oud Beets. Beets ligt op de hogere zandrug, waarop later ook Beetsterzwaag ontstond. Lange tijd was Beets belangrijker dan Beetsterzwaag. In 1831 werd vanuit Beets een nieuwe weg aangelegd in westelijke richting. Deze weg, de Nieuwe Leppedijk, liep door de lager gelegen weide- en hooilanden en vervulde ook een rol als dijk. Op de kruising van de Leppedyk en de nieuw aangelegde Schipsloot ontsproot bebouwing als gevolg van de verveningsactiviteiten. Na de vervening werd het gebied ingepolderd, wat nieuwe inwoners aantrok.

Omdat het te ver was voor de veenarbeiders om na een zware werkweek de kerk in Beets te bezoeken, en daar in de kou een kerkdienst bij te wonen (er was geen verwarming), besloot de dominee van Nij Beets een eigen kerkje te stichten, It Houten Himeltsje. Deze kerk stond ook bekend als de snertkerk: om mensen aan te trekken en te behouden werd er snert geserveerd. Het dorp werd groter en breidde zich vooral uit aan de oostkant van de Schipsloot. In 1908 werd er een hervormde kerk gebouwd aan de Ripen en in 1917 een gereformeerde kerk aan de Rolbrêgedyk. Eind 1919 verzochten vijf buurtverenigingen de gemeente om een begraafplaats aan te leggen. In de jaren '50 werd Nij Beets een zelfstandig dorp en werden alle straatnamen naar het Fries veranderd. De naam Nieuw Beets veranderde naar Nij Beets.

Gemeentelijke begraafplaats Nij Beets

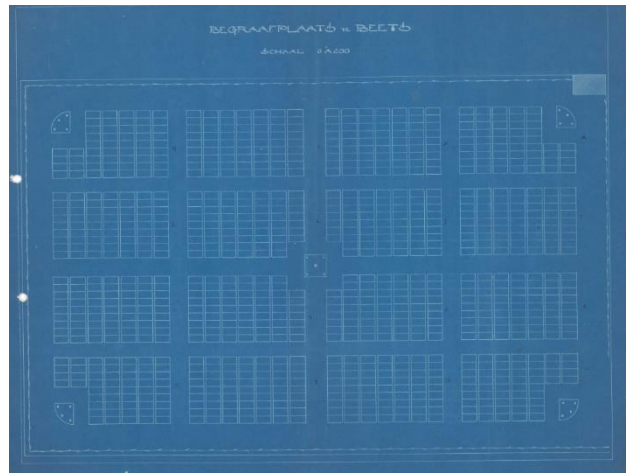
Met de aanvraag van de buurtverenigingen werd een voorstel meegestuurd voor de aankoop van enkele percelen. In 1920 startten de eerste werkzaamheden in de werkverschaffing. Het ontwerp van de begraafplaats van Nij Beets is eenvoudig, sober en functioneel. Het betreft een hoger gelegen, rechthoekig perceel omringd door een beukenhaag. In de zestien vakken op het oorspronkelijke ontwerp lagen de graven nog dicht opeen. Het ontwerp voor het baar- en lijkenhuisje was ook eenvoudig. Het bakstenen gebouwtje met een zadeldak met pannen heeft een opvallend diepe fundering. Halverwege 1921 was de wijk langs de begraafplaats klaar en het terrein voldoende opgehoogd. Bij de ingang werd een smeedijzeren hek

Baar- en lijkenhuisje (links) en koetshuis (rechts) in 2023.

geplaatst tussen robuuste bakstenen pijlers. In 1922 werd een doodgraver benoemd en werd de begraafplaats in gebruik genomen.

In 1923 wendde de vereniging voor buurtschappen in Nij Beets zich weer tot de gemeente. Deze keer met het verzoek een bergplaats voor de lijkwagens te mogen bouwen. Het koetshuis werd in het verlengde van de ingang gebouwd en had een vergelijkbare architectuur als het baarhuisje. Opvallend was de rieten kap. Aan de voorzijde werd een dubbele deur gemaakt. In 2014 is het rieten dak vervangen door een pannendak. Een verzoek voor de bouw van een klokhuis in 1924 werd afgewezen door de gemeente.

Oorspronkelijk ontwerp van begraafplaats Nij Beets in 16 vakken. Achter iedere rij graven werd een klein voetpad aangelegd.

De directeur gemeentewerken deed in 1957 een voorstel de begraafplaats te verbeteren. Er werden smalle paden toegevoegd achter de grafstenen en waarschijnlijk werd ook een deel van de paden verwijderd. De zestien kleinere grafvlakken vormden vanaf toen vier grotere vakken. In 1962 werd het laatste deel van de toegangsweg breder gemaakt, zodat auto's makkelijker konden keren bij de ingang. De enige uitbreiding op de begraafplaats was een strook grond achter het koetshuis, dat gebruikt wordt voor kindergraven en later ook urnengraven.

Ligging in het landschap

De begraafplaats is nooit noemenswaardig vergroot en heeft daarom nog steeds de oorspronkelijke grootte van ongeveer 4.500 m². De omgeving is nog vergelijkbaar met de periode van de aanleg. De begraafplaats ligt achteraf tussen de weilanden, ongeveer 120 meter vanaf de doorgaande weg. Rondom de begraafplaats liggen brede sloten. De Kerkhofswijk lijkt in de jaren '90 smaller te zijn gemaakt. Alleen het deel langs de begraafplaats tot de weg is nog in oorspronkelijke staat.

De ligging midden in het polderlandschap is niet uniek in Fryslân, maar zorgt wel voor een kenmerkend beeld. Van alle gemeentelijke begraafplaatsen in Opsterland, heeft deze begraafplaats het meest haar stedenbouwkundige omgeving behouden. De begraafplaats is onderdeel van het Bestemmingsplan Buitengebied en heeft de bestemming "Begraafplaats". De percelen eromheen hebben een agrarische bestemming.

Aanleg en groene aspecten

De begraafplaats is te bereiken via een toegangsweg van klinkers. De begraafplaats wordt geheel omringd door een originele beukenhaag van ongeveer 2 meter hoog. De beukenhaag is een belangrijk element: hij is meer dan een eeuw oud en zorgt voor privacy en begrenzing. Vroeger stonden op de hoeken treuressen, die beeldbepalend waren. Deze bomen zijn door ouderdom en uitval verdwenen. In het midden van het veld is een treurwilgje geplaatst met een ronde zitbank. Achter de haag stonden lange tijd ook grote bomen, naar die waren begin eenentwintigste eeuw grotendeels verdwenen. De laatste bomen achter het baarhuisje zijn in 2022 verdwenen. Lange tijd stond er wat gemengd groen achter de haag, maar dat is de laatste jaren vervangen en er zijn nieuwe bomen aangeplant. Binnen de beukenhaag, maar

rond de grafakker zelf, ligt een schelpenpad. De grafakker is verdeeld in vier vlakken. De grafvelden zijn grotendeels hetzelfde gebleven. Graven liggen in het gras. De oude paden en indeling zijn nog te herkennen, omdat de paden niet gebruikt zijn om te begraven. Op de grafvakken is er nauwelijks groen aanwezig. De oorspronkelijke aanleg is dan ook nauwelijks aangetast. Het sobere ontwerp is nagenoeg intact, al zijn de paden begroeid met gras. Wel zijn er minder groenelementen.

Luchtfoto van begraafplaats met huidige indeling in 4 grote vakken en in het midden een treurboompje.

Bron: Google Maps.

Typologie van de grafmonumenten

Er zijn grafmonumenten te vinden uit diverse perioden, die vanuit cultuurhistorisch oogpunt belangrijk zijn om te behouden. De oudste grafmonumenten dateren uit de beginperiode, rond 1925. Het grafmonument van veehouder Theunis H. van der Mei is de oudste verwijzing naar een begrafenis op de begraafplaats, al lijkt zijn grafmonument van later datum te zijn. Ook zijn er grafmonumenten te zien die passen in de negentiende-eeuwse grafcultuur. Interessant aan de oudere stenen is de vermelding van de geboorteplaatsen, wat een indicatie van de herkomst

van de bewoners geeft. Enkele graven hebben een smeedijzeren hek, zoals dat van Egbert Vaartjes. Zowel hekwerk als graftrommel kunnen onderhoud gebruiken. Een ander smeedijzeren hekwerk is te vinden op de graven van de familie Hoekstra-Duhoux, al dateert deze van na de Tweede Wereldoorlog.

De andere grafstenen op de begraafplaats laten goed de ontwikkeling van de grafcultuur zien. Sommige grafstenen zijn gemaakt van kunststeen met tekstplaten van marbriet. Ook zijn er een paar granieten grafstenen uit de jaren '50. Opvallend is dat jongere grafmonumenten door de oudere heen zijn geplaatst. Dit zorgt voor een gevarieerd beeld. Op den duur kunnen deze jongere, vooral de bredere, het karakter van de oudere stenen laten verdwijnen. Er is duidelijk een verschuiving te zien van solitaire stèles naar bredere grafmonumenten op twee graven met een deksteen, tegels of plaat op het graf. Qua symboliek is de palmtak veel te zien, maar er zijn ook oudere symbolen te zien, vooral op de oudere grafmonumenten. De begraafplaats toont een grafcultuur die een hele eeuw beslaat.

De twee gebouwtjes zijn van betekenis omdat ze behoren tot de oudere bebouwing van Nij Beets en, met name het koetshuis, een uitdrukking vormen van een doodscultuur in de eerste helft van de twintigste eeuw. Voor Nij Beets bezit de begraafplaats een grote historische waarde, enerzijds door de oudere grafmonumenten en anderzijds door de genealogische betekenis van de begravenen. Op de begraafplaats is goed te zien dat de inwoners van de dorpen in de nabijheid maar ook van grotere afstand kwamen om hier een nieuw leven op te bouwen.

De afwisseling van oude en nieuwe grafmonumenten op de begraafplaats van Nij Beets.

2.5 Tijnje

Net als Nij Beets ontstond Tijnje door het op gang komen van de vervening. De eerste verveningswerkzaamheden werden hier al rond 1750 uitgevoerd. Rond 1850 was er al enige bebouwing aan de Breewei en Rolbrêgedyk. In dezelfde omgeving was er overigens ook al eerder een dorp ontstaan, het verdwenen dorp Rijk. Tijnje behoorde toen het net ontstond nog tot Terwispel, een agrarische middeleeuwse nederzetting met eigen kerk. Ook bekend is it Klokmêd, een andere locatie nabij Tijnje waar mogelijk een kerk heeft gestaan, gezien de tufstenen fragmenten die er zijn gevonden en de aanwezigheid van een verlaten kerkhof.

Op het middenpad de klokkenstoel uit 1894 met daaronder bestrating met het wapen van Tijnje.

Toen men rond 1850 begon met de drooglegging van het gebied werd de grond omgezet naar weidegrond. Het zorgde ervoor dat Tijnje snel in omvang groeide. In 1890 stichtte men een klein hervormd kerkje aan de Ripen. De begraafplaats van Tijnje, aangelegd in 1895, was de eerste algemene begraafplaats in de gemeente. Voordat de begraafplaats in gebruik genomen werd, werden inwoners begraven in Terwispel. Na 1915 werd Tijnje een zelfstandig dorp en groeide het Terwispel voorbij qua inwonertal.

Gemeentelijke begraafplaats Tijnje

De algemene begraafplaats van Tijnje aan de Breewei 27 is gesticht in 1894. De klokkenstoel is eveneens in 1894 gebouwd. Het ontwerp kwam van de hand van gemeentearchitect Halbertsma. De formele opening was op 1 april 1896. De begraafplaats heeft een zeer ruime entree met een ovale vijver. De grond van de vijver werd gebruikt om het terrein op te hogen. De begraafplaats bestaat uit drie gedeelten: een vijver met oorlogsmonument, de eerste grafakker met klokkenstoel en de tweede grafakker met aan het eind de columbaria en urnengraven. Aan weerszijden van de vijver werden paden aangelegd die leiden naar de grafakker. Er werd een koetshuis gebouwd rechts van de ingang. De begraafplaats zelf werd in tweeën gedeeld door een pad in het midden aan te leggen. Later

is hier een klokkenstoel geplaatst.

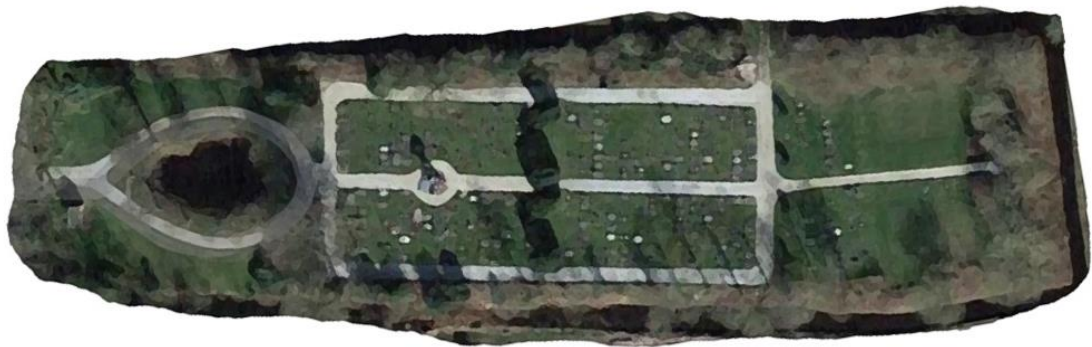
In 1922 diende het Plaatselijk Belang een verzoek in tot de bouw van een bergplaats voor de lijkwagen. Dit koetshuis werd gebouwd achter het bestaande huisje rechts van de ingang. De Lijkwagenvereniging van Tijnje betaalde de kosten. In 1936 is met een rijksbijdrage, in de vorm van een werkverschaffingsproject, de entree van de begraafplaats opgeknapt en werd het hek geplaatst. De oude begraafplaats werd toen opgehoogd en er werd nieuwe beplanting aangebracht: een groot tal bomen en struiken, zoals rododendrons, appelbomen, hulst en seringen, werden geplant om de begraafplaats te verfraaien.

In 1940 werd er een herdenkingsmonument onthuld voor twee gesneuvelde dorpsgenoten. Jeen Jeninga en Klaas Idzerda kwamen om bij de Grebbeberg. Zij zijn begraven op het militair ereveld Grebbeberg. Naast de gedenkplaten met een tekst en hun namen staan er twee afgebroken pilaren aan weerszijden van het monument, die symbool staan voor de twee abrupt beëindigde levens.

In 1941 kocht de gemeente ten oosten van de begraafplaats grond aan om een uitbreiding te realiseren. Van de 624 graven waren er toen nog 40 vrij. Ook is toen de watergang rond

het nieuwe deel van de begraafplaats gegraven. Op dit nieuwe deel werden de graven net als op het oude deel zonder paden aangelegd, maar wel met meer ruimte ertussen. In 1971 werd er een berekening gemaakt van de capaciteit. Op het oude deel waren er nog 70 beschikbaar en op de uitbreiding 12. Geschat werd dat men daarmee nog 10 tot 12 jaar vooruit kon. In 1981 werden er plannen gemaakt voor nog een uitbreiding. Hierbij werd rekening gehouden met 440 graven en 36 kindergraven. In 1982 is het nieuwe deel van de begraafplaats, waar ruimte voor 476 graven gerealiseerd werd, met beplanting ingericht.

In 2003 werd er een aanvraag gedaan voor een urnenbegraving. De beplanting, bestaande uit buxus, hortensia en bomen werd uitgevoerd door Plaatselijk Belang. In 2009 werd de urnenmuur gemaakt, welke mede gefinancierd werd door Plaatselijk Belang. Naast deze urnenmuur werd er ruimte voor urnengraven gereserveerd. In 2007 werd de klokkenstoel opgeknapt door klokken- en kunstgieterij Reiderland. De houten potdekseldelen werden toen met zink bekleed. Aan de noordkant van de begraafplaats werd een nieuwe woonwijk aangelegd van waaruit ook een nieuwe diensttoegang gerealiseerd werd. In 2015 is tussen het voorste deel met de vijver en de begraafplaats zelf een modern hekwerk geplaatst.

Luchtfoto van begraafplaats Tijnje met links de vijverpartij, in het midden de eerste uitbreiding die wordt gescheiden door taxussen van het oude deel en rechts de laatste uitbreiding met strooiveld. Bron: Google Maps.

Ligging in het landschap

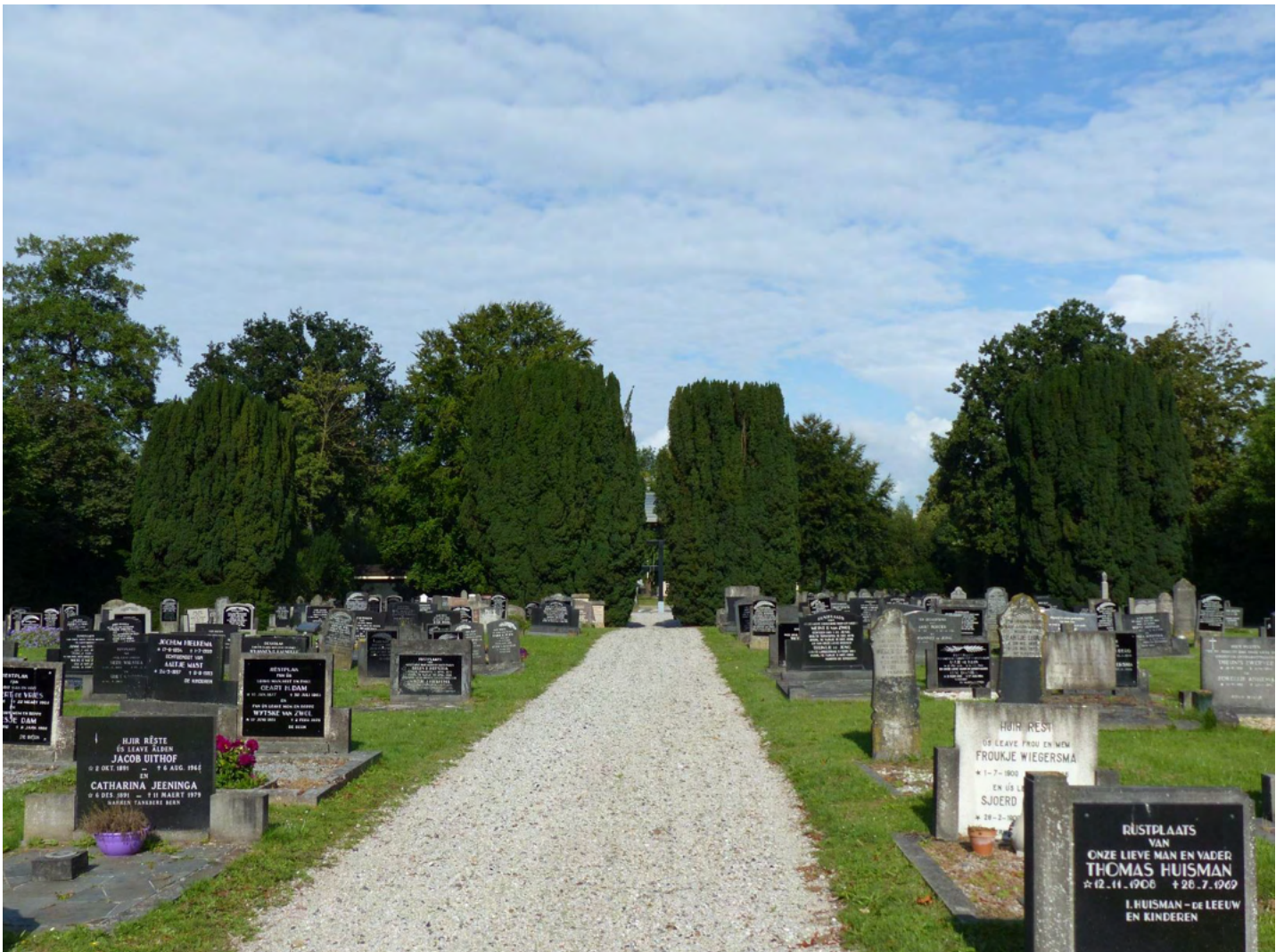
Een eeuw geleden lagen aan de Breewei met name vrijstaande huizen en enkele boerderijen. De begraafplaats lag lange tijd in de weilanden. De begraafplaats vormde een markant punt tussen de bebouwing met zijn ingerichte vijver en omringd door bomen. Aan de zuidkant werd sportpark De Kampen aangelegd, na de Tweede Wereldoorlog. Aan de noordkant werd begin deze eeuw een nieuwe woonwijk gebouwd met vrijstaande en twee-onder-een kap woningen. Vanuit deze wijk is er een ingang gemaakt naar de begraafplaats. Woningen in de wijk zijn dan ook zichtbaar vanaf de begraafplaats.

De begraafplaats is onderdeel van het bestemmingsplan Tijnje Kom. Er rust een maatschappelijke bestemming als begraafplaats op. De percelen ten zuiden en noorden hebben een woonbestemming. In het bestemmingsplan is een groot deel van het terrein bovendien bestempeld als archeologisch waardevol terrein. De onbebouwde percelen aan de oostkant, bestaand uit weide en bos, hebben de bestemming agrarisch – cultuurgrond. De groene zoom rondom maakt dat de bebouwing in de omgeving weinig opvalt. In de winter, als de bomen zonder blad zijn, zal de noordelijke bebouwing wat zichtbaarder zijn.

Aanleg en groene aspecten

De begraafplaats geeft een parkachtige indruk vanaf de openbare weg. Langs de Breewei staat een strakke lage beukenhaag. Erachter staan essen. In het midden ligt de vijver met daaromheen linden. De zijkanten van dit voorste deel van de begraafplaats zijn dicht begroeid. De vijver vormt een opvallend aspect. De druppelvorm is symmetrisch, al onderbreekt enige begroeiing die symmetrie. Net voor de vijver staat het herdenkingsmonument. Op dit deel zijn rododendrons geplant op de hoeken bij het oude deel. Het houten baarhuisje wordt hierdoor wat afgeschermd. Een recent geplaatst hekwerk scheidt de grafakker van het voorste deel. Er is bij de plaatsing rekening gehouden met de twaalf beuken die er staan. De meest rechtse is de grootste en ook oudste van deze rij.

Het oudste deel van de grafakker kent alleen een groene border aan de buitenzijde. Alle grafmonumenten liggen in het gras. Centraal ligt een schelpenpad. Tussen de eerste, oudste aanleg en de eerste uitbreiding vormen taxussen de scheiding. Twee staan dicht op het middenpad. Ook staan er twee aan de buitenkant. De uitbreiding is gelijkend het oudste deel: graven in het gras, gescheiden door een middenpad. De laatste uitbreiding is minder scherp afgebakend van de eerdere uitbreiding, doordat de eerdere groene afscheiding verwijderd is. Het middenpad knikt naar links naar een bestraat deel met een bankje, urnenmuur en deel met urnengraven. Een buxushaag scheidt dit deel af. De achterzijde van het terrein wordt afgesloten met struiken en bomen. Tussen de urnenbestemming en de rijen waar nu begraven wordt is een gazon aangelegd. Een deel hiervan fungeert nog als strooiveld. Op de graven staat nauwelijks beplanting. De delen met graven zijn sober ingericht. Vooral het

Zichtfoto vanaf het middenpad op de tweede uitbreiding, 2023. Er is een grote variëteit aan grafmonumenten, van diverse materiaalsoorten en met uiteenlopende symboliek aanwezig. De taxussen vormen een markant groenaspect.

groen in de rand, bestaand uit veel gemengde loofbomen en struiken, zijn een opvallend geheel in Tijnje.

De begraafplaats van Tijnje oogt relatief oorspronkelijk ondanks de twee latere uitbreidingen. De laatste uitbreiding is typerend voor de naoorlogse tijd. Het groen achter de graven maakt dat dit deel iets meer aan de oorspronkelijke bedoeling tegemoet komt. Het geheel, met koetshuis en klokkenstoel alsook de sobere inrichting, geven de begraafplaats een typerend Fries voorkomen, dat versterkt wordt door de talloze grafmonumenten. Het oude deel lijkt nog redelijk intact te zijn. Ook het houten baarhuis is bijzonder.

Het verwijderen van de groene scheiding heeft de opdeling van de begraafplaats in enkele afzonderlijke secties tenietgedaan, maar is wel begrijpelijk vanuit beheerstandpunt. De ligging van het urnendeel is daarmee wat beter zichtbaar, maar de afstand is mogelijk een reden dat er niet veel gebruik van wordt gemaakt. In de afgelopen jaren is er veel groen verwijderd, vooral tussen de eerste en tweede uitbreiding. Ook hagen zijn verwijderd, mogelijk ter vergemakkelijking van het onderhoud.

Typologie van de grafmonumenten

Op het eerst aangelegde deel en de eerste uitbreiding zijn er een groot aantal interessante grafmonumenten te zien, vooral uit de twintigste eeuw. Deze delen geven een goed beeld van de ontwikkelingen in de grafcultuur van begin twintigste eeuw tot nu. Van smalle stèles gemaakt van hardsteen naar bredere gepolijste granieten stèles, waarbij de graftuin steeds meer bij het graf betrokken werd, met een rand en later ook dekplaten.

Er zijn een aantal grafmonumenten die de aandacht verdienen wegens het toegepaste materiaal of de vormgeving, bijvoorbeeld de witgeverfde betonnen stèle voor Ale K. Meester

(1920) en zijn vrouw. Het is een van de oudere grafmonumenten, die qua materiaalgebruik past in het verhaal van Tijnje als arbeidersdorp. Door de armoede kon niet iedereen zich een natuurstenen monument veroorloven. Mogelijk verklaard dat ook waarom er weinig oudere grafmonumenten zijn. Vlak bij het lijkenhuisje staan een aantal oudere grafmonumenten, waaronder twee stèles met een fraaie uitbeelding.

Op de begraafplaats hebben zich enkele opvallende begrafenissen voorgedaan van personen die belangrijk zijn geweest voor Tijnje. Op de eerste uitbreiding werd meester Jacobus Roorda begraven, onderwijzer, maar ook politiek actief in Tijnje. Ook zijn zoon Gerrit ging de politiek in en werd heel bekend in Fryslân. Zoon Gerrit Roorda en vrouw liggen ook op dit veld, maar aan de andere zijde. In Tijnje zijn straten vernoemd naar zowel vader als zoon.

Graf van meester Jacobus Roorda, begraafplaats Tijnje.

Er zijn allerlei andere interessante grafmonumenten op de begraafplaats te vinden, zoals kindergraven, maar ook qua verschillende materialen. De palmtak is een vaak gebruikt symbool. Ook treurbomen en andere symbolen komen voor. Ook zijn er een aantal graven te vinden die verband houden met de oprichting van de zuivelfabriek, zoals die van R. van Dam, of met het onderwijs, zoals het graf van D.S. Algra.

2.6 Gorredijk: het oude hervormde kerkhof aan de Kerkewal

De Hervormde kerk van Gorredijk werd gesticht in 1683 en viel tot 1698 onder een gezamenlijke kerkvoogdij met Kortezwaag. Het kerkhof aan de Kerkewal in Gorredijk lag vroeger binnen de schans van Gorredijk. Rond 1830 besloeg het perceel zo'n 2.370 m². De kerk en het kerkhof waren bereikbaar via een pad dat liep vanaf de Kerkewal.

In 1818 waren er rond de 30 graven in de kerk en 194 op het kerkhof. Informatie over het gebruik van het kerkhof in de negentiende eeuw is verder schaars. Wel deden de kerkvoogden een oproep in 1864 aan de eigenaren van graven om zich te melden. Wie dit niet deed verloor het eigendom. Ook in 1897 werd een dergelijke oproep gedaan. Mogelijk is dit een indicatie dat er ruimtegebrek was en men zo probeerde ruimte te creëren. In 1920 kreeg de gemeente het verzoek van "De Laatste Eer" om zo snel mogelijk een nieuwe begraafplaats te stichten. De gemeenteraad besprak de mogelijkheden hieromtrent in 1924. In 1926 werd de nieuwe begraafplaats aan de Hegedyk in gebruik genomen en vanaf dat moment raakte de Kerkewal minder in gebruik. Al in 1929 werd er gesproken over de sluiting van het kerkhof, maar sluiting liet nog decennia op zich wachten. De laatste begrafenis had plaats in 1966.

Grafmonumenten rondom de voormalig hervormde kerk. Een groot deel is reeds verdwenen. Foto: Fries Fotoarchief

Vanaf 1972 vonden er gesprekken plaats tussen gemeente en kerkvoogden over de overname van kerk en kerkhof. In 1975 deed de kerkvoogdij het verzoek tot sluiting van het kerkhof met terugwerkende kracht. Daarmee zou er in 1976 ruiming mogen plaatsvinden, waarbij overigens wel rekening gehouden moest worden met de nog geldende grafrechten. In 1971 werd het kerkgebouw rijksmonument vanwege de inventaris, waaronder de preekstoel, en de gevelstenen. De kerk werd afgebroken in 1985 wegens de bouwvallige staat. Er zijn nog enkele gevelstenen in het restant van de voorgevel gemetseld, maar deze gevelstenen zijn doormidden gezaagd. Een ander deel van de gevelstenen heeft een plekje gekregen in de Ontmoetingskerk van Gorredijk aan de Schansburg.

Gemeente Opsterland werd eigenaar van het kerkhof in 1985. De kerkvoogdij kon restauratie van de kerk niet betalen en ook was er geen behoefte de kerk nog langer te behouden. De gemeente kocht het terrein van de kerkvoogdij voor 13.000 gulden en exact dit bedrag betaalde de kerkvoogdij weer terug aan de gemeente als compensatie voor de onderhoudskosten van het kerkhof. Ook betaalde de kerkvoogdij de sloop. Het plan van de gemeente was om het terrein te gebruiken als parkje.

In de jaren negentig van de twintigste eeuw ontstonden er problemen op het kerkhof door verwaarlozing en vernieling. Er werd toen een inventarisatie uitgevoerd en ook werd er in 1997 onderzoek gedaan naar mogelijkheden om de graven te ruimen en het kerkhof op te heffen. Diverse andere belanghebbenden, zoals Plaatselijk Belang, bekommerden zich toen om het voortbestaan van het kerkhof. Enkele vervallen graven werden weggehaald en er

werd een beukenhaag geplant rondom het terrein. De vloer die binnen de oude fundamenteën lag, werd opnieuw bestraat.

Ligging in het landschap

Tot de Tweede Wereldoorlog lagen kerk en kerkhof aan de rand van de bebouwing. De achterzijde bestond nog uit weiland. Langs de Hoofdstraat werd er echter steeds meer gebouwd, waarvan de tuinen aan het perceel van de kerk grensden. Langs de Kerkewal lag al sinds de zeventiende eeuw een rij met dichte bebouwing, ook hun tuinen lagen tegen het perceel van de kerk aan. Na 1945 werden er aan de noord- en noordwestkant nieuwe woningen gebouwd en nieuwe straten aangelegd: de Jan Eisingastrjitte en de Loaijerstrjitte. Een nog opengebleven hoek werd in de jaren negentig ook volgebouwd, waardoor het terrein geheel tussen de bebouwing kwam te liggen.

Het terrein staat in het bestemmingsplan Gorredijk Kom benoemd als bestemming "Begraafplaats" en wordt omringd door de panden van de Hoofdstraat met de bestemming "Centrum" en de woningen met de bestemming "Wonen".

Aanleg en groene aspecten

Vroeger had het kerkhof weinig groene elementen. Oude foto's laten zien dat het een terrein was zonder groene omranding zoals dat nu het geval is. Na 1985 is er weinig veranderd aan de aanleg. Ondanks de grote hoeveelheid grafmonumenten die verdwenen is, is dat wat resteert de moeite waard om te behouden. Langs het pad dat leidt naar het kerkhof vanaf de Kerkewal staat een gemengde haag. Aan het einde ervan staat een linde, rechts van de fundamenteën. Voorheen stond hier ook een naaldboom, die gekapt is. Ook enkele essen zijn verdwenen door ziekte. Rondom het terrein is er veel groen aanwezig. Het terrein zelf bestaat uit gras, er zijn geen paden aanwezig tussen de graven door. De omheining wordt gevormd door beukenhaag, die aan de achterkant onderbroken wordt door een wal, welke een deel van de oude omwalling van Gorredijk verbeeldt. Op enkele plekken worden de grafmonumenten omringd door doorgesloten groen. Ook een deel van de muurresten is overgroeid met klimop en andere planten.

Een zeventiende-eeuwse zerk met tekst die ligt in de voormalige kerkvloer. Er zijn nog zo'n 15 van dergelijke zerken aanwezig.

Typologie van de grafmonumenten

Een bijzonder aspect van het kerkhof zijn de bewaard gebleven fundamenteën en de aanwezigheid van de kerkvloer met hardstenen zerken. Deze oude zerken zijn opgenomen in de bestrating en lijken niet meer op hun oorspronkelijke plaats te liggen. De stenen zijn nagenoeg allemaal achttiende-eeuws. Er zijn inmiddels ook enkele grafstenen verdwenen. Door weersomstandigheden is er verwerking opgetreden bij de nog aanwezige zerken, waardoor ze slecht leesbaar zijn. Wel zijn ze vastgelegd in de database Friese memorabilia door Hessel de Walle.

In vroeger tijden was het kerkhof zeer dicht gevuld met grafstenen. Daarvan is nog slechts een restant overgebleven. Dat wat er nog is,

verkeerd in goede staat. Ook waren er recentelijk nog rechthebbenden bekend. De grafmonumenten zijn een goede afspiegeling van de negentiende en vroeg twintigste-eeuwse grafcultuur in Fryslân. Het gros bestaat uit hardsteen en stèles. Uit de twintigste eeuw zijn met name de grafmonumenten van graniet interessant. Het kerkhof bevat een fraaie hoeveelheid grafstenen die door hun vormgeving, symboliek, materiaal of door genoemde personen van belang zijn voor de geschiedenis van Gorredijk.

Impressie van de grafstenen en de huidige indeling van grafmonumenten op het terrein in 2023.

2.7 De Joodse begraafplaats

De Joodse begraafplaats van Gorredijk bestaat sinds 1804. In dit jaar werd een stuk heidegrond gekocht gelegen in het Blinewyksbos (dat in 1831 in bezit was van grietman Saco van Teijens), als vervanging voor de begraafplaats in Noordwolde. Later werd het ook wel Joadebosk genoemd. De Joodse gemeenschap in Gorredijk was in het midden van de negentiende eeuw na Leeuwarden, Harlingen en Sneek de grootste in Friesland.

Het perceel was een vierkant stuk woeste grond en lag een heel eind uit de bewoonde wereld, in wat vroeger Kortezwaag genoemd werd. Door de locatie was het moeilijk toegankelijk voor begrafenisstoeten, waardoor de uitvaart per praam plaatsvond: vanaf de Langewal in Gorredijk, waar de synagoge stond, via de Compagnonsvaart naar Kortezwaag, en van daaruit over de Dwersfeart verder tot aan het voetpad dat naar het terrein liep. In 1832 heeft het perceel de kadastrale aanduiding Langezwaag D682 gekregen.

Ligging in het landschap

Het perceel ligt ver buiten de bebouwde kom, verscholen tussen de weilanden. Vandaag de dag is het perceel wat hoger gelegen dan het land eromheen. Op het terrein zijn nog sporen van vegetatie te vinden van voor de tijd dat het hoogveen tot turf verwerkt werd. Bijzonder is dat de begraafplaats omringd is door een boomwal, bestaand uit eiken, berken en lijsterbessen, en niet toegankelijk is via het wegenstelsel. Alleen door de weilanden te doorkruisen kan het terrein bereikt worden. Het heeft als bestemming "Begraafplaats".

Aanleg en groene aspecten

Wat eveneens bijzonder is aan de Joodse begraafplaats is het metaheerhuisje. Een sober uitgevoerd huisje, gemaakt van zwart geteerd hout met daarop een Joodse tekst in goudkleurige letters. De grafstenen zijn sober uitgevoerd. Veel van de families die er begraven liggen, zoals de Leefsma's, de Turksma's, de Beers, Cohens en Van Leers, behoorden tot de minder welvarende Joodse families. Zij voerden verschillende ambachten uit in Gorredijk. Niet alle begravenen woonden echter in Gorredijk. In de crisesjaren 1890 en

1929 waren veel Joodse inwoners gedwongen te verhuizen. Toch bleef er een groep in Gorredijk wonen, in 1940 ging het nog om een tiental mensen. Op de Joodse begraafplaats werd tot 1939 begraven.

Typologie van de grafmonumenten

Er zijn nog ongeveer 120 grafstenen over. Op alle grafstenen staan Hebreeuwse teksten en Joodse jaartelling. Enkele grafstenen vallen op: de grafsteen van Jacob Michiel Hes heeft de hoogste grafsteen en voor niet-ingewijden wordt bovendien vermeld dat hij leefde van 1853 tot 1911. Op de grafsteen van Jozina Sander Leefsma staat meer informatie over haar leven en overlijden: 'Een jaar gehuwd zijnde overleed zij in het kraambed in den ouderdom van 25 jaren en 3 maanden, den 5 Juny 1874.'

Een groot deel van de grafmonumenten zijn hardstenen stèles. Enkele grafmonumenten zijn breder en minder hoog. Er zijn diverse afbeeldingen te zien, zoals treurbomen.

De Joodse begraafplaats, herfst 2021. Het houten metaheerhuisje is uniek, doordat het de enige houten uitvoering is in Nederland die bewaard gebleven is.

3. Wettelijke kaders: regels voor begraafplaatsen en Wet op de lijkbezorging

In de Wet op de lijkbezorging zijn bindende voorschriften omtrent begraven en cremeren opgenomen. De Wet op de lijkbezorging is in 1991 vastgesteld en het laatst herzien in 2010. Hierbij hoort het Besluit op de lijkbezorging uit 1997. Het uitgangspunt van de wet is dat er ordentelijk met het stoffelijk overschot van een overledene wordt omgegaan. Vastgelegd is bijvoorbeeld binnen welke termijn een overledene moet worden begraven, wie de lijkschouwing mag uitvoeren, dat overledenen moeten worden begraven op een begraafplaats en dat elke gemeente een eigen begraafplaats dient te hebben. In het Besluit op de lijkbezorging staan onder andere technische voorschriften voor begraven en cremeren.

3.1 Wet op de lijkbezorging (1991)

Elke gemeente dient gelegenheid te bieden tot begraven. Dit kan op zowel een gemeentelijke als bijzondere begraafplaats zijn. Bijzondere begraafplaatsen zijn begraafplaatsen van een privépersoon, een onderneming of een kerkgenootschap. Indien niemand in de lijkbezorging van een overledene voorziet, dan zorgt de gemeente waar de overledene zich bevindt voor een uitvaart van gemeentewege. Als de identiteit bekend is, dan mag tot begraving of crematie worden overgegaan. Is de identiteit niet bekend, dan is begraven de enige optie.

De Wet op de lijkbezorging kent twee soorten graven: een graf met een 'uitsluitend recht' (particulier graf) en een 'algemeen graf'. In beide graven blijft een overledene minstens 10 jaar begraven, de zogenaamde grafrusttermijn. Een 'algemeen graf' is een graf met een korte looptijd – doorgaans 10 jaar – waarin personen worden begraven die niet voor een particulier graf kiezen. In het geval van een particulier graf krijgt de nabestaande slechts een 'recht op begraven', in de Wet op de lijkbezorging een 'uitsluitend recht' genoemd. De nabestaande met dit recht heet rechthebbende en mag bepalen wie er in het graf wordt begraven. Een grafrecht wordt voor bepaalde of onbepaalde tijd uitgegeven. Een voor bepaalde tijd uitgegeven graf kan bij afloop van de graftermijn op verzoek van de rechthebbende met een bepaalde periode worden verlengd. Een graf met 'uitsluitend recht' kan op verzoek onbepaald met 5 tot maximaal 20 jaar worden verlengd.

Bij kennelijke verwaarlozing van het onderhoud van een graf waarop een 'uitsluitend recht' berust (voor zover dat onderhoud niet onder verantwoordelijkheid valt van de houder van begraafplaats) kan dit schriftelijk worden gemeld door de houder van de begraafplaats. Als de rechthebbende niet reageert op de aanschrijving en niet alsnog in het onderhoud voorziet, vervalt het grafrecht 5 jaar nadat de houder van de begraafplaats de mededeling op de begraafplaats heeft geplaatst. Overigens is het zo dat in gevallen waar de veiligheid in het geding is, de gemeente andere maatregelen kan en moet nemen.

Ook de toedeling van bevoegdheden rond het begraven is geregeld in de Wet op de lijkbezorging. Hierin is geregeld dat de gemeenteraad bevoegd is voor het aanwijzen van de locaties voor de inrichting of uitbreiding van begraafplaatsen. Het college van B&W houdt toezicht op de begraafplaatsen. Ze kan bij verordening nadere regels stellen. Volgens de Wet op de lijkbezorging moet de inrichting van een begraafplaats minimaal voldoen aan:

- Goede waterhuishouding
- Een minimale afstand van 30 centimeter tussen de graven
- Het geohydrologische afscheiden tussen de begraafplaats en aangrenzende percelen (d.m.v. een sloot of ringdrain)

De houder van een begraafplaats is niet (wettelijk) verplicht om een haag of andere omheining om een begraafplaats te zetten. Het faciliteren van paden is evenmin een verplichting.

Naast de Wet op de lijkbezorging, waarin de belangrijkste regels voor begraafplaatsen zijn vastgelegd (wettelijk bindende voorschriften), zijn er aanvullend op deze wet twee besluiten geldig, die regels met een bindend karakter geven:

1. Besluit op de lijkbezorging;
2. Activiteitenbesluit Milieubeheer (t.a.v. crematoria).

3.2 Besluit op de lijkbezorging (1997)

Dit besluit bevat aanvullende bindende bepalingen op de Wet op de lijkbezorging. De belangrijkste die betrekking hebben op de inrichting van een begraafplaats zijn:

- De afstand tussen de graven onderling bedraagt ten minste 30 centimeter;
- Boven de kist of het omhulsel bevindt zich een laag grond van tenminste 65 centimeter;
- Ten hoogste 3 overledenen mogen boven elkaar worden begraven, mits boven elke kist of ander omhulsel een laag grond van ten minste 30 centimeter wordt aangebracht, die bij een volgende begraafing niet mag worden geroerd;
- De graven bevinden zich tenminste 30 centimeter boven het niveau van de gemiddeld hoogste grondwaterstand.¹

Naast regelgeving in de wet zijn er verordeningen (lokale regels) en reglementen (particuliere of kerkelijke) waarin duidelijk is vastgelegd wat de afspraken over een graf zijn tussen de begraafplaats en de rechthebbenden. De afspraken uit de verordening en de reglementen die geldig waren op de datum van uitgifte van het graf blijven geldig zolang het graf blijft bestaan. Verder kunnen er aanvullende regels voor de maten en materialen van grafmonumenten en urnenvoorzieningen worden vastgesteld. Iedere gemeente en iedere overige organisatie stelt zelf een verordening c.q. reglement en aanvullende regels voor de maten en materialen op en vast. Deze kunnen dus per gemeente en per bijzondere begraafplaats verschillend zijn. In de modelverordening van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Modelreglement beheer Protestantse begraafplaats van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB) is het artikel 26 'Lijst' opgenomen. Hierin staat dat de begraafplaatsbeheerder een lijst bijhoudt van aanwezige historische graven en dat voor ruiming moet worden gekeken of er graven op de lijst moeten worden geplaatst.

3.3 Verordeningen en regelingen

Naast de wetgeving geldt er gemeentelijke regelgeving in de vorm van verordeningen en regelingen. Van belang voor de gemeente Opsterland zijn:

- Verordening lijkbezorgingsrechten Opsterland 2024. In deze verordening zijn tarieven en heffingen vastgesteld voor onder meer het verlenen van grafrechten;
- Beheersverordening gemeentelijke begraafplaatsen Opsterland. Deze verordening stelt bijvoorbeeld eisen aan de grafbedekking, tijden van begraven, het ruimen van graven en het in stand houden van historische graven. Deze verordening wordt vervangen door een vernieuwde versie;

¹ Besluit op de lijkbezorging, artikel 5.

- Regeling graven en asbezorging Opsterland;
- Regeling grafbedekking en urnen in Opsterland;
- Erfgoedverordening gemeente Opsterland 2024.

De regelingen en verordeningen zijn gepubliceerd op de website van de gemeente Opsterland: [Begraafplaatsen | Gemeente Opsterland](#)

3.4 Gemeentelijk beleid

Voor de gemeentelijke begraafplaatsen is er nog niet eerder beleid vastgesteld. Ook in het verleden was er geen beleidskader voor het onderhoud, beheer, de inrichting en andere praktische aspecten die komen kijken bij het beheren van een begraafplaats. Ook is er nog niet eerder een volledige inventarisatie en duiding van de cultuurhistorisch waardevolle graven uitgevoerd. In het vastgestelde Beeldkwaliteitsplan Openbare Ruimte (2021-2025) zijn afspraken gemaakt over het beheer van de begraafplaatsen, en dan met name gericht op het groenonderhoud, paden en waterpartijen.

3.5 Taakverdeling binnen de gemeente. Betrokkenen bij de begraafplaatsen

Medewerker / instantie	Activiteiten
Teamleider Openbare Ruimte	➤ Primaathouder
Groenbeheerder	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Gedelegeerd primaathouder ➤ Budgetbeheerder ➤ Coördinator begraafplaatsen ➤ Kwaliteitszorg en productontwikkeling ➤ Relatiebeheerder met externen ➤ Opstellen beheerplan
Beleidsadviseur erfgoed/groen	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Opstellen verordeningen ➤ Opstellen beleidsplan en evt. beheerplan (erfgoed) ➤ Consul Oorlogsgraven (erfgoed)
Publiekszaken/ Begraafplaatsadministratie	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Begraafplaatsadministratie ➤ Contacten met rechthebbenden ➤ Behandelen uitvaartaanvraag – grafuitgifte ➤ Voorbereiden facturen ➤ Onderzoek onbekende rechthebbenden ➤ Opstellen en versturen grafaktes ➤ Administratieve ondersteuning ruiming graven ➤ Bijhouden website
Financiën	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Innen en dwangvordering leges ➤ Opstellen tarievenverordening
Gebouwenbeheerder	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Gebouwenbeheer op begraafplaatsen ➤ Onderhoud hekwerken, baarhuisjes en klokkenstoelen
Wegbeheer/civiel	➤ Onderhoud en renovatie verhardingen
Uitvoerder en Team Uitvoering	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Groenonderhoud ➤ Waterbeheer ➤ Beheren beschoeiingen langs waterkant
Extern: GroenTotaal	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Grafdelven ➤ Begeleiden van begrafenissen ➤ Klokluiden tijdens begrafenissen ➤ Afstemmen toewijzing locatie graf met nabestaanden/rechthebbenden

4. Voorzieningen en voorschriften omtrent begraven

Het hoofddoel van de gemeente is ervoor te zorgen dat er voorzien wordt in een goede en waardige lijkbezorging. Hierbij zijn kaders en uitgangspunten essentieel, waaronder het wettelijk kader.

4.1 Grafuitgifte, soorten graven en asvoorzieningen

Om de aangifte van overlijden en het regelen van een begrafenis zo gemakkelijk mogelijk te maken voor nabestaanden, kan dit zowel telefonisch als digitaal geregeld worden. Voor het online regelen hiervan is er een digitaal formulier beschikbaar op de gemeentelijke website. Als er gekozen wordt voor begraven, dan is er doorgaans sprake van het begraven in een particulier graf.

4.1.1 Particuliere graven

Gemeente Opsterland geeft alleen particuliere graven uit; dit zijn gewone graven, kindergraven of urnengraven. Over particuliere graven heeft de rechthebbende meer zeggenschap dan bij algemene graven, die sommige andere gemeenten aanbieden. Op de gemeentelijke begraafplaatsen worden zowel enkele als dubbele graven uitgegeven. Het komt ongeveer eens per jaar voor dat er een graf uitgegeven wordt aan minderbedeelden. Hiertoe geeft de burgemeester opdracht. De graven komen te staan op naam van een in leven zijnde rechthebbende. De rechthebbende bepaalt wie er eventueel nog meer in het graf begraven mag worden. Met de keuze voor een particulier graf heeft de rechthebbende invloed op de termijn waarover het graf gebruikt wordt. Voorschriften in de gemeente Opsterland zijn als volgt:

- ✓ *Er wordt 1 laag diep begraven.*
- ✓ *Gemeente Opsterland geeft rechten af voor enkele graven.*
- ✓ *Bij een gewenst dubbel graf worden twee enkele graven berekend.*
- ✓ *Particuliere graven worden uitgegeven voor de termijn van 20 of 30 jaar. De termijn begint te lopen op de datum waarop het particuliere graf is uitgegeven.*
- ✓ *Het is mogelijk een reeds geruimd particulier graf uit te zoeken.*
- ✓ *Een verlenging wordt afgesloten voor de duur van 10 jaar.*
- ✓ *Grafrechten kunnen tussentijds worden opgezegd, maar er is dan geen mogelijkheid tot restitutie.*

4.1.2 Graven uitgegeven voor onbepaalde tijd

Er zijn ook graven voor onbepaalde tijd uitgegeven: dit werd tot 1 augustus 1971 gedaan. Ze worden in de volksmond ook wel eeuwigdurende graven of koopgraven genoemd. Ook graven die voor onbepaalde tijd uitgegeven zijn dienen een rechthebbende te hebben. Het onderhoud van het grafmonument is de verantwoordelijkheid van de rechthebbende. In het verleden kon het onderhoud worden afgekocht, maar deze optie is jaren geleden stopgezet.

4.1.3 Grafkelders

Naast reguliere graven zijn er op enkele begraafplaatsen grafkelders aanwezig. Naar schatting 5% van de overledenen werd begraven in een grafkelder. Grafkelders zijn doorgaans familiegraven. Een grafkelder bestaat uit waterdicht beton, waar na de begrafenis een deksel op komt. De overledene wordt dus niet in de aarde begraven, maar in een ruimte onder de grond. Op diverse delen van de begraafplaatsen zijn nog grafkelders aanwezig. Vaak zijn ze te klein en passen huidige kisten er niet meer in.

4.1.4 Asvoorzieningen: columbaria, urnenvelden en strooivelden

Met de opkomst van het cremen is er behoefte ontstaan aan urnenvoorzieningen. Veel begraafplaatsen hebben columbaria, oftewel urnenmuren. Een andere vorm voor het plaatsen van urnen zijn urnengraven. Hierbij worden 1 of 2 urnen in de grond of in een kleine kelder geplaatst. Op een urnengraf kan een grafmonument geplaatst worden. Urnengraven hebben een andere maatvoering dan gewone graven, ze zijn kleiner.

4.1.4.1 Urnenmuren

Op de Gealeane Beetsterzwaag, Tijnje en De Leijen Kortezwaag staan urnenmuren. De urnenmuren op de gemeentelijke begraafplaatsen hebben voldoende capaciteit. Ondanks dat er in toenemende mate gecremeerd wordt, worden de urnenmuren nauwelijks gebruikt. Verondersteld wordt dat de locatie van de urnenmuren hier een rol in speelt, omdat deze op een verscholen, afgelegen locatie op de begraafplaats staan.

- ✓ *Uitgifte van een plaats in de urnengalerij is mogelijk voor de duur van 5, 10 of 30 jaar.*
- ✓ *Verlenging van een plaats in de urnengalerij is mogelijk voor de duur van 5 jaar.*

Urnemuren op begraafplaats Tijnje.

4.1.4.2 Urnengraven

Alle gemeentelijke begraafplaatsen hebben een deel ingericht voor urnengraven. De afmeting die aangehouden wordt voor een urnenbegraving is 1 meter x 1 meter.

- ✓ *De termijnen voor de uitgifte van een urnengraf zijn gelijk aan die van een regulier graf: de uitgiftetermijn bedraagt een periode van 20 of 30 jaar.*
- ✓ *Verlenging van een urnengraf is mogelijk voor de duur van 10 jaar.*

Urnengraf op begraafplaats Nij Beets.

4.1.4.3 Strooivelden

De as van iemand die gecremeerd is mag worden verstrooid op het daartoe door de gemeente aangewezen strooiveld of boven open zee (Artikel 66 Wlb). Ook mag de nabestaande die de zorg voor de asbus op zich heeft genomen zelf een plekje zoeken voor de verstrooiing (incidentele asverstrooiing). Wanneer er niet meer dan 90 verstrooiingen per hectare per jaar plaatsvinden, zijn aan strooivelden op basis van de Wet op de lijkbezorging geen aanvullende maatregelen aan verbonden (Artikel 66b lid 1).

De begraafplaatsen Gealeane Beetsterzwaag en De Leijen Kortezwaag hebben een strooiveldje. Momenteel wordt er weinig gebruik gemaakt van de strooivelden. Het is

aannemelijk dat de grootste oorzaak hiervan is dat een nabestaande die de zorg voor de asbus op zich neemt vrij is om zelf een locatie te zoeken om as te verstrooien, mits er toestemming van de eigenaar is. Het hoeft niet langer plaats te vinden op een locatie waarvoor toestemming is gegeven door burgemeester en wethouders. Mogelijk speelt daarnaast de herkenbaarheid van de locaties een rol alsook de gevraagde bijdrage.

4.1.5 Kindergraven, ongeboren kinderen en vlindersteen

Er is speciale aandacht en ruimte voor kindergraven en ongeboren kinderen. Bij kindergraven gelden algemene regels. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen een kindergraf en een volwassen graf (wel in tarief en maatvoering). De begraafplaatsen aan de Gealeane Beetsterzwaag en De Leijen Kortezwaag hebben bovendien een vlindersteen. Dit is een herdenkingssteen voor mensen die een kindje verloren hebben door een miskraam of afgebroken zwangerschap. Ze kunnen een glazen herdenkingsvlinder plaatsen op de vlindersteen ter nagedachtenis. Vlindermoeder en maker van de vlinder kan gecontacteerd worden via de beheerder van de begraafplaats.

- ✓ *Er geldt een ander tarief en maatvoering voor een kindergraf.*
- ✓ *Op de begraafplaatsen wordt waar mogelijk de mogelijkheid geboden om op een apart gedeelte kinderen in speciale graven te begraven.*

4.1.6 Islamitisch begraven

Islamitisch begraven kent andere voorschriften en gebruiken dan reguliere begravenissen. In Nederland zijn de islamitische begraafplaatsen vaak onderdeel van een gemeentelijke begraafplaats. Er is dan een apart gedeelte voor ingericht. Binnen de gemeentegrenzen van Opsterland wordt islamitisch begraven niet aangeboden, omdat er tot op heden geen vraag naar is. In Heerenveen, Leeuwarden en Opeinde zijn er voorzieningen voor islamitisch begraven.

4.1.7 Dierenbegraafplaats en natuurbegraafplaats

Binnen gemeente Opsterland is geen dierenbegraafplaats of natuurbegraafplaats aanwezig.

4.2 Grafrusttermijn

Op basis van de Wet op de lijkbezorging is de grafrusttermijn op minimaal 10 jaar gesteld. Dit betekent dat een graf gedurende 10 jaar ongeroerd moet blijven. De stoffelijke resten hebben dan voldoende tijd om te vergaan. Op de begraafplaatsen in Tijnje en Nij Beets is volledige ontbinding echter niet binnen 20 jaar voltooid. Dit heeft te maken met de grondslag en het hogere grondwaterpeil. Daar wordt in de praktijk rekening mee gehouden.

4.3 Begraaftijden

Een overledene mag niet eerder dan 36 uren na het overlijden begraven worden en niet later dan 6 werkdagen na het overlijden. In de verordening uit 2006 zijn de tijden van begraven en bezorging opgenomen: Het is gebleken dat de begraaftijden in wintertijd soms problematisch zijn, doordat het vroeg donker wordt.

4.4 Toewijzing van graven

Een graf wordt samen met de nabestaande(n) uitgezocht en aangewezen door de gemeente. Hiervoor zijn (nog) geen digitale voorzieningen.

- ✓ *Graven worden uitgegeven in volgorde van ligging, aansluitend in de rij.*

- ✓ *Op de begraafplaatsen Nij Beets en Hegedyk Gorredijk mogen wegens de beperkte ruimte ook graven uitgegeven worden op vrijgekomen plaatsen tussen andere graven in.*

4.5 Plaatsen van grafmonumenten en grafbedekkingen

Voor het plaatsen van een grafbedekking is een vergunning nodig van het college. De rechthebbende van een graf vraagt deze vergunning aan. Voor het plaatsen van grafmonumenten gelden diverse bepalingen die zijn vastgelegd in de Regeling grafbedekkingen en urnen Opsterland. Er zijn nog geen voorschriften opgenomen over de hoogte van een grafmonument, over de fundering, voorwaarden voor het gebruik van glas, grind en scherp uitstekende delen. In de praktijk blijkt dat dit wel gewenst is. Nabestaanden zijn verantwoordelijk voor een deugdelijke plaatsing van een monument.

Voor de bijzetting van een urn in het columbarium dient de vorm van de urn te worden aangegeven. De urn moet passen in de urnenmuur (30 centimeter hoog, 30 centimeter diep en 30 centimeter breed).

- ✓ *Linten, siervazen en dergelijke voorwerpen worden gedurende 13 weken ter beschikking gehouden van de rechthebbende indien deze daartoe tevoren een aanvraag heeft ingediend bij de beheerder.*

4.6 Overschrijving van grafrechten

Aan de overschrijving van grafrechten zijn voorwaarden verbonden. Voorheen kon het recht op een particulier graf op aanvraag van de rechthebbende worden overgeschreven ten name van de echtgenoot of levenspartner dan wel een bloedverwant of aanverwant tot en met de derde graad. Overschrijving op verzoek van de rechthebbende ten name van een ander dan de voorgenoemde personen was slechts mogelijk als daarvoor gewichtige redenen bestonden. Conform het VNG-model en in lijn met de beheersverordening uit 2020 van de gemeente Weststellingwerf wordt deze regel versoepeld:

- ✓ *Het recht op een particulier graf kan op aanvraag van de rechthebbende worden overgeschreven op naam van een ander natuurlijk persoon of rechtspersoon.*

De overige voorwaarden voor de overschrijving van grafrechten zijn als volgt:

- Na het overlijden van de rechthebbende kan het recht op het particuliere graf worden overgeschreven op naam van een natuurlijk persoon of rechtspersoon, indien de aanvraag daartoe wordt gedaan binnen een jaar na het overlijden van de rechthebbende. Indien de overleden rechthebbende in het graf dient te worden begraven, of indien de asbus met zijn resten in het graf dient te worden bijgezet, dient het verzoek tot overschrijving daaraan voorafgaand te worden gedaan.
- Indien na het overlijden van de rechthebbende de aanvraag tot overschrijving aan het college niet wordt gedaan binnen de gestelde termijn van een jaar is het college bevoegd het recht op het particuliere graf te doen vervallen.
- Na het verstrijken van de in het tweede lid genoemde termijn van een jaar kan het college het particuliere graf alsnog op naam stellen van een nieuwe rechthebbende, tenzij dit recht betrekking heeft op een particulier graf dat inmiddels is geruimd of al is uitgegeven aan een nieuwe rechthebbende. Dit laatste kan ook aangehaald worden als een coulanceregeling: het is immers niet altijd meteen duidelijk welke nabestaande het recht wil en kan overnemen. Bovendien kan er sprake zijn van verre familieleden die buiten Nederland verblijven.

4.7 Ruiming en beëindiging grafrechten

Zolang de graftermijn van het graf nog niet is verlopen, blijft het grafmonument eigendom van degene die het heeft gekocht of geplaatst. Indien het grafrecht is verlopen, en de rechthebbende haalt het grafmonument niet zelf weg, wordt de eigenaar van de begraafplaats eigenaar van het graf en wat daarop staat. Grafrechten hebben een tijdelijke doorlooptijd en kunnen beëindigd worden of vervallen op basis van de volgende gronden:

- Er is sprake van het einde van de termijn of van het einde van de verlenging van de termijn waarvoor het recht is verleend.
- De rechthebbende doet vrijwillig en schriftelijk afstand van het graf.
- Na opheffing van de begraafplaats.

Daarnaast kan het college grafrechten vervallen verklaren. Dit kan op basis van de volgende gronden:

- Betalingsverplichting wordt niet nagekomen.
- Indien er binnen een jaar na het overlijden van een rechthebbende van het grafrecht geen overschrijving heeft plaatsgevonden naar een levende rechthebbende.
- Graf raakt in verval. Hierbij wordt een verklaring van verwaarlozing (wet) opgesteld. De rechthebbende wordt daarbij aangeschreven om binnen 1 jaar het benodigde onderhoud uit te voeren. Indien dit niet gedaan wordt, vervalt het grafrecht. Bij geen bevestiging van aanschrijving door rechthebbende, wordt er gedurende 5 jaar een melding bij de ingang en bij het graf geplaatst, met het verzoek contact op te nemen met de beheerder. Na 5 jaar vervalt het graf aan de gemeente.
- Nabestaanden hebben geen belangstelling voor graf (na overlijden rechthebbende) en zijn niet bereid tot overname.

4.7.1 Graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd

Tot 1 augustus 1971 werden er in de gemeente Opsterland graven uitgegeven voor onbepaalde tijd. Voor deze graven gelden dezelfde regels en voorwaarden als voor graven die zijn uitgegeven voor bepaalde tijd. Onder de volgende voorwaarden geldt dat de graven voor onbepaalde tijd vervallen aan de gemeente en kunnen worden opgeheven:

- De rechthebbende doet afstand van het graf;
- Indien er binnen een jaar na het overlijden van een rechthebbende van het grafrecht geen overschrijving heeft plaatsgevonden naar een levende rechthebbende (indien dit opgenomen was in de verordening die geldig was op het moment van uitgifte).
- De gemeente kan onomstotelijk bewijzen dat de grafrechten vervallen zijn.

Graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd waarvan onomstotelijk vaststaat dat de grafrechten vervallen zijn, kunnen worden opgeheven. Of een rechthebbende al dan niet bekend is, speelt geen rol. Het grafrecht rust op het graf zelf en is niet afhankelijk van het bekend zijn van een rechthebbende (tenzij daar duidelijke voorwaarden voor bekend zijn en aangetoond kan worden dat daar niet (meer) aan voldaan wordt).² In dat geval vervalt een

² Een en ander is afhankelijk van de beheersverordening die gold op het moment dat het graf uitgegeven werd. Als daarin benoemd staat dat grafrechten zouden vervallen indien zij niet binnen een termijn van een jaar na overlijden aan een ander werden overgedragen, dan vervalt een graf voor onbepaalde tijd.

graf formeel aan de gemeente. Dit betekent dat de gemeente de verantwoordelijkheid overneemt en kan bepalen wat er met een graf gebeurt.

4.7.2 Ruiming

Wanneer de rechthebbende afstand doet van een graf of wanneer de grafrechten aan de gemeente vervallen, kan de eigenaar van de begraafplaats bepalen wat er met het grafmonument gebeurt. Doorgaans wordt het grafmonument door de gemeente verwijderd. Bij heruitgifte wordt het graf geschud. Een uitzondering hierop vormen de cultuurhistorische waardevolle graven en grafstenen. Het ruimen van de graven die niet in de categorie cultuurhistorisch waardevol vallen, geschiedt in twee fases:

1. Bovengrondse ruiming: in de verordening is opgenomen dat nadat afstand is gedaan van het graf het grafmonument nog 13 weken bewaard blijft op het graf. Nabestaanden kunnen besluiten om het grafmonument of andere objecten alsook de beplanting van het graf te verwijderen en elders te gebruiken. Indien van deze mogelijkheden geen gebruik wordt gemaakt, voert de beheerder deze werkzaamheden uit. Het grafmonument wordt vernietigd. Hierna wordt de leeggekomen grafruimte bedekt met grind of grond. Na bovengrondse ruiming is een graf weer beschikbaar voor nieuwe uitgifte.
 2. Ondergrondse ruiming: als een graf weer in gebruik wordt genomen voor een nieuwe uitgifte, dan worden de nog aanwezige resten verzameld en dieper begraven in hetzelfde graf (schudden).
- ✓ *Nadat de grafrechten zijn vervallen zijn een monument en eventuele andere objecten en beplanting nog 13 weken beschikbaar.*
 - ✓ *Na de periode van 13 weken wordt het graf bovengronds geruimd en is het graf beschikbaar voor nieuwe uitgifte.*

VOOR
MEN DIE
VIELER

1914-1918
1940-1945
1945-1949
1950-1954
1955-1959
1960-1964
1965-1969
1970-1974
1975-1979
1980-1984
1985-1989
1990-1994
1995-1999
2000-2004
2005-2009
2010-2014
2015-2019
2020-2024

5 Beheer en onderhoud

Gemeente Opsterland is verantwoordelijk voor het onderhoud van de gemeentelijke begraafplaatsen. Begraafplaatsen hebben door hun inrichting en gebruik een bepaalde sfeer, die past bij de functie van een begraafplaats en het afscheid nemen en herdenken. De sfeer die op begraafplaatsen heerst wordt gekenmerkt door rust, ingetogenheid, respect en piëteit. Het groen levert hieraan een belangrijke bijdrage. Groenblijvende heesters, coniferen, taxus zijn voorbeelden van groen die de symboliek van 'eeuwig leven' uitdragen. Bovendien worden begraafplaatsen gezien als wandelgebied voor nabestaanden en geïnteresseerden, die waarde hechten aan de rustgevende omgeving en de natuurlijke uitstraling.

Op veel van de gemeentelijke begraafplaatsen zijn beheerelementen aanwezig die arbeidsintensief en daardoor ook kostbaar zijn. Om dit het hoofd te kunnen bieden, stelt de gemeente Opsterland zichzelf ten doel om de begraafplaatsen op een efficiënte manier te kunnen onderhouden. De inrichting van de begraafplaatsen is gericht op het efficiënt kunnen onderhouden van de openbare ruimte.

5.1 Beheerafspraken

Het ambitieniveau van het onderhoud in de openbare ruimte binnen de gemeentegrenzen is basis tot laag. We bieden waar mogelijk ruimte om meer biodiversiteit te realiseren. Bij het onderhoud van de begraafplaatsen wordt het kwaliteitsniveau basis tot hoog aangehouden. Met name voor de netheid is het streefniveau hoog, zoals dit beschreven is in het 'Beeldkwaliteitsplan 2021-2025'. De beheerstabel is opgenomen in bijlage 3. Ondanks dat de gemeente geen verplichting heeft voor het behouden van hagen rondom de begraafplaats, zullen de hagen die als erfafscheiding dienen behouden blijven. Mede met het oog op vandalisme en het bieden van privacy bij begraafplaatsen is het raadzaam een begraafplaats visueel en fysiek af te scheiden.

- *De eisen aan het onderhoud zoals beschreven in het Beeldkwaliteitsplan 2021-2025 van de in gebruik zijnde begraafplaatsen blijven gehandhaafd.*
- *Hagen die als erfafscheiding dienen, blijven behouden.*

5.1.1 Oorlogsgraven en de Joodse begraafplaats

Oorlogsgraven van Nederlandse slachtoffers staan op een lijst van de Oorlogsgravenstichting (OGS). Buitenlandse slachtoffers, voornamelijk geallieerde militairen, vallen onder de 'Commonwealth War Graves Commission'. De oorlogsgraven in Nederland zijn verdeeld in vier categorieën, de zogenaamde 'status'. De status is belangrijk omdat die de mate van betrokkenheid van de OGS, en de gemeente, bij het onderhoud bepaalt. Aan de grafinrichting is niet te zien welke status een oorlogsgraf heeft. We onderscheiden:

- Militaire Rijksgraven: graven van Nederlandse- en geallieerde militairen.
- Civiele Rijksgraven: graven van Nederlandse burgers.
- Stichtingsgraven: graven waarvan de OGS in de loop der tijd rechthebbende zijn geworden.
- Particuliere graven: graven in eigendom van particulieren.

Het onderhoud aan de oorlogsgraven wordt uitgevoerd door de OGS. Eenmaal per jaar reinigt de OGS de Rijks- en Stichtingsgraven. Wanneer groot onderhoud nodig is, wordt dit zo spoedig mogelijk uitgevoerd. Daarnaast is de gemeente verantwoordelijk voor het dagelijkse onderhoud. Bij de controle van de oorlogsgraven krijgt de OGS assistentie van honoraire

medewerkers, zogenaamde ‘consuls’. Consuls zijn veelal in dienst van de gemeente en zijn contactpersoon voor de Stichting. De consul is verantwoordelijk voor het onderhoud van de oorlogsgraven in de gemeente en rapporteert jaarlijks aan de OGS over de staat waarin de graven zich bevinden. De aanstelling van een consul berust op een officiële benoeming door de burgemeester. In de gemeente Opsterland is de beleidsadviseur Cultureel erfgoed benoemd als consul. Oorlogsgraven zijn goed gedocumenteerd. Een overzicht van de oorlogsgraven binnen de gemeente Opsterland is weergegeven in bijlage 5. Rond de dodenherdenking is er extra zorg voor deze graven. Naast deze oorlogsgraven kent de gemeente ook nog graven van oorlogsdoden, wel en niet erkend op andere begraafplaatsen.

Gorredijk Hegedyk: oorlogsgraf van piloot R.A. Banks.

De begraafplaatsen die onder beheer staan of in eigendom zijn van het NIK (Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap) zijn particulier terrein. Het zijn met andere woorden bijzondere begraafplaatsen waarvan alleen het dagelijks onderhoud in sommige gevallen is overgenomen door gemeenten. De Joodse grafmonumenten worden door stichting Boete & Verzoening onderhouden, waarbij het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap (NIK), eigenaar van de begraafplaats, een coördinerende rol heeft. Het onderhoud is, traditioneel, bewust sober. De gemeente heeft geen zeggenschap over de graven. Op verzoek van diverse organisaties van vrijwilligers wijst het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap jaarlijks één of meerdere begraafplaatsen aan, waar men onderhoud van bijvoorbeeld graven nodig vindt.

- *Onderhoud aan oorlogsgraven wordt uitgevoerd door Stichting Oorlogsgraven.*
- *Particuliere oorlogsgraven zijn de verantwoordelijkheid van de rechthebbenden.*
- *Het groenonderhoud van de Joodse begraafplaats blijft onderdeel van de werkzaamheden van Team Uitvoering.*

5.2 Werkzaamheden en onderhoud van de gemeentelijke begraafplaatsen

Het areaal groen, verhardingen en grafakkers wordt onderhouden naar behoefte en binnen de mogelijkheden die beschikbare financiën en arbeidsuren geven. De werkzaamheden op de begraafplaatsen bestaan in hoofdlijnen uit:

- In ontvangst nemen verlobbrief;
- Openen en sluiten van graven;
- Communicatie met nabestaanden, uitvaartondernemingen en bezoekers;
- Dagelijks onderhoud van het terrein (groen, grafvelden, verhardingen);
- Voorbereiden van het uitbestede werk, begeleiden van aannemers met het uitbestede werk (kraan voor grafdelven, sommige onderhoudstaken waarbij hoogwerker nodig is, ruimen kelders);
- Opruimen oude grafmonumenten.

De werkzaamheden op de begraafplaatsen worden uitgevoerd door medewerkers van Team Uitvoering en externe partijen (onder verantwoordelijkheid van Team Uitvoering). De beheerder is aanspreekpunt voor de begraafplaatsen.

5.3 Onderhoud van individuele graven en grafstenen

Het schoonmaken en onderhouden van graven en de grafbedekking (een grafsteen, hekwerk, graftrommels) valt onder de verantwoordelijkheid van de rechthebbende. Dit houdt in dat de nabestaanden zowel het monument als de aanwezige beplanting netjes moeten onderhouden. Slecht onderhoud c.q. verwaarlozing wordt gemeld bij het Publiekscentrum. Het Publiekscentrum schrijft vervolgens de rechthebbende aan. Samen met de beheerder wordt er een moment gekozen om het onderhoud uit te voeren, zodat eventuele begrafenissen niet verstoord worden. Als er geen reactie komt op de aanschrijving, plaatst de beheerder een bordje bij het graf dat de rechthebbende verzoekt om contact op te nemen met de begraafplaatsadministratie. Conform de wetgeving mag bij ondeugdelijk onderhoud het grafrecht vervallen worden verklaard als er na aanschrijving geen actie wordt ondernomen. Hierna komt het graf in eigendom van de gemeente en kan het graf worden geruimd. Als er sprake is van onveilige situaties, mag de beheerder altijd actie ondernemen. Hierbij kan het gaan om het platleggen van een monument of het plaatsen van een afzetting om het betreffende graf.

- ✓ *De beheerder voert jaarlijks een inventarisatieronde uit naar de onderhoudstoestand van de graven.*
- ✓ *Bij ondeugdelijk onderhoud worden de nabestaanden aangeschreven om het graf binnen de gestelde termijn netjes te maken.*
- ✓ *Als niet wordt voldaan, kunnen de rechten vervallen worden verklaard.*
- ✓ *Bij onveilige situaties mag de beheerder maatregelen nemen.*

Beplanting

Op een graf kunnen potplanten en bloemen in vazen worden geplaatst. Het is toegestaan om op het graf losse bloemen te leggen. Op een graf mogen eenjarige gewassen worden geplant. Niet-blijvende beplanting op een graf dat in verwaarloosde staat verkeert, kan door de beheerder worden verwijderd zonder dat er aanspraak gedaan kan worden op schadevergoeding. Winterharde gewassen die op de graven worden geplant mogen bij volle wasdom de voor het graf beschikbare oppervlakte niet overschrijden of moeten door besnoeiing binnen de oppervlakte kunnen worden gehouden. Het toepassen van vaste planten kent een meldingsplicht in verband met ongewenste en/of woekerende soorten. De beheerder van de begraafplaats kijkt vervolgens samen met de betrokkenen welke beplanting wenselijk is.

- ✓ *Losse bloemen, planten, kransen en dergelijke kunnen, wanneer zij verwelkt zijn, door de beheerder worden verwijderd.*

Graftrommels en andere grafobjecten en -giften

Op de gemeentelijke begraafplaatsen zijn vijf graftrommels aanwezig.³ Op begraafplaats Tijnje zijn twee graftrommels aanwezig die in goede staat verkeren. In Nij Beets is een graftrommel aanwezig die restauratie behoeft, net als twee graftrommels op de begraafplaats van De Leijen Kortezwaag. Voor het opknappen van graftrommels wordt geadviseerd contact op te nemen met de Nederlandse Stichting tot het behoud van de Graftrommel te Veenhuizen, alwaar een museum en restaurateur gevestigd is:

³ Voorjaar 2024 wordt een graftrommel gerestaureerd, die voorheen op een graf in Terwispeel geplaatst was. Deze wordt na afronding van de restauratie op een graf geplaatst op het kerkhof van De Leijen Kortezwaag op initiatief van de nabestaanden.

<https://www.stichtinggraftrommel.nl/> Op deze website is bovendien meer informatie te vinden over de symboliek en historische achtergrond van graftrommels.

- ✓ *Het onderhoud aan graftrommels is de verantwoordelijkheid van de rechthebbende van het graf.*

Gebruik van reinigingsmiddelen

De Milieuwet schrijft voor dat er geen gebruik gemaakt mag worden van chemische reinigingsmiddelen op begraafplaatsen. Dit is niet alleen vanuit het aspect milieu, maar ook om te voorkomen dat grafstenen aangetast raken door bijtende stoffen. Meer informatie over onderhoud en het reinigen van graven is te lezen op de website van de RCE: [Onderhoud en beheer | Begraafplaatsen en grafmonumenten | Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#)

5.4 Aanvullend onderhoud begraafplaatsen door vrijwilligers

Vrijwilligers kunnen het onderhoud van de in gebruik zijnde begraafplaatsen niet overnemen van de gemeente. Dit onderhoud vraagt om continuïteit en kennis. Vrijwilligers kunnen wel aanvullend onderhoud doen. Bij veel kerkelijke begraafplaatsen wordt (een deel van) het onderhoud door vrijwilligers gedaan. De ondersteuning van vrijwilligers betekent niet dat er minder uren van de gemeente nodig zijn. Het kan wel zorgen voor extra kwaliteit. Het levert ook maatschappelijke betrokkenheid op. Wel moet rekening gehouden worden met de volgende punten:

- De kans is groot dat vrijwilligers geen groene vakkennis hebben en geen ervaring met het omgaan met machines;
- De inzet van vrijwilligers is niet 'gratis', dit wordt vaak wel gedacht of aangenomen. Om vrijwilligers in te kunnen zetten is het nodig een vrijwilligerscoördinator aan te stellen. Hij/zij coördineert en verdeelt de taken;
- Vrijwilligers moeten zich houden aan de ARBO en moeten worden verzekerd;
- Vrijwilligers kunnen niet zonder blijk van waardering: er moet iets tegenover staan, bijvoorbeeld een uitje of het volgen van cursussen. Dit houdt het werk leuk en vergroot bovendien de kennis;
- De inzet van vrijwilligers moet beschouwd worden als aanvulling op. Het is lastig om vrijwilligers structureel werk te laten doen. Het onderhoudsniveau moet gegarandeerd blijven.

Mogelijk hebben vrijwilligers meer affiniteit met de historische begraafplaatsen, dan voor de actieve begraafplaatsen. Dit is echter niet onderzocht.

6 Dienstverlening

Goede dienstverlening is van groot belang voor de toekomstbestendigheid van de begraafplaatsen. Hierbij horen passende faciliteiten. Het gaat hierbij om dienstverlening aan de nabestaande die ervoor kiezen hun naaste op een van de gemeentelijke begraafplaatsen te begraven of voor een asbestemming kiezen. En ook aan de uitvaartondernemer die de nabestaande daarbij ondersteunt. Digitale mogelijkheden versterken de dienstverlening.

6.1 Administratieve werkzaamheden en digitalisering

De gemeente is verplicht om een grafregister bij te houden, waarin is opgenomen wie waar is begraven of waar een urn is bijgezet. Daarnaast is er een grafadministratie. Het is zaak om de grafadministratie nauwkeurig te beheren, zodat tijdig aan rechthebbenden aangegeven kan worden wanneer grafrechten verlopen en de vraag kan worden gesteld of er een wens is om het graf te verlengen. Het Publiekscentrum voert de administratie uit. De registratie van grafrechten wordt gedaan in programma van iBegraven, dat een onderdeel vormt van iBurgerzaken, dat wordt verzorgd via een softwareprogramma van PinkRoccade. De mogelijkheden van dit programma worden momenteel nog niet ten volle benut en het programma heeft enkele gebruiksbependingen die voor verbetering vatbaar zijn. Bovendien is het wenselijk om de administratieve beheergegevens (arealen) te koppelen aan de beheerkaart. Dit geeft handvatten die het beheer vergemakkelijken.

De plattegronden van de begraafplaatsen worden gedigitaliseerd. Zo wordt sneller inzichtelijk welke graven in gebruik zijn, waar nog vrije plaatsen zijn en wordt er een accuraat beeld verkregen van de capaciteit op dat moment. Deze gegevens worden gekoppeld aan de grafadministratie. Er is een digitale agenda beschikbaar om het moment van de uitvaart op een specifieke begraafplaats te plannen. Dit heeft vooral meerwaarde buiten kantooruren en het weekend, en zorgt voor een gemakkelijker en efficiëntere werkwijze. Er zijn (nog) geen digitale mogelijkheden voorhanden voor particulieren om vanuit huis een graf te kunnen kiezen of te reserveren. Hiervoor kan contact opgenomen worden met de medewerkers van het Publiekscentrum. Ook het verlengen of opzeggen van grafrechten kan gedaan worden via de medewerkers van het Publiekscentrum. Hiervoor zijn geen digitale voorzieningen. Rechthebbenden krijgen automatisch een brief toegezonden enige maanden voordat de termijn verstrijkt met het verzoek aan te geven of men de grafrechten al dan niet wil verlengen. Het is echter wenselijk om naar de mogelijkheden van digitalisering te kijken voor afstemming en vergemakkelijken van de werkzaamheden rondom de grafadministratie.

6.2 Communicatie en informatievoorziening

Het is belangrijk dat bezoekers en nabestaanden die een graf en/of asbestemming zoeken, beschikken over de juiste informatie. Zij moeten weten waar zij deze informatie kunnen vinden en weten wat de mogelijkheden en hun rechten en plichten zijn. Om invulling te geven aan het uitgangspunt om een begrafenis zo gemakkelijk mogelijk te laten verlopen, is communicatie belangrijk. Bovendien willen we aandacht besteden aan gedragsregels op een begraafplaats en de waarden van begraafplaatsen: van ontmoetingsplek tot rustpunt en de historie van de begraafplaats. Omdat de informatievoorziening over deze onderwerpen nog beperkt is, is het wenselijk hier aandacht aan te besteden in de vorm van foldermateriaal en meer informatie op de website. Naast de digitale opties zijn de beheerders en medewerkers van het publiekscentrum ook telefonisch beschikbaar om informatie te verstrekken en eerdergenoemde zaken te regelen. Op elke begraafplaats staat ook een informatiekast. Naast een plattegrond van de begraafplaats is daar praktische informatie te lezen.

עפר אתה
לכל
עפר תשוב

7 Cultuurhistorisch waardevol funerair erfgoed

De graven, in de vorm van grafstenen, en andere grafmonumenten vertellen veel over de historie van het dorp waarin ze liggen. Oorlogsgraven en Joodse begraafplaatsen worden algemeen erkent als waardevol en belangrijk. Gezien het verleden beschouwen we het ook als onze morele plicht daarvoor te zorgen. Naast deze categorie graven zijn er ook graven en grafstenen die om andere redenen de moeite waard zijn om te behouden. Er kunnen allerlei redenen zijn waarom voorkomen moet worden dat een bepaald graf geruimd wordt. De motieven bestaan onder meer uit een historische betekenis of bijzondere uiterlijke kwaliteiten. Daarnaast valt er te denken aan personen met een biografische betekenis, graven met een bijzondere symboliek of grafteksten die typerend zijn voor de tijd waarin ze gemaakt zijn of voor de omgeving. Het is om die reden belangrijk om bijzondere graven te koesteren en ze te behouden voor de toekomst. Alleen zo kunnen de verhalen uit het verleden bewaard blijven. Het was echter niet duidelijk wat wel en niet behoudenswaardig is vanuit het cultuurhistorische oogpunt. Daarom is besloten tot de uitvoering van een inventarisatie van alle gemeentelijke begraafplaatsen om de waarde van de begraafplaats als geheel maar ook de individuele grafstenen en grafelementen te kunnen duiden. In dit hoofdstuk zijn diverse foto's opgenomen van behoudenswaardige grafmonumenten, die dienen om een impressie te geven van de veelheid aan bijzondere grafmonumenten in de gemeente Opsterland.

Gealeane: Grafmonument Wim Wissink (ovl. 1954). Kwam om bij ongeval op 16-jarige leeftijd. Stèle van licht graniet tussen paal en blok van graniet. Op de blokken een palmtak en tekst 'rust zacht'.

7.1 Gemeentelijke visie op funerair erfgoed

De gemeenteraad heeft in februari 2023 de Startnotitie Cultureel erfgoed aangenomen. Hierin wordt het voornemen om het funerair erfgoed beter te beschermen en te behouden benoemd. Beheer van bestaande elementen en nieuwe ontwikkelingen op begraafplaatsen vragen om gefundeerde besluiten zodat zorgvuldig kan worden omgegaan met de cultuurhistorische waarden op een begraafplaats. Hiervoor dient een goede afweging gemaakt te worden van wat wel en niet de moeite waard is om te behouden, welke onderdelen (extra) onderhoud en eventueel restauratie behoeven. Daarvoor is onderzoek, inventarisatie en duiding nodig, en vergelijking met andere graven en begraafplaatsen. Pas daarna kunnen er keuzes worden gemaakt hoe met cultuurhistorische waarden op de begraafplaats moet worden omgegaan. Er is behoefte aan eenduidig beleid over de manier waarop we omgaan met ons funerair erfgoed. Om deze reden is inzichtelijk gemaakt wat we aan funerair erfgoed hebben en wat het waard is om daarvan te behouden.

7.2 Cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten

Conform de Wet op de lijkbezorging (art. 32) is in de gemeente Opsterland een verordening vastgesteld: Beheersverordening gemeentelijke begraafplaatsen Opsterland 2006. In deze verordening zijn regels opgenomen over de wijze van begraven, het type graven, het ruimen van graven en meer. Deze verordening is vastgesteld op 12 december 2005. In artikel 23 van de verordening zijn de regels ten aanzien van het in stand houden van historische grafbedekking opgenomen. Er bestond echter nog geen goed beeld van welke grafmonumenten cultuurhistorisch waardevol zijn op de gemeentelijke begraafplaatsen. In

september 2023 is er om deze reden eerst archiefonderzoek en een QuickScan uitgevoerd door Bureau Funeraire Adviezen. Op basis van de resultaten uit de QuickScan is besloten om een inventarisatie van cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten uit te laten voeren in december 2023. Er is gekeken naar de volgende locaties en daarbinnen een afbakening aangebracht:

- Gealeane: graven op het oorspronkelijk aangelegde deel met zes vakken binnen de oorspronkelijke ring. Er is een selectie gemaakt van een aantal oudere grafmonumenten op de oorspronkelijke grafvelden van de oude aanleg;
- Gorredijk Hegedyk: het oudste gedeelte en een deel van de eerste uitbreiding, inventarisatie van alle grafmonumenten;
- De Leijen Kortezwaag: volledige inventarisatie van de grafmonumenten op het kerkhof en de eerste uitbreiding;
- Nij Beets: de gehele begraafplaats (cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten zijn verdeeld over de gehele begraafplaats). Inventarisatie van alle grafmonumenten en beschrijving van het lijkenhuisje en koetshuis;
- Tijnje: voorste, oudste gedeelte en de eerste uitbreiding. Volledige inventarisatie;
- Gorredijk Kerkewal: alle grafmonumenten zijn geïnventariseerd.

De gemeente heeft criteria vastgesteld om grafmonumenten te kunnen beoordelen op hun cultuurhistorische waarde. In bijlage 2 zijn de gehanteerde selectiecriteria opgenomen. De inventarisatie is waar mogelijk uitgevoerd in samenwerking met de lokale (historische) verenigingen van de betreffende dorpen.

Gorredijk Hegedyk: grafmonument Klaes Wiebe van der Meer (ovl. 1958). Friese tekst over zijn carrière als muziekdirecteur.

Kerkewal: spiegelstèles Geert Lourens van der Zwaag (ovl. 1923), boekhandelaar, uitgever, operetteschrijver en drukker, en vrouw Catharina Faber (ovl. 1943). Fraai uitgewerkte klimop als symbool, staand over twee graven.

7.2.1 Beheersverordening en lijst met cultuurhistorische waardevolle grafmonumenten

De beheersverordening uit 2006 is op enkele punten verouderd. Daarom is er een nieuwe beheersverordening opgesteld. In de nieuwe beheersverordening wordt artikel 23, over het in stand houden van waardevolle graven, toegespitst op het behoud van cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten. Om de bijzondere status van deze grafmonumenten te erkennen, worden deze grafmonumenten door het college op een conceptlijst geplaatst. Voor de plaatsing op de lijst is er instemming van rechthebbenden nodig. Zij worden aangeschreven. Er zijn bovendien grafmonumenten waarvan rechthebbenden niet bekend zijn. Via de media worden oproepen gedaan aan onbekende rechthebbenden om zich te melden. Na een reactietermijn kan de lijst definitief worden gemaakt. De lijst krijgt echter pas status als hieraan beleid gekoppeld wordt over hoe we met deze graven willen omgaan.

7.3 Uitkomsten van de inventarisatie door Bureau Funeraire Adviezen

Op basis van de selectiecriteria zijn op de zes geïnventariseerde gemeentelijke begraafplaatsen in totaal 343 grafmonumenten en ensembles van grafmonumenten op 418 graven geselecteerd. Op de in totaal 343 grafmonumenten die geselecteerd zijn, wordt in deze paragraaf enige toelichting gegeven, onder meer over de selectie en puntentoekening per categorie. Verder wordt er een samenvatting gegeven van de belangrijkste uitkomsten. Voor de uitgebreide toelichting op de totstandkoming van de selectie, wordt verwezen naar de *Inventarisatie Opvallende en Historische Grafbedekkingen op de gemeentelijke begraafplaatsen van Opsterland*, opgesteld door Bureau Funeraire Adviezen in december 2023.

7.3.1 Biografische betekenis

Personen die wegens hun beroep, verdiensten of betekenis op de lijst zijn gezet, tonen een beeld dat vooral verwijst naar de agrarische achtergrond en economische betekenis van de dorpen. In Tijnje en Nij Beets zijn er enkele beroepen die te maken hadden met de vervening en ook veel arbeiders. In Gorredijk passen de beroepen meer bij het voorzienende karakter van het dorp, zoals kooplieden, smeden, middenstanders en handelaren. In totaal zijn er 27 veehouders, 18 arbeiders, 12 winkeliers, 12 kooplieden, 9 landbouwers, 8 handelaren, 7 timmerlieden, 6 verveners, 5 schoenmakers, 5 goud- en zilversmeden, 4 fabrikanten, 4 leerlooiers, 4 schippers, 2 bakkers, 2 caféhouders en nog diverse andere beroepen gevonden, waaronder een marskramer, uurwerkmaker, horlogemaker en turfmaker. Het gros hiervan is gevonden in De Leijen Kortezwaag. Over het algemeen scoren de personen niet hoog op bekendheid, hoewel de veehouders en landbouwers in hun eigen tijd wel bekend en van belang waren. Ook de rol in de kerk kon van belang zijn, zoals de rol van kerkvoogd.

De Leijen Kortezwaag: grafmonument Jacob H. de Groot (ovl. 1912). Landbouwer. Opvallend door hoge en rijk gedecoreerde obelisk.

In de categorie bestuurders en openbare beroepen zijn er in totaal 40 geselecteerd. Er was sprake van 9 bestuurders, 6 predikanten, 6 onderwijzers, 4 leden Gedeputeerde Staten, 3 politieagenten, 3 raadsleden, 3 kerkvoogden, 3 schoolhoofden, 2 postbodes, 2 secretarissen, 2 ambtenaren, een Kamerlid, notaris, bankier en wethouder. Vaak vervulden ze meerdere functies tegelijk. Opvallend afwezig zijn de burgemeesters. Opvallend zijn de grafmonumenten van enkele Friese socialisten, zoals Gerrit Roorda, die de bekendste was en zeker ook van bovenlokaal belang, als strijder tegen armoede. Op het kerkhof aan de Kerkewal is Geert Lourens van der Zwaag van bijzonder belang, als socialist die actief bijdroeg als uitgever en drukker aan literatuur over het socialisme. Van veel anderen is wat minder bekend in welke mate ze actief waren. Bijvoorbeeld Berend A. Mensinga, die naast zijn limonadefabriek ook actief was in de plaatselijke afdeling van de Anti-Militaristische Vereniging.

In de categorie bijzondere gevallen, 19 grafmonumenten in totaal, is er 1 graf dat gelinkt kan worden aan de Spaanse Griep (1918-1919). Verder gaat het met name om jongeren die betrokken waren bij ongevallen, zoals de graven van de gebroeders Van Ooijen. In de categorie Tweede Wereldoorlog zijn 12 grafmonumenten geselecteerd, waaronder de graven van de geallieerde vliegers op Hegedyk en het graf van Joachim Wijnstra. Ook op Tijnje zijn graven te vinden van jongens die omkwamen in de oorlog. Watzema op Tijnje en ook de graven van Heringa en Numan in Gorredijk hebben allen een typerende grafsteen met toorts. Een dergelijk monument is uniek voor Nederland. Geen enkele andere provincie heeft een eigen monument voor diens verzetsstrijders. De categorie met de minste aantallen is die van wetenschap, letteren en sport. Hiertoe behoren beroepen als uitgever en muziekdirecteur. Ook zijn er 3 studenten gevonden. Het feit dat er uit het verleden weinig personen teruggevonden zijn in deze categorie, wil niet zeggen dat ze niet vaker voorkwamen, maar niet binnen deze inventarisatie.

Gorredijk Kerkewal: spiegelstèles gebroeders Pieter en Wiebe van Ooijen (ovl. 1918). Kwamen om bij treinramp Weesp. Waren zoons van winkelier Van Ooijen en onderweg naar Amsterdam voor zaken.

Nij Beets: graf Hendrik Dam (ovl. 1981). Belangrijk voor historie van Nij Beets. Zijn woning werd onbewoonbaar verklaard in 1958. Huisje werd gered door inwoners en is nu onderdeel van Openluchtmuseum It Damshûs.

Kindergraven zijn ook als aparte categorie meegenomen. Hiervan vinden we 45 grafmonumenten. Vaak gaat het daarbij ook om de specifieke vormgeving en symboliek. In De Leijen Kortezwaag, Nij Beets en Tijnje zijn relatief veel kindergraven aanwezig, ook levenloos geboren kinderen.

Nij Beets: grafmonument Rinze H. Krist. Overleed door ongeluk rijksweg 43 (nu A7). Marmeren monument, verbeeld plotseling overlijden in vorm van afgebroken obelisk. Fotoportret. Friese tekst.

Gorredijk Hegedyk: graf Roeli en Sietsche Pietersma, overleden op resp. 1 en 11-jarige leeftijd. Stèle met afgebroken palen op basement.

Nij Beets: grafmonument Egbert Vaartjes (ovl. 1926). Werd 10 jaar oud. Graf met smeedijzeren hekwerk in zakelijke vormgeving. Tekstplaats van marbriet. Graftrommel geschonken door familie.

Nij Beets: graf Minke Dijkstra (ovl. 1938). Werd 6 jaar. Fraaie Friese tekst. Gedetailleerd uitgewerkte tak met bloemen met geknakt uiteinde, symbool te vroeg afgebroken leven. Bovenin papaver, verwijzend naar eeuwig slaap.

7.3.2 Materiaalgebruik en hantering

Op de 6 begraafplaatsen is Belgisch hardsteen het meest voorkomende materiaal voor grafmonumenten. Uitzondering hierop vormt Gealeane, waar ook veel granieten grafmonumenten geselecteerd zijn. Waar de toepassing van Belgisch hardsteen bijzonder of opvallend is of omdat er sprake is van bijzondere symboliek, werd er ook een punt toegekend. In totaal is er aan 101 grafmonumenten of ensembles een punt gegeven omdat er sprake was van bijzondere materialen of bewerkingen. Bij 85 grafmonumenten is er sprake van een groot aantal meervoudige materiaaltoepassingen.

7.3.3 Vormgeving van het monument

In 194 gevallen is er sprake van een grafmonument met een opvallende of typerende vormgeving. Het betreft zo'n 56% van het totaal. Hierbij gaat het vaak om grafmonumenten die zodanig vormgegeven zijn dat ze afwijken van de gangbare vormgeving of omdat ze een typologische vormgeving kennen waarvan er vroeger mogelijk meer aanwezig waren. Opvallende voorbeelden in Opsterland zijn de stoeppalen, maar ook stèles waarbij sprake is van aedicula, acroteria en bijpassende symboliek.⁴ Deze zijn vooral op de oudere begraafplaatsen aanwezig. Ze zijn sterk beeldbepalend door hun vormgeving. Dit is ook het geval bij eenvoudige stèles met afgeronde bovenkant. Ook typerend zijn de spiegelstèles. Bijzondere typografie is nauwelijks aangetroffen, maar er zijn wel enkele grafmonumenten met een fraaie zakelijke vormgeving.

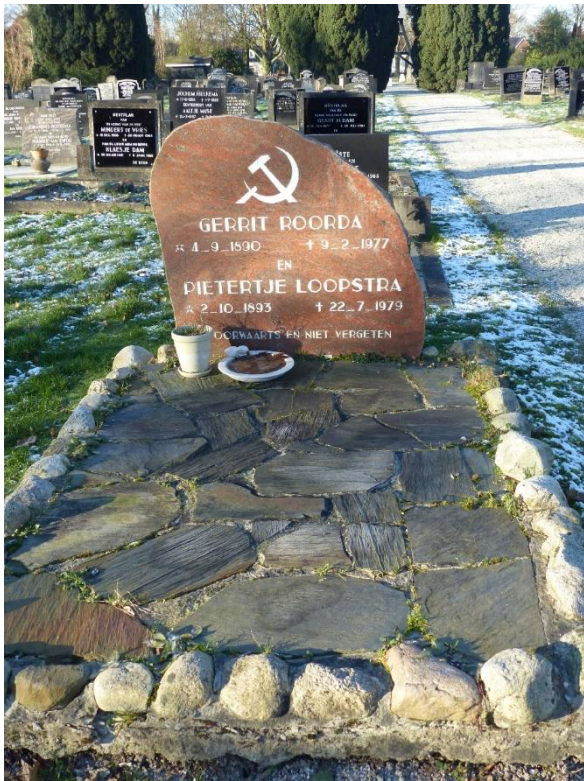
Gorredijk Kerkewal: dubbelgraf Johan Frederik de Jong (ovl. 1926), fabrikant, en Janke Siebenga (ovl. 1957). Twee zwarte granieten stèles op basement van zwarte Beiers graniet. Voor die tijd dure keuze. Modieus ontwerp.

Ook teksten op grafmonumenten zijn meegewogen. Er is expliciet gekeken naar Friese teksten. Er zijn 33 grafmonumenten geselecteerd met een geheel of deels Friese tekst. Dit zijn doorgaans wat jongere grafmonumenten, wat verklaard waarom er in Beetsterzwaag de meeste zijn aangetroffen. Een enkele keer is de tekst wat meer uitgebreid, zoals op het graf van Rinze Krist in Nij Beets. Ook op het grafmonument van Geert van der Zwaag op het kerkhof van Gorredijk is de tekst in het Fries, waarmee hij en zijn nabestaanden ongetwijfeld een statement hebben willen geven. Fries was in het algemeen een ondergeschikte taal, maar werd in 1954 erkend als minderheidstaal. Friese teksten op grafmonumenten van voor dit jaartal zijn dan ook als bijzonder te bestempelen.

Verder kan gezegd worden dat er sprake is van een grote diversiteit aan grafmonumenten. Tussen ongeveer 1750 en 1994 is er veel veranderd in de grafcultuur. Getracht is om van al de verschillende types grafmonumenten voorbeelden mee te nemen. Ook onder jongere

⁴ Aedicula: versieringsmotief ontleend aan klassieke kunst, samenstel van twee zuilen of pilasters, hoofdgestel en fronton. Geliefd motief voor o.a. grafmonumenten, m.n. stèles; Acroteria: bekroning van gevelhoeken op Griekse tempels. In de negentiende eeuw overgenomen als decoratief element. Op grafmonumenten vaak in de vorm van gestileerde palmetten of gefantaseerde bladvormen.

grafmonumenten is een aantal geselecteerd met een bijzondere vormgeving of met een heel tijdsbepalende vormgeving, om zodoende een breed palet aan grafmonumenten te verkrijgen, waarmee later het verhaal over de geschiedenis van de begraafplaatsen duidelijk verteld kan worden.

Tijnje: grafmonument Gerrit Roorda. Fries socialist.
Bijzondere symboliek is de hamer met sikkel.

7.3.4 Bijzondere symboliek

Op de 6 gemeentelijke begraafplaatsen is een grote hoeveelheid toegepaste symbolen aanwezig. Dit terwijl bij ruimte 34% van de geselecteerde grafmonumenten geen symboliek kent. Op de overige grafmonumenten werd 334 keer een symbool of afbeelding aangetroffen in ruim 30 verschillende varianten. Al die symbolen zijn aangetroffen op 229 grafmonument, 66% van het totaal aantal geselecteerde grafmonumenten. Per begraafplaats zijn er verschillen zichtbaar, zeker als er een vergelijking wordt gemaakt tussen de oude en nieuwere begraafplaatsen. Op de jongere is minder symboliek aangetroffen.

De palmtak is het meest geziene symbool (24% van het totaal). Bloemen in diverse vormen zijn ook goed vertegenwoordigd (14%). Vaak is een geknakte bloem te zien, als symbool voor vroeg afgebroken leven. Een vaas met bloemen wordt gezien in 2% van de gevallen. Iets minder dan 10% toont een treurboom, soms met vlinder en obelisk. Funeraire symboliek met schedels, zeis, zandlopers en ouroboros is niet tot nauwelijks aanwezig. Een

enkele keer is een vlinder te zien, die staat voor de overdracht van de ziel naar de hemel. Ook bijzonder weinig toegepast is het fotoportret (3 maal aangetroffen). Veel van de symbolen zijn van dusdanige aard dat ze daarvoor, al dan niet in combinatie met een ander criterium, een punt hebben gekregen (53% van het totaal). Enkele symbolen komen maar eenmaal voor, zoals de hamer en sikkel op het grafmonument van Gerrit Roorda. Persoonlijke symboliek is nagenoeg afwezig, de meeste symbolen zijn redelijk algemeen.

7.3.5 Karakteristiek

Aan 195 grafmonumenten (57%) zijn punten gegeven vanwege het feit dat deze grafstenen bijdragen aan de collectieve waarde van de begraafplaatsen waar ze staan. Ze sluiten goed aan bij het karakter van de grafvelden waarbinnen ze staan wegens hun gave vormgeving, opvallende vorm of grootte, of juist omdat ze een treffend voorbeeld zijn van een bijzondere vormgeving met opvallende symboliek. Waar niet echt sprake was van een karakteristiek, zijn ook geen punten gegeven. Wanneer op begraafplaatsen veel van deze grafstenen weggehaald zouden worden, eindigen deze locaties als typologisch arme plek. Grafmonumenten die hiermee punten scoorden, vormen dus waardevolle bouwstenen voor het aanzicht van de begraafplaatsen. Overigens zegt dat niet dan wanneer grafmonumenten hier niet hebben gescoord, dat ze niet passend zouden zijn, maar ze zijn minder te gebruiken als representant van de typische karakteristiek op de begraafplaats of het grafvlak.

7.3.6 Eindscore

Met het toepassen van de door de gemeente gehanteerde criteria worden er aan 343 grafmonument en 418 graven punten toegekend. In de eindlijst is te zien dat er twee grafmonumenten zijn die meer dan 5 punten toegekend hebben gekregen. Van de geselecteerde grafmonumenten scoort 87% op meerdere criteria en de 44 grafmonumenten die maar 1 punt hebben gekregen, krijgen deze op basis van heel verschillende criteria (32% op de vormgeving, 29% op karakter, 18% op persoon, 14% op materiaal en 7% op symboliek). Hoewel ze maar op 1 aspect scoren, vormen ze wel een goede toevoeging op het geheel.

Het aantal grafmonumenten dat scoort op passend in het karakter en op vormgeving, geeft bij veel grafmonumenten de doorslag (resp. 57% en 56% van het totale aantal). Symboliek is goed voor 52% en materiaal voor 29%. Daarnaast scoort 28% van de grafmonumenten op persoon. De criteria zijn behoorlijks strikt gehanteerd. Er is vooral gelet op vormgeving en naar passend in het karakter. Materiaal is minder een focuspunt geweest, omdat er weinig bijzondere materialen voorkomen in het totaal. Uiteindelijk zijn de meeste grafmonumenten geselecteerd op het kerkhof van De Leijen Kortezwaag en op het kerkhof aan de Kerkewal in Gorredijk. Gezien de ouderdom en grootte van de begraafplaatsen lagen deze aantallen in de verwachting.

7.4 Oorlogsgraven

Oorlogsgraven worden gezien als een aparte groep graven. Juridisch hebben oorlogsgraven geen extra beschermde status. De bestaande wet- en regelgeving is voor deze graven niet afwijkend. Zonder de grafrechten te verlengen, zouden ze in principe zelfs geruimd kunnen worden.

7.5 Molukse KNIL-militairen

Het koloniale verleden van Nederland en de gebeurtenissen die zich daar hebben afgespeeld nemen een steeds belangrijkere plek in binnen de geschiedenis. In 1951 kwamen er bijna 4.500 Molukse KNIL-militairen (Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger) met hun gezinnen naar Nederland, na een dienstbevel. In totaal ging het om 12.500 mensen. Vanaf 2020 is er landelijk aandacht gevraagd voor de graven van Molukse KNIL-veteranen en oud Indië-strijders. Hierbij werd er ingezet op het toekennen van een bijzondere status aan deze graven als vorm van eerbetoon.

Om voor te sorteren op de aanwezigheid van Molukse KNIL-graven in de gemeente Opsterland is er reeds in de inventarisatie aandacht aan geschonken. Hieruit is niet naar voren gekomen dat er in Opsterland dergelijke graven aanwezig zijn op de gemeentelijke begraafplaatsen, maar het onderzoek is niet uitputtend.

7.6 Onderhoud van cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten

De onderhoudsstaat van de 343 geselecteerde grafmonumenten is over het algemeen redelijk tot goed. Slechts 16 grafmonumenten (5%) verkeren in matig tot slechte conditie. Voor deze grafmonumenten is actie op korte termijn noodzakelijk om ze te behouden en is er een aanpak nodig die het gebruikelijke onderhoud te boven gaat. Omdat het vakmanschap vereist, moeten deze werkzaamheden worden uitbesteed. Conform artikel 20, lid 1 van de Beheersverordening gemeentelijke begraafplaatsen Opsterland 2006, dienen de

grafbedekkingen onderhouden te worden door de rechthebbenden. Dit geldt ook voor de geselecteerde grafmonumenten. Grafmonumenten die om liggen en kapot zijn, geven een slecht beeld van de begraafplaats. Cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten die terugvallen aan de gemeente doordat er geen rechthebbenden meer zijn, vallen onder de verantwoordelijkheid van de gemeente.

7.7 Omgang met overige grafmonumenten

Naast grafmonumenten die op de lijst staan vanwege hun cultuurhistorische waarde, zijn er nog honderden andere grafmonumenten die een dergelijke status niet krijgen. Rechthebbenden zijn zelf verantwoordelijk voor het onderhoud van de grafmonumenten, maar dit gebeurt niet altijd naar wens of wordt soms helemaal niet uitgevoerd. Ondanks de handhavingsplicht, zullen er altijd grafmonumenten zijn die in verval raken. Indien dit het

geval is, behoort de rechthebbende aangeschreven te worden om zich te melden. Dit gebeurt echter maar zelden. Wat er dan gebeurt met het grafmonument, is aan het beheer. Wanneer dit te vaak voorkomt, ontstaat het risico dat de context van de op de lijst geplaatste graven in het geding komt en in het ergste geval kan de uitstraling van de begraafplaatsen geschaad raken. Dit zal met name zijn op plekken waar veel grafmonumenten aanwezig zijn die op de lijst staan. Wat gebeurt er met de grafmonumenten die uit het onderhoud vallen en alle andere die steeds minder onderhouden zullen worden?

7.7.1 Betekenis van overige grafmonumenten

De vele honderden niet-geselecteerde grafmonumenten spelen wel een belangrijke rol in het geheel. Valt een graf terug aan de gemeente, zeker wanneer dit op de oudste delen is, dan zou het grafmonument niet direct moeten worden verwijderd. Op locaties waar begraven doorgang vindt, moeten de oude structuur en het karakter bewaard blijven. De aard en wijze waarop graven nu worden uitgegeven, vereisen voor nu nog geen wijzigingen. Belangrijk punt is om de niet-geselecteerde grafmonumenten niet direct af te schrijven als onbelangrijk. Ze spelen als geheel een belangrijke rol in de waarde van de begraafplaatsen en er kunnen zich ook nog personen onder bevinden die het behoud van hun graf waard maken.

De Leijen Kortezwaag: graf
Wiebe O. Boer (ovl. 1918).
Kleine stèle met graftrammel.

FALLEN

YN'E

STRIID

TSJIN

UN:

RJOCHT

+ EN +

SLAVER

NII + DAT

RUSTPLAATS

VAN

DEEN VLEENK

8 Gemeentelijke begraafplaatsen in de toekomst

In dit hoofdstuk wordt besproken wat de toekomstige richting van gemeente Opsterland is omtrent de gemeentelijke begraafplaatsen. Er wordt gekeken naar de capaciteit en prognose, naar praktische aspecten als de afmetingen van de graven en de omgang met graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd waarvan geen rechthebbende bekend is. Verder wordt er ingegaan op het herstel van verdwenen groenaspecten, het behouden van cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten en het behoud van de oorspronkelijke karakters van de begraafplaatsen. Ook komen het sluiten en afstoten van begraafplaatsen, de overname van begraafplaatsen en organisatie van evenementen en herdenkingen aan bod.

8.1 Capaciteit en prognose

De primaire taak voor de gemeente op het gebied van beheer van begraafplaatsen is het zorgen voor voldoende begraafplaatsen en begraafplaatscapaciteit. Het CBS verwacht de aankomende 30 jaar een geleidelijke stijging van het aantal sterfgevallen van ongeveer 50% als gevolg van de vergrijzing. Landelijk is de verwachting dat het sterftcijfer zal stijgen tot het jaar 2060, met een sterke stijging tussen 2030 en 2040. In Opsterland vinden zo'n 45 tot 50 begrafenissen per jaar plaats op de gemeentelijke begraafplaatsen. Een overzicht van het aantal begrafenissen over de afgelopen 5 jaar per begraafplaats wordt uiteengezet in tabel 1, bijlage 6. In 2020 en 2021 was er een toename in het aantal nieuw uitgegeven graven. Mogelijk houdt dit verband met de Covid-19 epidemie die toen heerste.

De capaciteit van de begraafplaatsen waar nog begraven wordt, kan vertaald worden naar een verwachting voor de toekomst. De begraafcapaciteit per begraafplaats is als volgt:

Begraafplaats	Oppervlakte	Graven totaal	Graven vrij	Urnengraven totaal	Urnengraven vrij
Gealeane	9000 m ²	1800	± 640	201	142
De Leijen	14.500m ⁵	2060	± 2000	72	47
Hegedyk	5000 m ²	932	± 70	0	0
Nij Beets	4000 m ²	960	± 344	24	19
Tijnje	5850 m ²	1544	± 584	n.v.t.	n.v.t. ⁶

Op de begraafplaatsen in Beetsterzwaag, De Leijen Kortezwaag, Nij Beets en Tijnje is in de afgelopen jaren uitgebreid, zodat ruimtegebrek hier niet speelt, voor zowel reguliere graven als urnengraven. De komende decennia is hier voldoende ruimte beschikbaar. In hoofdstuk 1 is beschreven dat het de trend is dat er meer gecremeerd wordt en er steeds minder begraven wordt. Gezien deze ontwikkelingen en de cijfers van de afgelopen 5 jaar, is de verwachting dat er mogelijk iets minder begraven wordt en er meer gebruik zal worden gemaakt van urnengraven en de urnenmuur.

Begraafplaats Hegedyk Gorredijk heeft beperkter ruimte voor nieuwe graven. Momenteel wordt er hier begraven tussen de bestaande graven in (door te schudden en opnieuw uit te

⁵ Het gehele terrein beslaat 29.380 m², maar slechts de helft is beschikbaar als deel waar begraven kan worden. Het andere deel bestaat uit een waterpartij.

⁶ Op begraafplaats Tijnje is er geen apart deel voor urnengraven. Deze graven worden aangelegd tussen de bestaande graven door. Daardoor is er geen vast aantal beschikbare urnengraven aanwezig.

geven). Ondanks dat er hier ongeveer 70 plekken leeg zijn, is een groot deel hiervan al gereserveerd en zijn veel plekken niet geschikt om te begraven door hun ligging tussen andere graven. Hierdoor is de beschikbare ruimte hier beperkt.

8.2 Afmetingen van graven

De afmetingen van de graven en de ruimte tussen de afzonderlijke graven staan weergegeven in het Besluit op de lijkbezorging, artikel 5 lid 1 (zie ook 3.1 van deze notitie). De afstand tussen graven moet onderling ten minste 30 centimeter bedragen. Op de gemeentelijke begraafplaatsen worden deze voorschriften nageleefd. De oppervlaktemaat voor nieuw uitgegeven graven is 100 centimeter breed en de lengte varieert van 220 centimeter tot 250 centimeter.

De afmetingen van graven op het oude deel van de Leijen Kortezwaag zijn wel te klein geworden. Doorgaans werd hier een formaat van 80 bij 200 centimeter aangehouden en liggen de graven (te) dicht opeen volgens de huidige maatstaven.

8.3 Graven uitgegeven voor onbepaalde tijd in de toekomst

Begraafplaats Hegedyk kampt met beperktere ruimte om te begraven. Veel graven zijn hier uitgegeven voor onbepaalde tijd. Bekende rechthebbenden van graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd kunnen actief benaderd worden met de vraag of zij een graf nog langer willen behouden. Mogelijk zijn er rechthebbenden die vrijwillig afstand willen doen. Dit leidt tot een toename in capaciteit en, door de nieuw vrijgekomen plaatsen, ook tot inkomsten. De rechthebbenden van cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten uitgegeven voor onbepaalde tijd, worden via een separate werkwijze in kaart gebracht.

Daarnaast zijn er graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd waarvan de rechthebbenden niet bekend zijn. Omdat een grafrecht op een graf zelf ligt, is het wel of niet bekend zijn van een rechthebbende geen basis om een graf te laten toevallen aan de gemeente of te mogen ruimen. Alleen als onomstotelijk vaststaat dat er geen rechthebbende meer is, mag, zoals eerder benoemd, overgegaan worden tot ruiming. Graven die in een goede onderhoudsstaat zijn, maar waarvan geen rechthebbende bekend is, mogen niet worden geruimd. De bestaande situatie kan voor deze graven gehandhaafd worden. Wel kan er actief gezocht worden naar gegevens van rechthebbenden die tot nu toe ontbreken, zodat er bij mogelijke problemen met een graf contact gezocht kan worden. De komende jaren kan het achterhalen van rechthebbenden in fases uitgevoerd worden.

8.4 Graven uitgegeven voor onbepaalde tijd in de toekomst en verwaarlozing

Het aantal graven voor onbepaalde tijd zonder bekende rechthebbenden zal in de toekomst toenemen. Zolang de graven goed onderhouden blijven, zorgt dit niet voor problemen. In dat geval kan de situatie gehandhaafd blijven. Het kan ook betekenen dat de graven niet meer verzorgd worden. Rechthebbenden van graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd zijn verantwoordelijk voor het onderhoud. Als er sprake is van verwaarlozing van een graf en de rechthebbende is bekend, dan wordt deze aangeschreven met het verzoek om het noodzakelijke onderhoud uit te voeren. Als dit niet binnen 1 jaar uitgevoerd is en de verwaarlozing blijft voortbestaan, kan besloten worden het grafrecht te laten vervallen (mits de rechthebbende op de aanschrijving reageert). Het komt echter ook voor dat er geen reactie komt, ondanks het bekend zijn van de gegevens van de rechthebbende. De gemeente is dan verplicht om voor de duur van 5 jaar een melding te maken in de informatiekast en bij het graf. Pas daarna vervallen de grafrechten aan de gemeente.

Daarnaast zijn er graven uitgegeven voor onbepaalde tijd waarvan de rechthebbenden niet bekend zijn. Om mogelijke rechthebbenden alsnog te achterhalen wanneer er sprake is van verwaarlozing, worden zij opgeroepen zich te melden door middel van het plaatsen van bordjes voor de duur van 5 jaar bij het graf en een melding in de informatiekast. Hierna kunnen de graven vervallen aan de gemeente. Hierbij is wel een nadrukkelijke voorwaarde dat er sprake moet zijn van verwaarlozing. Is dat niet het geval, dan vervalt een graf pas als onomstotelijk bewezen is dat de grafrechten vervallen zijn of er afstand is gedaan.

8.5 Pilot en uitbesteding werkzaamheden traject begraven en grafdelven

De Arbowet vormt de basis van de Arbowetgeving. Hierin staan algemene bepalingen die gelden voor alle plaatsen waar arbeid verricht wordt, in dit geval de begraafplaatsen. De Arbowet is een kaderwet, wat zegt dat er geen regels in staan over concrete risico's. Die zijn uitgewerkt in het Arbobesluit en de Arboregeling. In 2017 is de Arbowet aangescherpt. Daarmee vergen de uit te voeren werkzaamheden op het gebied van grafdelven een zeker specialisme. Binnen Team Uitvoering zijn er enkele medewerkers die zich bezighouden met het begeleiden van de begrafenissen en het grafdelven.

Medewerkers die zich bezighouden met het grafdelven dienen te beschikken over een VCA-diploma en de organisatie die zich bezighoudt met het grafdelven over een VCA-certificering. Hiermee worden de vereisten die te maken hebben met veiligheid op het gebied van biologische agentia (gevaaren van virussen en bacteriën op begraafplaatsen), opgravingen en ruimingen, fysieke belasting, persoonlijke beschermingsmiddelen en welzijn van de medewerkers nageleefd.

Er is onderzocht of het volledige traject begraven, inclusief de grafdelfwerkzaamheden, efficiënt kan worden uitbesteed. Uitbesteding van werkzaamheden heeft als voordelen:

- Er wordt zeker gesteld dat de gezondheid en veiligheid van de medewerkers niet in het geding komt en het vermindert de kwetsbaarheid (kleine groep medewerkers belast met delven van graven).
- De werkzaamheden worden uitgevoerd tegen een vast tarief (ook als de werkzaamheden tegenvallen).
- Minder druk op de planning.
- Geen investering/onderhoud materieel.
- Betere naleving van de Arbowet/geen investering naleving Arbowet.
- Betrokkenheid door gemeente blijft (beheerder heeft controlerende taak).

De uitbesteding van de werkzaamheden werd vooraleerst gedaan in de vorm van een pilot voor de duur van 4 maanden, lopend van december 2023 tot en met maart 2024. Bij positieve resultaten en een besluit tot het doorgaan met de uitbesteding van deze werkzaamheden, vervullen medewerkers die tot nu toe als aanspreekpunt fungeerden voor de bodes niet langer deze functie. De externe partij wordt in dat geval het aanspreekpunt.

8.6 Behoud en herstel oorspronkelijke karakter begraafplaatsen

Op enkele van de begraafplaatsen is het oorspronkelijke karakter aangetast. Een opkomend probleem rondom de inrichting van begraafplaatsen is de ziektes die zich voordoen in bepaalde boomsoorten, bijvoorbeeld de essentaksterfte, buxusziekte (een schimmel) en de kastanjebloedingsziekte. Bij de aanleg van begraafplaatsen was er nog geen sprake van grootschalige aantasting van deze boomsoorten. Dit zorgt ervoor dat de groenstructuren rondom begraafplaatsen soms grote veranderingen doormaken, doordat er geen andere

keuze is dan alles te verwijderen. Op enkele gemeentelijke begraafplaatsen binnen de gemeente Opsterland is dit eveneens het geval.

In de QuickScan is er aandacht besteed aan verdwenen groenelementen en aantasting van het oorspronkelijke karakter van de begraafplaatsen. Per begraafplaats komt het volgende naar voren:

- **Beetsterzwaag Gealeane:** Begraafplaats Gealeane is de meest groene gemeentelijke begraafplaats, maar ook die met een ontwerp dat meer aandacht vraagt dan nu het geval is. De keuze voor de beplanting toont dat er weinig oog is voor het evenwicht in het ontwerp. Wat ook opvalt is dat het ontwerp niet echt meer ondersteund wordt. Voorheen waren er vier treurbeuken aanwezig, waarvan twee zijn verdwenen en geen herplant heeft plaatsgevonden. De keuze van het type beplanting is bovendien niet voldoende afgestemd op een duurzame, klimaatbestendige toekomst. Exoten en tal van cultivars zullen op termijn sterven of ze moeten via bewatering en tegen hogere kosten in stand gehouden worden. Een voorbeeld daarvan is de dubbele rij appelboompjes langs het middenpad op de uitbreiding, die niet volledig tot groei zijn gekomen. De beplanting is van zeer gemengde aard die niet altijd even goed past bij de bosachtige omgeving.
- **Hegedyk Gorredijk:** De rijksmonumentale begraafplaats heeft de allure van een landschappelijk aangelegd terrein dat past bij Gorredijk als grootste dorp van de gemeente Opsterland. Wel is de laatste jaren het groen aangepast. Mogelijk komt dit doordat een deel van de bomen en struiken op leeftijd was of te groot werden en overlast veroorzaakten. De conisch gesnoeide coniferen op de hoeken zijn verdwenen net als enkele hortensia's. Enkele eikenbomen zijn verdwenen aan de achtergrens van het perceel en niet alle taxushagen zijn nog aanwezig. Ook loopt de coniferen haag, die een scheiding tussen de vijver en het eerste deel vormt, erg uit.

- **Nij Beets:** het voortdurende gebruik en veranderingen in het groen hebben het uiterlijk van de begraafplaats aangetast. Vroeger stond op elke hoek een treures. Het wegvallen van de treurbomen is een groot verlies, omdat deze beeldbepalend waren voor de begraafplaats. Door het weghalen van de groenelementen is de soberheid te sterk aanwezig.

Begraafplaats Nij Beets in 2018, voordat de treuressen verwijderd werden. Bron: online-begraafplaatsen.nl.

- **Tijnje:** Het verwijderen van de groene scheiding heeft de opdeling van de begraafplaats in enkele afzonderlijke secties tenietgedaan, maar is wel begrijpelijk vanuit beheerstandpunt. In de afgelopen jaren is er veel groen verwijderd, vooral tussen de eerste en tweede uitbreiding. Ook hagen zijn verwijderd, mogelijk ter vergemakkelijking van het onderhoud.
- **Gorredijk Kerkewal:** Er is sprake van enkel achterstallig onderhoud. Aandachtspunt is de groene omzoming vanuit aangelegene tuinen, die te veel het terrein begroeit. Op diverse plekken overwoekert het groen. Wanneer dit zo wordt gelaten, heeft dit tot gevolg dat de grafmonumenten en muurresten in rap tempo verslechteren. Voorheen stond op het kerkhof een naaldboom, die gekapt is. Ook stonden er enkele essen, die door de essentaksterfte geveld zijn. Hiervoor is geen herplant aangebracht. Bovendien zijn een deel van de beukenhaag en het hekje dat toegang gaf tot het terrein verdwenen.

Om in de toekomst verzekerd te blijven van een gebalanceerd onderhoud op de gemeentelijke begraafplaatsen is een beheerplan met toekomstvisie noodzakelijk, waar cultuurhistorische aspecten van de begraafplaats, waardevolle grafmonumenten en het groenbeheer beter op elkaar afgestemd worden. Een integraal groenplan voor de gemeentelijke begraafplaatsen zou uitkomst kunnen bieden. Daarin spelen ook de klimaatopgaven en biodiversiteit een rol.

8.7 Omgang met cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten

Er zijn 16 waardevolle grafmonumenten die in slechte tot matige staat verkeren. Hierop hoort actie ondernomen te worden conform de voorschriften in de beheersverordening. Daar waar van de geselecteerde grafmonumenten een rechthebbende bekend is of waarvan de status onbekend is, kan een aanschrijving plaatsvinden, vooral als de staat van het grafmonument te wensen overlaat (hiervoor kan artikel 20 lid 2 en lid 3 benut worden). In dit schrijven moeten de rechthebbenden of diens nabestaanden worden gewezen op de plaatsing van hun grafmonument(-en) op de lijst. Daarbij dienen ook de consequenties vermeld te worden. Deze zijn samengevat als volgt:

- Gebruik van het graf en de rechten blijven onveranderd;
- Rechthebbende blijft conform verordening verantwoordelijk voor het onderhoud en dient waar nodig gebreken te herstellen;
- Wanneer rechthebbende afstand doet, zal het grafmonument niet (meteen) verwijderd worden. Wel bestaat de mogelijkheid dat het graf op termijn opnieuw wordt uitgegeven en het grafmonument ergens anders wordt geplaatst of hergebruikt;
- Overschrijvingen van grafrechten vinden plaats conform artikel 16 van de Beheersverordening begraafplaatsen gemeente Opsterland 2024, waarbij de coulanceregels uit lid 4 toegepast kunnen worden indien van toepassing;
- Waar geen rechthebbende bekend is, zal de gemeente het onderhoud alleen in hoognodige gevallen op zich nemen.

Wanneer duidelijk is dat de gemeente zelf juridisch eigenaar is van een graf met of zonder grafmonument, is zij verantwoordelijk voor het onderhoud van het grafmonument. Behoud van de geselecteerde graven en grafmonumenten kan niet los gezien worden van het beheer en behoud van de begraafplaatsen in het algemeen. Het beheer van de geselecteerde

grafmonumenten op de 6 gemeentelijke begraafplaatsen vereist een aparte aanpak. Deze kan uitgewerkt worden in een beheer- en toekomstplan voor de gemeentelijke begraafplaatsen.

8.8 Omgang met overige grafmonumenten

Ondanks dat er honderden grafmonumenten niet op de lijst van cultuurhistorisch waardevolle graven geplaatst zijn, zijn zij wel bepalend voor de aanblik van de begraafplaatsen. Het is belangrijk om deze grafmonument, met name op de oude delen van de begraafplaatsen, niet direct af te schrijven en te verwijderen.

8.9 Administratief gesloten begraafplaats: het kerkhof aan de Kerkewal

Het kerkhof aan de Kerkewal in Gorredijk is niet actief meer in gebruik. Het is de moeite waard te onderzoeken of het kerkhof benoemd kan worden tot gedenkpark. In een gedenkpark is er meer aandacht voor het groen en krijgt de begraafplaats een functie als rustpunt in een stedelijke omgeving. Een padenstructuur en vernieuwde inrichting, waardoor de begraafplaats een meer parkachtig uiterlijk krijgt, speelt hierin een rol. Bij het hergebruik van begraafplaatsen mag de monumentale waarde echter niet in het gedrang komen. Eventuele plannen moeten goedgekeurd worden door de Commissie ruimtelijke kwaliteit en ook de verordening moet hierop aangepast worden. Een andere optie is om de belangrijke oude grafmonumenten te herstellen en in stand te houden. Een inventarisatie van de graven die hiervoor in aanmerking komen, is reeds uitgevoerd.

Het kerkhof bevat alleen een pad rondom. De graven zelf liggen in het groen. Gezien het feit dat het een gesloten begraafplaats is, is het raadzaam na te denken over de aanblik van de begraafplaats. Het is bekend dat de omgeving van de begraafplaats Kerkewal door hangjongeren bezocht wordt. De veiligheid van de begraafplaats en ook jongeren zelf is hiermee in het geding. Naast deze zaken speelt er nog mee dat de fundamenteen door weersinvloeden erg zijn aangetast. Sommige stukken zijn in zeer verwaarloosde staat en het metsel- en voegwerk dient hoognodig te worden nagelopen. Er breken gemakkelijk brokken muur af, wat kan leiden tot gevaarlijke situaties voor bezoekers.

8.10 Publieke evenementen

Begraafplaatsen en kerkhoven worden beschouwd als bijzondere plaatsen, waar niet alleen geschreven, maar ook bepaalde ongeschreven regels van toepassing zijn. Een begraafplaats is een plaats van stilte, eerbied en respect. De waarden van begraafplaatsen worden door commerciële activiteiten soms minder strikt gehandhaafd. De laatste jaren is er een opkomst van theateractiviteiten en openluchtvoorstellingen op begraafplaatsen binnen Nederland.

De begraafplaats aan de Kerkewal, hoewel gesloten voor actief begraven, herbergt tal van (zeer) oude grafstenen en de bewaard gebleven fundamenteen zijn kwetsbaar. Bovendien is deze begraafplaats een rustoord voor vlermuizen en andere diersoorten. Publieke evenementen zorgen voor een te grote verstoring van hun leefomgeving en brengen te veel risico's op schade met zich mee aan grafstenen en grafmonumenten. De grafstenen zijn bovendien, wanneer er schade optreedt, kostbaar om te herstellen en doorgaans ook moeilijk te herstellen door de materialen. Schade blijft zichtbaar, ook bij herstel. In samenhang met de sfeeraspecten van begraafplaatsen betekent het dat er binnen gemeente Opsterland geen ruimte is om publieke evenementen te organiseren op begraafplaatsen, zowel op de actieve als de inactieve begraafplaatsen. Onder publieke evenementen wordt in dit geval verstaan: theaterstukken, muzikeshows, openluchtspelen, concerten, stads- en/of

dorpsfeesten, festivals, boekenmarkten en andere georganiseerde activiteiten bedoeld voor een publiek, ongeacht of dit een groot of klein publiek betreft. Ook het houden van seances op de begraafplaatsen is niet toegestaan.

Herdenkingen (oorlog, 4 en 5 mei) en kaarsentochten zijn toegestaan. In bijzondere gevallen kan er toestemming worden verleend voor herdenkingen door het college. Voor het organiseren van evenementen kan een vergunning nodig zijn waarin aan de organisatoren voorwaarden kunnen worden gesteld, zoals met betrekking tot te nemen veiligheidsmaatregelen rond het evenement. Dodenherdenkingen, onthullingen van gedenktekens en dergelijke plechtigheden op de begraafplaats dienen ten minste vijf dagen tevoren worden gemeld aan de beheerder. Datum en uur van de plechtigheid en de wijze waarop de plechtigheid zal plaatsvinden worden in overleg met de aanvrager door de beheerder vastgesteld.

- ✓ *In gemeente Opsterland is er geen ruimte om publieke evenementen te organiseren op begraafplaatsen, zowel op de actieve als de inactieve begraafplaatsen.*
- ✓ *Herdenkingen (oorlog, 4 en 5 mei) en kaarsentochten zijn toegestaan.*
- ✓ *In bijzondere gevallen kan er toestemming worden verleend voor herdenkingen door het college.*

8.11 Overname van begraafplaatsen van particulieren en stichtingen

Naast de 6 begraafplaatsen in eigendom van de gemeente zijn er zoals gezegd ook begraafplaatsen die in eigendom zijn van particulieren of stichtingen. Bij enkele eigenaren bestaat er een wens om de begraafplaats over te dragen aan de gemeente. Het ligt voor de hand dat er in de toekomst meer van dergelijke verzoeken binnenkomen. Met deze verzoeken wordt als volgt omgegaan:

- Er wordt bekeken naar de eigendomssituatie van de begraafplaats. Is het een kerkhof met kerk, of een afzonderlijke begraafplaats?
- Er wordt een waardering uitgevoerd om de cultuurhistorische waarde te duiden.
- De stedenbouwkundige context wordt in kaart gebracht.
- Wordt er nog actief begraven? Kosten en batenanalyse wordt uiteengezet.
- Er wordt een overzicht gemaakt van de te verwachten onderhoud- en beheerkosten.

Voorwaarden voor de overname zijn:

- ✓ De begraafplaats is een vrij liggende, zelfstandige eenheid, dat wil zeggen, geen begraafplaats op het terrein van een kerkgebouw gelegen c.q. waar een kerk staat.
- ✓ De begraafplaats moet cultuurhistorisch van belang en dus monumentwaardig zijn. De begraafplaats moet 19 punten of meer scoren op de criteria voor de benoeming tot gemeentelijk monument, zoals deze vastgesteld zijn door het college in maart 2023.

Op basis van deze gegevens wordt er een besluit genomen over het al dan niet overnemen van de begraafplaats/kerkhof.

8.12 Sluiten, afstoten en/of opheffen van een gemeentelijke begraafplaats

Het officieel sluiten van een begraafplaats is een proces dat een grondige voorbereiding vereist. Oude reglementen die van toepassing waren op het moment van uitgifte van grafrechten zijn belangrijke documenten in dit proces. De voorwaarden waaronder

grafrechten ooit gevestigd zijn, bepalen mede hoe een sluiting vormgegeven kan worden. Elke begraafplaats is hierin uniek. Het college van B&W nemen het besluit over een sluiting.

Een begraafplaats waar gedurende tien jaar geen begraving meer heeft plaatsgevonden, kan door B&W gesloten worden verklaard. De begraafplaats wordt alsdan geacht met ingang van de dag van de laatste begraving te zijn gesloten. Deze dag wordt in het besluit vermeld. (Wet op de lijkbezorging, artikel 43 en 44). Een gesloten begraafplaats blijft gedurende twintig jaren onaangeroerd liggen. Een particulier graf, gelegen op een gesloten begraafplaats, wordt zover in het onderhoud behoorlijk wordt voorzien, onaangeroerd gelaten. Verder houdt een begraafplaats pas op dit te zijn, wanneer de grond die bestemming heeft verloren en zich daarin geen graf bevindt. Verdere informatie over het sluiten van begraafplaatsen is te vinden in bijlage 4.

Burgemeester en wethouders mogen ook beslissen over de heropening van een begraafplaats. Hiervoor moet een vergunning worden afgegeven.

Voor de duur van dit beleidsplan is er geen noodzaak tot het sluiten, afstoten of opheffen van een gehele begraafplaats. Eens per 10 jaar wordt geëvalueerd of over de sluiting van (delen van) de gemeentelijke begraafplaatsen een nieuw standpunt moet worden ingenomen.

RUST ZACHITT

MAN CONZE

LIEVE OUDERS

9 Conclusies, aanbevelingen en vervolgstappen

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de aandachtspunten en praktische aspecten van de gemeentelijke begraafplaatsen, die mogelijkheden bieden voor een efficiëntere werkwijze en verbetering van de dienstverlening. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen kaderstellende zaken en uitvoerende maatregelen. Per onderwerp worden aanbevelingen en vervolgacties weergegeven, waar zowel de gemeente als andere betrokkenen bij begrafenissen en begraafplaatsen voordeel uit kunnen halen.

9.1 Kaderstellend

Pas de begraaf tijden aan op de omstandigheden

Het is gebleken dat de begraaf tijden in wintertijd soms problematisch zijn doordat het vroeg donker wordt. Daarom worden er nieuwe begraaf tijden ingesteld. De begraaf tijden worden vastgelegd in de beheersverordening.

- ✓ *De tijd van begraven en het bezorgen van as is in zomertijd op maandag tot en zaterdag van 09:00 tot 16:00 uur en in wintertijd van 09:00 tot 15:30 uur. Dit betekent dat de begrafenis afgerond moet zijn tot een uur voor zonsondergang of uiterlijk 15.30.*

Versoepel de voorwaarden voor het overschrijven van het grafrecht

Aan de overschrijving van grafrechten zijn voorwaarden verbonden. Voorheen kon het recht op een particulier graf op aanvraag van de rechthebbende worden overgeschreven ten name van de echtgenoot of levenspartner dan wel een bloedverwant of aanverwant tot en met de derde graad. Overschrijving op verzoek van de rechthebbende ten name van een ander dan de voorgenoemde personen was slechts mogelijk als daarvoor gewichtige redenen bestonden. Conform de model-VNG en in lijn met de beheersverordening uit 2020 van de gemeente Weststellingwerf wordt deze regel versoepeld.

- ✓ *Het recht op een particulier graf kan op aanvraag van de rechthebbende worden overgeschreven op naam van een ander natuurlijk persoon of rechtspersoon.*

Zorg voor het behoud van (mogelijke) graven van Molukse KNIL-militairen

Momenteel zijn er geen aanwijzingen dat er zich op de gemeentelijke begraafplaatsen graven bevinden van Molukse KNIL-militairen. Deze informatie is echter niet uitputtend. Er wordt voorgesteld om in het geval van een verzoek van derden om een Moluks KNIL-graf te behouden over te gaan tot de volgende maatregelen:

- ✓ *In het geval van een verzoek van derden om een Moluks KNIL-graf te behouden, wordt er over gegaan tot het laten vervallen van de betaling van de grafrechten indien er sprake is van een rechthebbende. Onderhoud blijft in dit geval wel de verantwoordelijkheid van de rechthebbende.*
- ✓ *In geval van geen rechthebbende wordt er overgegaan tot overname van het grafmonument door de gemeente en wordt aan deze graven een bijzondere status toegekend door opname op de lijst met cultuurhistorische waardevolle grafmonumenten en vervalt het onderhoud aan de gemeente.*

Deze maatregelen gaan in vanaf 1 januari 2025 en worden geborgd in de Verordening lijkbezorgingsrechten Opsterland. Met deze stappen sluit gemeente Opsterland zich aan bij tal van andere gemeenten, die op deze wijze bijdragen aan de erkenning van het leed van de

Molukse gemeenschap. Ook wordt ervoor gezorgd dat graven en grafstenen niet worden geruimd. Door de graven in ere te houden, blijft de geschiedenis bewaard.

Veranker het behoud en de bescherming van cultuurhistorisch waardevolle graven

Het bijhouden van een lijst met cultuurhistorisch waardevolle graven door het college moet formeel vastgelegd worden in de beheersverordening en dient vastgelegd te worden in de grafadministratie. Ook oorlogsgraven worden vanuit het streven naar behoud geplaatst op de lijst. Daarnaast dient er elke 10 jaar onderzoek plaats te vinden om te beoordelen of uitbreiding van de lijst op basis van de vastgestelde criteria gerechtvaardigd is.

Wanneer duidelijk is dat de gemeente zelf juridisch eigenaar is van een cultuurhistorisch waardevol graf, moet zij deze (gaan) onderhouden. Aanbevolen wordt om de geselecteerde grafmonumenten mee te nemen in een beheer- en toekomstplan voor begraafplaatsen met daarin de wijze van onderhoud. De gemeente zal in dit plan een cultuurhistorische paragraaf dienen op te nemen om te waarborgen dat de cultuurhistorische waarden voor lange tijd veiliggesteld worden. Alleen de geselecteerde grafmonumenten uit de huidige inventarisatie behouden, werkt dit overigens niet in de hand. Om te voorkomen dat het karakter op sommige grafvelden aangetast wordt, wordt aangeraden het gewenste beeld uit te schrijven. Per begraafplaats of soms per vak/perk moeten keuzes gemaakt worden voor het behoud van grafmonumenten die cultuurhistorisch waardevol zijn. Het betekent dan ook niet dat alles bewaard kan blijven.

Behoud van de geselecteerde graven en grafmonumenten kan niet los gezien worden van het beheer en behoud van de begraafplaatsen in het algemeen. Het beheer van de geselecteerde grafmonumenten op de 6 gemeentelijke begraafplaatsen vereist een aparte aanpak.

- ✓ *Grafmonumenten die van historische betekenis zijn of waarvan de grafbedekking een opvallende kwaliteit heeft worden op een lijst geplaatst, welke een formele status dient te krijgen middels bekrachtiging door het college.*
- ✓ *Er wordt een derde lid aan artikel 23 van de beheersverordening toegevoegd, te weten: Het college beslist over het ruimen van graven en het verwijderen van grafbedekkingen die op de in het eerste lid bedoelde lijst staan.*
- ✓ *Stel een integraal beheerplan voor het groen met toekomstvisie op voor de gemeentelijke begraafplaatsen met aandacht voor het herstel van groenaspecten en het behoud van het oorspronkelijke karakter van de begraafplaatsen. Neem hierin ook de omgang met cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten mee.*

Organisatie van publieke evenementen en plechtigheden

Begraafplaatsen en kerkhoven worden beschouwd als bijzondere plaatsen, waar niet alleen geschreven, maar ook bepaalde ongeschreven regels van toepassing zijn. Een begraafplaats is een plaats van stilte, eerbied en respect. De waarden van begraafplaatsen worden door commerciële activiteiten soms minder strikt gehandhaafd. De laatste jaren is er een opkomst van theateractiviteiten en openluchtvoorstellingen op begraafplaatsen binnen Nederland.

- ✓ *In gemeente Opsterland is er geen ruimte om publieke evenementen te organiseren op begraafplaatsen, zowel op de actieve als de inactieve begraafplaatsen, zoals beschreven in hoofdstuk 8, paragraaf 8. In bijzondere gevallen kan het college hiervan afwijken.*

Overname van begraafplaatsen en kerkhoven

Er komen in toenemende mate vragen binnen bij de gemeente aangaande de mogelijkheden om kerkhoven of begraafplaatsen over te nemen. Om duidelijkheid te verschaffen over de gronden waarop een begraafplaats al dan niet overgenomen wordt, zijn er voorwaarden opgesteld.

- ✓ *De voorwaarden voor de overname van begraafplaatsen c.q. kerkhoven zoals benoemd in hoofdstuk 8 paragraaf 9, worden vastgesteld.*

9.2 Uitvoerend

Formuleer enkele aanvullende eisen voor grafmonumenten en grafbedekkingen

Tot op heden ontbraken er enkele voorschriften omtrent grafmonumenten en grafbedekkingen, waaronder over de hoogte van grafmonumenten. Dit kan problemen opleveren voor het aanzicht van de begraafplaats. Daarom worden er eisen gesteld aan de maximale hoogte van een grafmonument en worden er enkele andere aanvullende eisen vastgelegd. De "Regeling grafbedekkingen en urnen" dient hierop te worden aangepast.

- *Een liggend gedenkteken (liggende zerk) op een enkel graf mag maximaal 80 cm breed en 180 cm lang zijn.*
- *Een liggend gedenkteken (liggende zerk) op een dubbelgraf mag maximaal 180 cm breed en 180 cm lang zijn.*
- *Een gedenkteken op een particulier graf van een volwassene mag maximaal 150 cm hoog zijn.*
- *Een gedenkteken op een particulier kindergraf mag een maximale hoogte hebben van 100 cm.*
- *Er zijn geen scherp uitstekende delen.*
- *Een glasplaat moet minstens 1,9 centimeter dik zijn of te zijn vervaardigd uit gewapend glas.*
- *De fundering moet bestaan uit deugdelijk, niet buigzaam materiaal.*
- *Bij het gebruik van grind moet er een duidelijke afscheiding zijn met de omliggende grond, in de vorm van afsluitbanden.*

Maak de verlenging van de grafrusttermijn op (delen van) begraafplaatsen mogelijk

Op de gemeentelijke begraafplaatsen in de gemeente Opsterland geldt een wettelijke grafrusttermijn van 10 jaar. In de praktijk is gebleken dat de ontbinding van overledenen op de begraafplaatsen van Tijnje en Nij Beets minstens 20 jaar duurt. De combinatie van een hoge grondwaterstand en kleigrond is hiervan de oorzaak. Het college heeft de bevoegdheid om te bepalen of de termijn voor het ruimen of schudden van graven in verband met de lijkontbinding op bepaalde (gedeelten van) begraafplaatsen verlengd moet worden tot na de wettelijke grafrusttermijn. Hierover moet dan een separaat besluit worden genomen. In de beheersverordening gemeentelijke begraafplaatsen wordt de mogelijkheid tot het beslissen over een verlenging opgenomen.

- ✓ *Op (delen van) begraafplaatsen waar de lijkontbinding vertraagd is, kan het college beslissen om de grafrusttermijn te verlengen.*

Wijs bepaalde delen aan waar grafkelders worden toegestaan

Op de oudere delen van de begraafplaatsen zijn nog grafkelders aanwezig. Vaak zijn ze te klein en passen de kisten er niet meer in. Hoewel er weinig gebruik gemaakt werd van de

mogelijkheid om een grafkelder te plaatsen, is het wenselijk hiervoor een bepaald gedeelte aan te wijzen. Hiervoor zijn enkele redenen:

- Grafkelders worden vandaag de dag als geprefabriceerd product geplaatst. De afmetingen van de grafkelder en de aard van het materieel dat wordt ingezet om de kelder te plaatsen, vergt meer ruimte dan er gemiddeld genomen aanwezig is.
- Elk grafrecht, dus ook dat van een grafkelder, vervalt op enig moment als de termijn verstreken is en de rechthebbende niet meer wenst te verlengen. Bij ruiming en heruitgifte van gewone zandgraven ligt een kelder in de weg. Als de kelder verwijderd moet worden, leidt dit tot hoge kosten voor de gemeente.

Vanwege de gestandaardiseerde afmetingen van grafkelder die kant en klaar geplaatst worden, die groter zijn dan de afmetingen van de graven, is het raadzaam om op alle begraafplaatsen, voor zover de ruimte dat toelaat, aparte gedeeltes aan te wijzen voor grafkelders.

- ✓ *Vooralsnog worden grafkelders niet toegestaan, omdat dit in verband met de ruimte tot problemen leidt.*
- ✓ *Onderzocht wordt of er op elke begraafplaats een vaste plek kan worden aangewezen voor het toestaan van grafkelders.*

Plaats de urnenmuren op een centrale en aantrekkelijker locatie

Ondanks dat er in toenemende mate gecremeerd wordt, worden de urnenmuren nauwelijks gebruikt. Verondersteld wordt dat de locatie van de urnenmuren hier een rol in speelt, omdat deze op verscholen, afgelegen locaties op de begraafplaatsen staan. Doordat de urnenmuren onder het loof staan, is er snel sprake van groenaanslag. Het ontwerp en de locatie van de urnenmuren dragen niet bij aan de kwaliteit van de begraafplaatsen, waardoor er mogelijk weinig gebruik gemaakt wordt van deze voorziening. Het is aan te bevelen om nieuwe urnenmuren aan te leggen op aantrekkelijker, centrale plekken of de reeds in gebruik zijnde urnenmuren te verplaatsen na overleg met de nabestaanden c.q. rechthebbenden. In eerste instantie wordt ingezet op hergebruik van de bestaande urnenmuren.

Hef de strooivelden op en wijs een centrale plek aan op een van de begraafplaatsen

Momenteel wordt er weinig gebruik gemaakt van de strooivelden. Het is aannemelijk dat de grootste oorzaak hiervan is dat een nabestaande die de zorg voor de asbus op zich neemt vrij is om zelf een locatie te zoeken om as te verstrooien, mits er toestemming van de eigenaar is. Het behouden van de strooivelden op de gemeentelijke begraafplaatsen heeft daardoor geen prioriteit. De strooivelden kunnen vervallen. Daarvoor in de plaats kan er een centrale plek aangewezen worden op een van de begraafplaatsen, waar as verstrooid kan worden.

- ✓ *Gemeente Opsterland biedt aan om op een centrale, nader te bepalen plaats, de gelegenheid te bieden tot het doen verstrooien van as.*

Sluiting nieuwe begrafenissen op het oude kerkhof rond de kerk op De Leijen Kortezwaag

In het Besluit op de lijkbezorging staan voorschriften over de grondwaterstand op begraafplaatsen. Er moet worden uitgegaan van de gemiddeld hoogste grondwaterstand. Kisten moeten 30 centimeter boven deze grondwaterstand blijven. De aanwezigheid van klei in combinatie met een hoge grondwaterstand kan leiden tot onvolledige lijkvertering.

Naar aanleiding van de grondwaterstand kunnen op begraafplaats De Leijen Kortezwaag de regels vanuit het besluit op de lijkbezorging niet gehandhaafd worden op het oude gedeelte van de begraafplaats rondom de kerk. Een kist moet een laag grond van minimaal 65

centimeter boven zich hebben. Daarbij komt dat de kist minimaal 30 centimeter boven de hoogste gemiddelde grondwaterstand moet staan. De gemiddelde hoogte van een kist is 55 centimeter. Dit betekent dat het grondwater niet hoger dan 150 cm mag komen. De Leijen Kortezwaag voldoet hier niet aan.

- ✓ *Het oude deel rondom de kerk (kerkhof) van De Leijen Kortezwaag wordt gesloten voor nieuwe begrafenissen.*
- ✓ *Bijzettingen op het kerkhof van De Leijen Kortezwaag worden nog wel toegestaan.*

Pilot en uitbesteding werkzaamheden traject begraven en grafdelven

Middels een pilot is bekeken of het traject begraven en grafdelven effectief kon worden uitbesteed. Uit de pilot is gebleken dat de resultaten aan de verwachtingen voldoen. De uitbesteding betekent dan ook een verdere professionalisering en kwaliteitsverbetering voor het proces rondom begraven en grafdelven. Om de werkwijze structureel te kunnen voortzetten, wordt er een verlenging afgesloten. Hiervoor is jaarlijks een bedrag van €35.000,- benodigd.

Schaf duurzame informatiekasten aan

Elke begraafplaats heeft een informatiekast. De informatiekasten zijn door de weersomstandigheden aangetast en verouderd en zijn toe aan vervanging. Bovendien hebben ze geen eenduidig uiterlijk. Door de informatiekast te vervangen wordt er bijgedragen aan de verzorgdheid van de begraafplaatsen.

Boven: de huidige houten informatiekasten Tijnje en De Leijen Kortezwaag.
Onder: voorbeelden van duurzame infokasten van metaal.

Breid de informatievoorziening uit

De informatievoorziening kan verbeterd worden. Op de website van de gemeente is praktische informatie te vinden. Er wordt een folder ontwikkeld met algemene informatie over het begraven (regels, tijden, tarieven, onderhoud, voorwaarden en verplichtingen). Hierin wordt ook aandacht besteed aan de gedragsregels op begraafplaatsen. Daarnaast kunnen er tips meegeven over duurzaamheid: afval scheiden, bloemen zonder verpakkingsmateriaal, het meebrengen van een eigen vaas en regels omtrent het meenemen van honden naar een begraafplaats. Deze folder wordt zowel digitaal als analoog in het publieksdeel van het gemeentehuis beschikbaar gemaakt. Daarnaast wordt de folder naar de bekende begrafenisondernemingen en –verenigingen gezonden. Bij de uitgifte van de grafakte kan deze bijgevoegd worden. De informatie wordt ook toegevoegd aan de gemeentelijke website.

Streef ernaar cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten in situ te behouden

De lijst waarop grafmonumenten met cultuurhistorische waarde komen te staan, dient formeel vastgelegd te worden middels vaststelling. De grafmonumenten worden bij voorkeur behouden op de locatie waar ze staan, in situ. Vooral bij grafmonumenten die van biografische betekenis zijn, is dit van belang. Zij vertellen immers iets over de lokale geschiedenis. Indien behoud in situ door omstandigheden niet mogelijk is, kan er gekeken worden naar een alternatieve plaats op de betreffende begraafplaats. Hierbij wordt een afweging gemaakt voor een goed toekomstig beheer van de begraafplaatsen. Het betekent dan ook niet dat alles voor altijd bewaard kan blijven. De omgang met cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten dient meegenomen te worden in een beheer- en toekomstplan voor de begraafplaatsen. Het kerkhof aan de Kerkewal en het oude deel (kerkhof) rondom de Mariakerk van De Leijen Kortezwaag herbergen een zeer groot aantal historisch waardevolle grafmonumenten. Voor beide locaties moet overwogen worden om daaraan een speciale status toe te kennen (gemeentelijk monument). Met een dergelijke status wordt bijgedragen aan de instandhouding van het historische beeld (nadruk op behoud) van de begraafplaats en, in het geval van de Leijen, wordt aangesloten bij de rijksmonumentale status van het kerkgebouw.

- ✓ *Stel een integraal beheerplan voor het groen met toekomstvisie op voor de gemeentelijke begraafplaatsen met aandacht voor het herstel van groenaspecten en het behoud van het oorspronkelijke karakter van de begraafplaatsen. Neem hierin ook de omgang met cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten mee. Streef ernaar cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten zoveel mogelijk in situ te behouden.*

Adopteer graftrommels zonder rechthebbenden

Het is wenselijk om de bestaande historische graftrommels in stand te houden. Voorgesteld wordt om adoptie door de gemeente van deze bijzondere objecten te onderzoeken als er geen rechthebbende meer is, vanwege het unieke karakter van deze grafobjecten. Daarnaast raken zij snel door weersinvloeden aangetast. Onderzocht kan worden of de graftrommels in de wintermaanden op een beschutte plaats op de begraafplaats bewaard kunnen worden.

Behoud de oorspronkelijke karakters van begraafplaatsen en herstel beeldbepalende groenaspecten

In de loop van de tijd zijn er diverse groenaspecten verdwenen. Het behoud van het oorspronkelijke karakter van de begraafplaatsen is daardoor in het geding. Enkele aspecten

kunnen direct aangepakt worden. Om in de toekomst ook verzekerd te blijven van een gebalanceerd onderhoud op de gemeentelijke begraafplaatsen is een integraal beheerplan groen met toekomstvisie noodzakelijk, waar cultuurhistorische aspecten van de begraafplaats en het groenbeheer beter op elkaar afgestemd worden. Een integraal groenplan voor de gemeentelijke begraafplaatsen zou uitkomst kunnen bieden. Daarin spelen ook de klimaatopgaven en biodiversiteit een rol.

- ✓ *De karakters van de verschillende begraafplaatsen worden zoveel mogelijk behouden. Bij herstel worden de oorspronkelijke ontwerpen meegewogen. Bij inrichtingsverbetering die het beheer vergemakkelijkt, wordt daarmee rekening gehouden en wordt dit zo nodig voorgelegd aan het bestuur.*
- ✓ *De treurbomen op de hoeken van de begraafplaats van Nij Beets worden hersteld.*

Administratief gesloten begraafplaats: het kerkhof aan de Kerkewal in Gorredijk

Het kerkhof aan de Kerkewal is al ruim 60 jaar gesloten voor nieuwe begrafenissen. In deze tijd zijn er een groot aantal grafmonument verdwenen, maar er zijn er ook nog vele aanwezig. Het kerkhof aan de Kerkewal herbergt een grote hoeveelheid cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten en is daarom behoudenswaardig. Een status als gemeentelijk monument is aanbevolen. Het kerkhof bevat alleen een pad rondom. De graven zelf liggen in het groen. Gezien het feit dat het een gesloten begraafplaats is, is het raadzaam na te denken over de aanblik van de begraafplaats. Om een bijdrage te leveren aan de biodiversiteit, is het de moeite waard om hier een beperkter maaibeleid te hanteren en te zorgen voor een kruidenrijker omgeving op plekken waar nu kort gemaaid gras is en dit op te nemen in een beheer- en toekomstplan.

Het is bekend dat de omgeving van de begraafplaats Kerkewal door jongeren bezocht wordt. De veiligheid van de begraafplaats en ook de jongeren zelf is in het geding. De fundamenteën zijn aangetast door weersinvloeden. Sommige stukken zijn in zeer verwaarloosde staat en het metsel- en voegwerk dient hoognodig te worden nagelopen. Er breken gemakkelijk brokken muur af. Onderzocht moet worden of er mogelijkheden zijn om de fundamenteën te restaureren of anderszins veiliger te maken. Met een herstel of andere aanpak van de muurresten worden gevaarlijke situaties voor bezoekers geminimaliseerd. Aangeraden wordt om de omheining te herstellen: de beukenhaag weer aan te planten volgens het vroegere model en de nu nog open toegang naar het terrein te voorzien van een dubbel sierhekwerk van 3 meter breed met entreepootje, zodat de toegang tot het terrein om onderhoud uit te voeren met machines gewaarborgd blijft.

- ✓ *Onderzoek de mogelijkheid het kerkhof tot gedenkpark te benoemen, bekijk opties tot herstel van de muurresten en neem dit mee in een afzonderlijk beheer- en toekomstplan groen en cultuurhistorie voor specifiek deze begraafplaats.*
- ✓ *Herplant de beukenhaag en voorzie het terrein van een sierpoort van 3 meter breed en entreepoot van 1 meter.*

Graven voor onbepaalde tijd zonder rechthebbenden, speel in op het ruimtegebrek

Het aantal graven voor onbepaalde tijd zonder rechthebbenden zal in de toekomst toenemen. In dat geval worden de graven niet meer verzorgd. Het onderhoud is de verantwoordelijkheid van de rechthebbende. Op begraafplaatsen Hegedyk Gorredijk is er bovendien sprake van ruimtegebrek. Momenteel wordt hier begraven tussen de bestaande graven in (door te schudden en opnieuw uit te geven).

Om in te spelen op het ruimtegebrek wordt er een inventarisatie uitgevoerd op de begraafplaatsen, beginnende met Hegedyk Gorredijk omdat ruimtegebrek hier het meest speelt. Er wordt in kaart gebracht welke rechthebbenden er nog zijn van graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd. Graven waarvan rechthebbenden bekend zijn, zullen worden aangeschreven met de vraag of zij deze nog willen behouden. Bij het vrijwillig afstand doen, kan dit leiden tot vrijval van graven en tot nieuwe begraafcapaciteit en inkomsten. Graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd en waarvan onomstotelijk vaststaat dat er geen rechthebbenden meer zijn (en die niet op de lijst van waardevolle grafmonumenten staan), kunnen worden vrijgegeven.

- ✓ *Er wordt door de gemeente actief gezocht naar de rechthebbenden van graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd door middel van aanschrijven conform de wettelijke bepalingen.*
- ✓ *Voorwaarde om te kunnen ruimen is artikel 28 Wlb: verwaarlozing*
- ✓ *Als de rechthebbenden niet gevonden worden en er is onomstotelijk bewijs dat er geen rechthebbenden meer zijn, dan worden de graven geruimd en opnieuw uitgegeven. Hierbij moet wel gelet worden op grafmonumenten met cultuurhistorische waarde die op de lijst geplaatst zijn.*

Aanschrijving verwaarloosde cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten van de lijst

Er zijn 16 historische waardevolle grafmonumenten die in slechte tot matige staat verkeren. Hierop behoort actie ondernomen te worden conform de voorschriften in de beheersverordening. Daar waar van de geselecteerde grafmonumenten een rechthebbende bekend is of waarvan de status onbekend is, kan een aanschrijving plaatsvinden, vooral als de staat van het grafmonument te wensen overlaat (hiervoor kan artikel 20 lid 2 en lid 3 benut worden). In dit schrijven moeten de rechthebbenden of diens nabestaanden worden gewezen op de plaatsing van hun grafmonument(en) op de lijst. Daarbij dienen ook de consequenties vermeld te worden, zoals weergegeven in paragraaf 8.7.

- ✓ *Rechthebbenden van verwaarloosde cultuurhistorisch waardevolle graven worden aangeschreven.*
- ✓ *Rechthebbenden worden geïnformeerd over de plaatsing van het grafmonument op de lijst en over de consequenties van deze plaatsing.*

Onderzoek de inzet van vrijwilligers

Mogelijk hebben vrijwilligers meer affiniteit met de historische begraafplaatsen dan voor de actieve begraafplaatsen. Dit is echter niet onderzocht. Momenteel worden er geen vrijwilligers ingezet voor het onderhoud van de (historische) begraafplaatsen. In de toekomst wordt verkend of er een rol is weggelegd voor vrijwilligers, eventueel in samenwerking met Landschapsbeheer Friesland, die een vrijwilligerscursus in ontwikkeling heeft. Als blijkt dat er mogelijkheden zijn voor het duurzaam inzetten van vrijwilligers, en we hebben veel bijzondere graven die onderhoud nodig hebben, dan gaan we kijken naar mogelijkheden om vrijwilligers te betrekken bij het onderhoud.

Ta oantinken
van
Haitze Houwing
* 13-6-1942 † 20-5-2022

RUSTPLAATS
voor een
geliefde vader, grootvader
en overgrootvader
BINNE J. HOUWING
geb. te Aartschde wijk
14 April 1902
overl. te Grootdijk
15 Aug. 1968.
in Aartschde

RUSTPLAATS
voor een
geliefde echtgenote
en moeder
HILKJE L. VAN DER SLUIS
geb. te Aartschde wijk
8 April 1903
overl. te Aartschde wijk
20 April 1974.
B. J. HOUWING
in Aartschde

HIER RUST
MIJN LIEVE VROUW,
ONZE MEM EN BEFFIE
ANTJE HOUWING-DRENTH
† 5 AUG. 1908 † 17 JAN. 1990
EN
ONZE BIEVE EN BALE
TJAARDA ROMBERTUS HOUWING
† 20 JULI 1903 † 6 JULI 1990

TA OANTINKEN
VAN
GEERT LOCKENGA
† 11 JULI 1900
† 10 JULI 1980
IN
TUSSEN LOCKENGA
HOUWING
† 11 JULI 1900

TER H
ANDRI
17
10
JACO
23
13

10 Financiële aspecten

Het beheer van de begraafplaatsen is een bijzondere categorie in de gemeentelijke begroting. Er zijn niet alleen kosten, maar ook inkomsten vanuit de grafrechten. In deze paragraaf wordt er gekeken naar de algemene exploitatie, de voorzieningen en naar de verwachte ontwikkelingen. In deze paragraaf worden de financiële aspecten uiteengezet.

Kostendekkendheid

De kostendekking heeft betrekking op de primaire functie van begraafplaatsen. Dat zijn de voorzieningen voor het begraven en de asbestemming en alles wat daaraan voorafgaat. Een secundaire functie is bijvoorbeeld het behouden van een oude begraafplaats als park of het behoud van cultuurhistorische waardevolle grafstenen. Er mag door gemeenten geen winst worden gemaakt op het product begraven. Er spelen in gemeente Opsterland bovendien enkele kostenverhogende factoren:

- Graven uitgegeven voor onbepaalde tijd. Voor deze graven komen geen grafrechten meer binnen, omdat de grafrechten niet verlengd hoeven te worden. Een graf dat is uitgegeven voor onbepaalde tijd kan wel geschud worden, waarna de rechthebbende er opnieuw kan begraven.
- Kosten niet actieve gemeentelijke begraafplaatsen.
- Kosten onderhoud Joodse begraafplaats.

10.1 Inkomsten/baten

Belangrijkste inkomsten op het begraven bestaan uit:

- Begraafrechten op nieuw uit te geven particuliere graven en urnengraven voor de duur van 20 of 30 jaar.
- Begraafrechten op een nieuw uit te geven plaats in de urnengalerij voor de duur van 5, 10 of 30 jaar.
- Verlenging van begraafplaatsrechten en onderhoudskosten voor 10 jaar bij particuliere graven en urnengraven.
- Verlenging van begraafplaatsrechten van een plaats in de urnengalerij voor de duur van 5 jaar.
- Begravingen en bijzettingen.

Begraafplaatsrechten worden altijd vooruitbetaald. Met de huidige tarieven is er sprake van 85% kostendekkendheid. Op zaterdagen wordt er een hoger tarief gehanteerd dan op doordeweekse dagen. Het tarief is dan 50% hoger. Zodra de termijn van verlenging bijna is verstreken krijgt de rechthebbende automatisch bericht van de grafadministratie. Er wordt dan gevraagd of er een wens bestaat voor verdere verlenging. Bij opnieuw verlengen worden dezelfde termijnen gehanteerd als bij een eerste verlenging.

De jaarlijkse inkomsten op basis van de 'Verordening op de heffing en invordering van de lijkbezorgingsrechten' waren:

2020	€131.136	2021	€163.058	2022	€143.328
------	----------	------	----------	------	----------

10.2 Uitgaven/lasten

Tegenover de inkomsten c.q. baten staan diverse lasten. De uitgaven kunnen worden onderverdeeld in:

- Werkuren
- Regulier onderhoud
- Groot onderhoud
- Uitbreiding

Werkuren

De werkuren die geschreven worden op de werkzaamheden op begraafplaatsen behoren tot het dagelijks onderhoud. Deze kosten bestaan uit de uren van de beheerder, administratief medewerkers, projectvoorbereiders en de buitendienst. Naast deze uren vindt er een doorbelasting van overheadkosten plaats. Dit gebeurt jaarlijks achteraf en zijn hierin niet meegenomen.

Regulier onderhoud

Onderdelen die vallen onder kosten voor regulier onderhoud zijn begravingen, ruiming, technische hulpmiddelen, kleinschalig onderhoud aan paden, groenonderhoud waaronder maaien, onderhoud van de urnenmuur en licentiekosten voor de administratie. Deze kosten zijn opgenomen in de exploitatiebegroting. Het regulier en groot onderhoud aan groen, beschoeiing, straatmeubilair en hekwerken is opgenomen in andere beheerplannen. Het onderhoudsniveau van de begraafplaatsen blijft gehandhaafd zoals opgenomen in het Beeldkwaliteitsplan Openbare Ruimte (2021-2025) met bijbehorend budget. Het onderhoud aan gebouwen, zoals klokkenstoelen en baarhuisjes, is gedekt in het onderhoudsplan gemeentelijke gebouwen.

Groot en incidenteel onderhoud

Onder groot onderhoud vallen kosten die gemaakt worden voor het vernieuwen van paden, ophogen en herinrichten van delen van de begraafplaatsen, aanbrengen drainage, opknappen parkeerplekken, herstellen hekwerken. Doorgaans worden deze kosten verkregen middels een aanvraag met raadsvoorstel.

Areaaluitbreiding

Dit zijn kosten die gemaakt worden voor nieuwe zaken zoals de uitbreiding van de begraafplaats en de vernieuwing of uitbreiding van de urnenmuren. Momenteel is er op de begraafplaatsen van Nij Beets, Tijnje, Gealeane Beetsterzwaag en De Leijen Kortezwaag nog voldoende ruimte om tot minimaal 2050 gelegenheid te bieden voor de uitgifte van nieuwe graven. Op Hegedyk Gorredijk is er een beperktere ruimte tot begraven. Er zijn hier geen mogelijkheden om uitbreidingen te doen. Zoals benoemd, zal er onderzoek uitgevoerd worden naar graven die zijn uitgegeven voor onbepaalde tijd en rechthebbenden om meer capaciteit te winnen. Ook wordt in kaart gebracht welke graven er momenteel vrij zijn met behulp van de digitalisatie van de plattegronden.

10.3 Structurele kosten en eenmalige kosten

De kosten die gemoeid zijn met het onderhoud van de begraafplaatsen zijn te verdelen in jaarlijks terugkerende kosten en enkele eenmalige acties met bijbehorende kosten.

Structurele kosten

Met het onderhoud van de gemeentelijke begraafplaatsen zijn structurele, jaarlijks terugkerende kosten gemoeid. Deze hebben te maken met onder andere het groenonderhoud, beheerkosten, inzet van externe bedrijven, waterverbruik en dergelijke. Deze kosten zijn meegenomen in de meerjarenbegroting en zijn structureel begroot. Met het uitbesteden van het volledige traject begraven en grafdelven komt daar echter nog een bedrag bovenop, namelijk jaarlijks €35.000,-. Dit bedrag wordt gedekt door een verhoging in te voeren van de tarieven in de Verordening op de heffing en invordering van lijkbezorgingsrechten (tot €17.500,-) per 2025. Daarnaast zorgt de uitbesteding ervoor dat eigen medewerkers deze werkzaamheden niet langer hoeven uit te voeren. Zij kunnen zodoende ingezet worden in het groenonderhoud, waardoor er iets minder inhuur nodig is voor het uitvoeren van het groenonderhoud. Dit dekt de overige €17.500,-. Gezien de verwachting er is dat het aantal begrafenissen zal afnemen en het aantal crematies zal toenemen, zullen er in de toekomst mogelijk minder begrafenissen plaatsvinden. De kosten voor de uit te besteden werkzaamheden vallen daardoor op termijn mogelijk lager uit. Dit zal worden geëvalueerd.

Eenmalige kosten

Er is naar voren gekomen dat er bovendien enkele vervolgacties noodzakelijk zijn om de begraafplaatsen op voldoende niveau te onderhouden en te beheren. Er zijn actiepunten die ingepast kunnen worden in de reguliere werkzaamheden, waarvoor geen eenmalig budget benodigd is. Hieronder vallen de volgende werkzaamheden:

- Uitvoeren van het onderzoek naar de grafrechten voor onbepaalde tijd op Hegedyk Gorredijk en Nij Beets.
- Digitalisatie van de plattegronden met grafnummers en beschikbare plekken.
- Koppelen van de plattegronden aan de administratie.
- Uitbreiden van de informatievoorziening op de website en opstellen folder.

Het opstellen van een beheer- en toekomstplan begraafplaatsen groen en cultuurhistorie wordt gedeeltelijk opgesteld met inzet van interne capaciteit. Specialistische kennis is op enkele vlakken echter raadzaam. Hiervoor is reeds budget gereserveerd vanuit erfgoed. In onderstaand schema zijn de overige actiepunten weergegeven waarmee met weinig inspanning verbetering behaald kan worden en waarvoor een eenmalig budget benodigd is.

	Actie	Kosten
1	Verplaatsing/vervanging urnenmuren	€10.000
2	Drukken folder	€500
3	Herstel treurbomen Nij Beets	€5.000
4	Herstel Kerkewal: hekwerk en beukenhaag	€7.500
5	Vervangen van informatiekasten	€12.500
	Totale kosten incidenteel	€35.500

ש"ס
אשה חשיבה וחסידה
בנאמרה בת מאמרם
אשר זכה קאה
בפירות עולם
ועשרת ביום
מיום חנוכה
תג צ"ה

כ"ג
אשה חשיבה
מרת ר' אהרן
הח"א אברהם משה
אשת שוקפא ליער
בפברה ביום
י"ג תמוז
ועקבה לשחרת
י"ד חשוון לפק
תג צ"ה

Bijlage 1. Begraafplaatsen in gemeente Opsterland

Begraafplaatsen in eigendom van de gemeente

Dorp		Adres	Bijzonderheden
Beetsterzwaag	1	Gealeane 10	
Gorredijk	2	Hegedyk 20	
	3	De Leyen 29 / Kortezwaag	
	4	Kerkewal 9	Niet meer in gebruik
Nij Beets	5	DM Nieuwenhuisweg 19	
Tijnje	6	Breewei 22	

Begraafplaatsen in eigendom van particulieren en stichtingen

Dorp		Adres	Eigenaar
Bakkeveen	1	NH Begraafplaats Duerswaldmerwei 11	It Keningsfjild
Beetsterzwaag	1	Oud Beets Beetsterweg	Nij Beets
	2	Begraafplaats Dorpskerk Van Lyndenlaan 5	ViaPacis
Gorredijk	1	Joodse begraafplaats Kortezwaag Beheer bij gemeente	Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap
Hemrik	1	Begraafplaats Witte Kerk Binnenwei 22	Familie Van der Sluis
	2	Familiebegraafplaats Van der Sluis Binnenwei 22	
Langezwaag, Jonkerslan en Luxwoude	1	Begraafplaats kerk 't Hou 9	Protestantse gemeente Langezwaag Luxwoude Jonkersland
Lippenhuizen	1	Begraafplaats Pieterkerk De Buorren	
Nij Beets		Geen	
Olterterp	1	Aldhôf – Van Boelens begraafplaats	Annette van Boelensstichting
	2	Begraafplaats Hippolytuskerk Achterwei	Stichting Alde Fryske Tsjerken

Siegerswoude	1	De Mersken 3	It Keningsfjild
Terwispel	1	Begraafplaats kerk Terwispel	
Tijnje		Geen	
Ureterp	1	Begraafplaats bij Sint Piterkerk Selmien East 47	It Keningsfjild
Wijnjewoude	1	Begraafplaats kerk Duurswoude	
	2	Begraafplaats kerk Wijnjeterp Tsjerkereed 2	

Bijlage 2. Selectiecriteria cultuurhistorisch waardevolle grafmonumenten

Bureau Funeraire Adviezen heeft richtlijnen opgesteld voor het selecteren van graven met een historische betekenis, die voor de selectie van waardevolle grafmonumenten in Opsterland zijn gebruikt. De selectiecriteria zijn gestoeld op de genoemde aspecten in het boekje Begraafplaatsen als cultuurbezit, dat in 2003 is uitgegeven door onder meer de Landelijke Organisatie van Begraafplaatsen en de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Tevens zijn ze weergegeven in de 'Inventarisatie opvallend en historische grafbedekkingen op de gemeentelijke begraafplaatsen van Opsterland', opgesteld in december 2023.

De waarderingscriteria voor de beoordeling van grafmonumenten die mogelijk een cultuurhistorische waarde vertegenwoordigen, bestaan uit enkele categorieën, die samengevat als volgt luiden:

1. Biografische betekenis van de begravenen;
2. Ouderdom grafmonument > 30 jaar;
3. Materiaalgebruik en hantering;
4. Vormgeving van het monument;
5. Bijzondere symboliek;
6. Passend in het karakter van het grafveld;
7. Technische staat.

Als aanvullend criterium is er gevraagd om extra te letten op grafmonumenten waarop de Friese taal is gebruikt. Daarop wordt binnen de te inventariseren delen zonder meer op gelet. Ook is er aandacht besteed aan inwoners van de gemeente met een Molukse achtergrond waarmee mogelijk verwezen wordt naar de KNIL-tijd in Nederlands-Indië.

De grondslag voor de inventarisatie is vervat in artikel 23 van de 'Beheersverordening gemeentelijke begraafplaatsen Opsterland 2006'. Daarbij is overigens, in tegenstelling tot lid 2 van dat artikel, ook gekeken naar graven waarvan de rechten nog niet zijn verlopen. Graven en grafmonumenten hebben in de selectie een specifieke score gekregen wanneer zij:

- Een aanduiding of verwijzing naar historische persoon of familie geven
- Een grafmonument bevatten dat ouder is dan 30 jaar
- Een grafmonument bevatten waarin sprake is van bijzonder materiaalgebruik en – hantering
- Een grafmonument bevatten met een vormgeving met cultuurhistorische betekenis
- Een grafmonument bevatten dat voorzien is van bijzondere symboliek of bijzondere teksten
- Een grafmonument bevatten dat een impact heeft op de totale aanblik van de begraafplaats of van belang is voor de karakteristiek van het betreffende grafveld, en:
- Waarvan het grafmonument in een dusdanige technische staat verkeert (onderscheiden in goed, redelijk, matig, slecht) dat geen grote ingreep nodig is.

Aan de hand van deze score is er een uiteindelijk lijst ontstaan die behouden zou kunnen blijven. Om de hierboven genoemde criteria verder te objectiveren is per criterium een nadere uitwerking gemaakt. Deze wordt hier verder uiteengezet:

1. Biografische betekenis van de begravene:

- De overledene moet minimaal dertig jaar geleden overleden zijn (voor 1994), of;
- De overledene moet publicaties van enig belang op zijn naam hebben of er is over hem/haar gepubliceerd, of;
- Het moet gaan om een overledene die bij leven openbare functies bekleedde die van betekenis waren voor de gemeenschap in de gemeente Opsterland of de regio. Maatgevend is bijvoorbeeld de duur van de functie, vernoeming van de persoon in straatnaam of naam van een openbaar gebouw. Ook kan de persoon betrokken zijn geweest bij een bijzondere gebeurtenis die nu nog breed herinnerd wordt, of;
- De persoon moet over een zekere (lokale) status beschikken, bijvoorbeeld door het uitgeoefende beroep of de bekendheid die de persoon bij leven genoot en die nu nog als zodanig wordt herinnerd.

De termijn van dertig jaar dient om een besluit op louter subjectieve gronden uit te sluiten. Voor het maken van keuzes op basis van de bovengenoemde criteria, zijn de personen in categorieën ingedeeld. De aanduiding van de categorie wordt, indien van toepassing, ook opgenomen in de lijst. Uiteraard bestaan er omstandigheden om af te wijken van dit criterium, zeker als duidelijk is dat een persoon nu al van belang is.

De categorieën voor de gemeente Opsterland zijn als volgt:

- V1 Bijzondere gevallen, inzake betrokkenen bij bijzondere gebeurtenissen;
- V2 Bestuurders en openbare beroepen: notabelen zoals burgemeesters, onderwijzers, artsen, wethouders, raadsleden, politici, geestelijken;
- V3 Wetenschap, letteren en sport: schrijvers, dichters, kunstenaars, sportlieden;
- V4 Slachtoffers Tweede Wereldoorlog, erkend of niet erkend en andere oorlogen en strijdtonelen;
- V5 Industrie en arbeid: fabrikanten, landbouwers, verveners, ondernemers, scheepvaart, visserij, ambachten.

Bij categorieën V1 en V4 wordt vooral gelet op de verhalende omstandigheden, terwijl bij de andere categorieën meer gekeken wordt naar het belang van de overledene zelf. De mate van belang die aan de verdiensten van een persoon gehecht kan worden, wordt met behulp van een cijfer tot uitdrukking gebracht met cijfers lopend van 1 tot 5, waarbij 5 staat voor het meeste belang. Daarbij gaat het vooral om het belang voor de historie van de gemeente Opsterland:

- 0: geen wel een rol of beroep bekend, maar geen verdere informatie
- 1: gering wel enige lokale bekendheid, maar geen invloed op de historie
- 2: gemiddeld wel bekend, maar weinig invloed op de historie
- 3: belangrijk bekend en heeft enige invloed gehad op de historie
- 4: zeer belangrijk heeft veel invloed gehad op de historie (regionaal belang)
- 5: uitzonderlijk belangrijke pijler in de historie, landelijk belang

In een aantal gevallen wordt bij de puntentoekening ook gekeken naar betrokkenheid van de personen bij een grote of belangrijke gebeurtenis. Dergelijke gebeurtenissen kunnen bijvoorbeeld ongelukken zijn, of epidemieën zoals de Spaanse griep. Voor Nij Beets en Tijnje is wel gelet op personen die van doen hadden met de vervening, maar de kans dat die

gevonden worden is gering omdat de begraafplaatsen pas in gebruik kwamen toen de verving al was overgegaan naar landbouw en veeteelt op de drooggelegde polders. Aan personen die in de Tweede Wereldoorlog zijn gesneuveld of gefusilleerd vanwege hun verzet tegen de vijand of anderszins betrokken waren bij een belangrijke gebeurtenis in die periode, wordt in het algemeen minimaal twee punten toegekend. Dit in verband met het historische belang van de periode 1940-1945. In het geval dat een persoon vernoemd is in een straat in de gemeente Opsterland, is dat ook een criterium om de persoon op de lijst te plaatsen en nader te kijken naar het grafmonument.

2. Ouderdom grafmonument

Niet alle grafmonumenten komen zondermeer in aanmerking om op de lijst te worden geplaatst. Een nieuw of vernieuwd monument wordt niet opgenomen, tenzij deze op een graf van een persoon staat die historische betekenis heeft. Dit is in Opsterland niet het geval. Verder wordt een ouderdomsgrens aangehouden, om enige afstand te laten bestaan tussen de hedendaagse grafcultuur en datgene wat van historische waarde is. Er is gekozen voor de periode van dertig jaar, aansluitend op die voor personen. Een dergelijke termijn heeft voldoende distantie om de kwaliteit van de grafcultuur op waarde te kunnen schatten.

3. Materiaalgebruik en hantering

Bij dit onderdeel wordt zowel gelet op bijzondere materialen als op materialen die typerend zijn voor de begraafplaatsen. Bijzondere materialen zijn vooral de materialen die in het algemeen niet vaak gebruikt zijn voor grafmonumenten op de begraafplaatsen of die inmiddels zeldzaam zijn geworden, zoals gietijzer, hout, zandsteen of marmer. Metaal komt op de begraafplaatsen in Opsterland met name voor in de vorm van hekwerken en een enkele graftrommel. Gietijzer is nauwelijks aangetroffen, zo bleek bij een eerste schouw. Bij de inventarisatie is daar rekening mee gehouden en ook nog een extra op gelet.

Hantering gaat over de wijze waarop bijvoorbeeld een grafmonument technisch bewerkt is. Dus het gebruik van een bijzonder materiaal met een slechte afwerking zal minder snel in aanmerking komen dan een goed verwerkt materiaal. In dit geval geldt dat bij de inventarisatie extra gelet is op afwijkende materialen met de vraag of ze daadwerkelijk bijzonder zijn. De materiaalsoort zelf is in een aparte kolom vermeld als vaststaand gegeven en er kan een punt voor gegeven worden als het monument op dat onderdeel behouden zou moeten blijven.

4. Vormgeving van het monument

De vormgeving van een individueel grafmonument of een ensemble kan van doorslaggevende betekenis zijn om deze te selecteren. Dat kan bijvoorbeeld vanwege het feit dat het zeldzaam is of omdat het binnen de stijl een goed voorbeeld vormt. Om die reden is bijvoorbeeld gekeken naar grafmonumenten die te maken hebben met de zogenaamde 'armere' grafcultuur waarbij geen natuursteen wordt toegepast, maar die zijn zeldzaam op de gemeentelijke begraafplaatsen en nauwelijks zijn aangetroffen. Wel is een aantal series van grafmonumenten mogelijk interessant. Vaak behoren ze toe aan dezelfde familie. Bij dit onderdeel is ook gelet op de wijze van belettering van het grafmonument, bijzondere teksten (met name in het Fries) en of de betekenis van het grafmonument binnen het algehele karakter van de begraafplaats past.

5. Bijzondere symboliek

Symbolen op grafmonumenten zijn er in veel varianten en die zijn ook op de gemeentelijke begraafplaatsen van Opsterland te vinden. Wanneer er sprake is van een uitzonderlijke vormgeving, zal zo'n algemeen symbool opgenomen worden op de lijst. Symboliek die verwijst naar een persoon of gebeurtenis zelf, vaak een samenvoeging van verschillende betekenissen, kan een dussdanig symbool opleveren dat er sprake is van een bijzonderheid. In Opsterland zijn echter lang niet alle grafmonumenten voorzien van grafsymboliek: met name de funeraire symboliek zoals schedels, knoken, zeisen, staartbijtende slangen of zandlopers ontbreken. Door grafmonumenten met bijzondere symboliek te behouden, kan het symbool altijd in de juiste context worden geplaatst. Er is niet alleen gekeken naar de algemene deler, maar ook naar de uitzonderlijke symbolen.

6. Passend in het karakter van het grafveld

Hierbij wordt feitelijk niet gekeken naar de intrinsieke waarde van het grafmonument, maar naar de collectieve waarde. Dat betekent dat het grafmonument bijvoorbeeld goed aansluit bij het karakter van de grafmonumenten op een begraafplaats of grafveld. Dat betekent dat groepen van grafmonumenten in aanmerking kunnen komen, zoals een verzameling zerken of stèles met een gave (overeenkomstige) vormgeving of monumenten die sterk opvallen in het beeld en ankerpunten vormen in de beleving. Grote en hoge grafmonumenten worden om die reden in de inventarisatie meegenomen. Het verdwijnen van zulke grafmonumenten van de begraafplaatsen zou immers een zeer grote impact hebben. Het kan ook zijn dat er door de verscheidenheid aan grafmonumenten op een vak geen sprake is van een echte karakteristiek. Soms kan de verscheidenheid het grafveld juist betekenis geven. Het kan ook voorkomen dat er uit de inventarisatie alleen monumenten voorkomen die zeer verspreid staan. Ook dan kan er feitelijk geen sprake zijn van een bepaalde karakteristiek. Waar dat het geval is, is dat ook meegenomen in de inventarisatie. Is er geen karakteristiek beeld aanwezig dan is er nauwelijks aandacht gegeven aan dit onderdeel.

7. Technische staat

Niet van doorslaggevende betekenis bij de inventarisatie, maar wel belangrijk, is de technische staat van de geïnventariseerde grafmonumenten. Wanneer grafmonumenten onherstelbaar beschadigd zijn, dan is dit grafmonument niet opgenomen op de lijst. Als selectiecriteria kan de technische staat een rol spelen in het geval geïnventariseerde grafmonumenten in een staat verkeren die matig tot slecht is. De technische staat wordt uitgedrukt in 4 categorieën:

- Goed: het grafmonument is constructief in orde en vertoont uiterlijk nauwelijks gebreken. Een verweerd uiterlijk speelt geen rol.
- Redelijk: het grafmonument is constructief in orde, maar vertoont gebreken als scheurvorming, uitzetting door roestende doken, sterke vervuiling of slijtage.
- Matig: het grafmonument vertoont constructieve gebreken, zoals afgebroken, verschoven of missende onderdelen.
- Slecht: het grafmonument is constructief afgeschreven. Alleen compleet herstel of vernieuwing kan het oude voorkomen herstellen.

Wat de precieze conditie is, is eventueel omschreven in een aparte kolom, bijvoorbeeld of er sprake is van breuk, scheurvorming, steken, missende onderdelen of dat het grafmonument sterk vervuild of verweerd is.

Bijlage 3. Kwaliteitsniveaus Beeldkwaliteitsplan Openbare Ruimte 2021-2025

Beeldkwaliteitsplan Openbare Ruimte 2021-2025

Beleidskader voor beheer en onderhoud

05 juli 2021 ontwerp revisie 2.0

Gemeente Opsterland

Opsterland hanteert de volgende indeling in kwaliteitsniveaus. Onderverdeeld naar groen (1), verharding (2), kunstwerken (3) en netheid (4).

		Bedrijventerrein	Begraafplaats	Buitengebied	Centrum	Groengebied	Hoofdstructuur	Woongebied
1	Bomen	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)
1	Natuurlijke beplanting	L (bio)	B (bio)	L (bio)	B (bio)	L (bio)	L (bio)	B (bio)
1	Cultuurlijke beplanting	L	H	L	B	B	B	B
1	Hagen	B	H	L	B	L	B	B
1	Grasveld	L (bio)	H	L (bio)	B	L (bio)	L (bio)	L (bio)
1	Bermen	B (bio)	B (bio)	B (bio)		B (bio)	B (bio)	B (bio)
1	Watergangen	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)
1	Watervlakte	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)	B (bio)
1	Parkmeubilair	B	H	B	B	B	B	B
2	Rijbanen	B	B	B	B	B	B	B
2	Parkeerstroken / overig	B	B	B	B	B	B	B
2	Fietspaden	B		B	B	B	B	B
2	Voetpaden	B	B	B	B	B	B	B
2	Openbare verlichting	B	B	B	B	B	B	B
3	Vaste bruggen	B		B	B		B	B
3	Houten bruggen			B		B	B	B
3	Beweegbare bruggen			B	B		B	B
3	Kademuren	B		B	B			B
3	Beschoeiingen			B		B		B
3	Vaarrecreatieve voorzieningen	B		B				B
3	Waterwerken			B	B			
3	Tunnels			B				
4	Afvalbakken	B	H	B	B	B	B	B
4	Onkruid in het groen	L	H	L	B	L	L	B
4	Onkruid op verharding	B	H		B	B	B	B
4	Zwerfvuil	L	H	L	B	L	L	B
4	Veegvuil	B	H		B	B	B	B

Afbeelding 19 huidige kwaliteitsniveaus per onderdeel

bio = voor het overgrote deel van deze arealen binnen het genoemde structurelement wordt de biodiversiteit gestimuleerd. Dit houdt bijvoorbeeld bij de grasvelden en bermen in dat ongeveer tweederde van dit areaal extensief wordt beheerd. Extensief beheer houdt in dit geval in dat deze grassen 1x per jaar worden gemaaid waarbij het maaisel wordt afgevoerd.

Bijlage 4. Wet op de lijkbezorging over sluiting van begraafplaats

Een particulier graf, gelegen op een gesloten begraafplaats, wordt, voor zover in het onderhoud behoorlijk wordt voorzien, onaangeroerd gelaten (art. 46, lid 1 t/m 4)

Een begraafplaats houdt op een begraafplaats te zijn, indien de grond die bestemming heeft verloren en zich daarin geen graf bevindt (art. 47). Wanneer in de Wlb wordt gesproken over een begraafplaats, wordt ook een gedeelte van een begraafplaats bedoeld.

Dit betekent dat voor het sluiten van een begraafplaats verschillende acties nodig zijn.

1. Onderbouwen besluit tot sluiting:

- Inventariseren op welke graven nog lopende grafrechten zijn en tot wanneer die lopen. Daarnaast moet worden uitgezocht in welke graven met lopende grafrechten nog ruimte is voor begraven.
- Uitzoeken of de rechthebbenden nog bekend zijn of achterhaald kunnen worden.
- Op deze manier weet men wie er nog belangen hebben bij de begraafplaats, hoe die geïnformeerd kunnen worden en heeft men zicht op hetgeen men eventueel aan schadeloosstellingen kan verwachten.

2. Besluit van burgemeester en wethouders tot sluiting van de begraafplaats:

- Ingangsdatum van sluiting bepalen, deze is niet eerder dan 10 jaar en 1 dag na de laatste begraafplaats.
- Rechthebbende (vooraf) informeren over de voornemens van het college.

3. Afwachten of er beroep tegen de sluiting wordt ingesteld bij Gedeputeerde Staten

- Afwachten wat Gedeputeerde Staten hierover besluit en of er schadeloosstellingen uitkeren.
- Zo nodig schadeloosstellingen uitkeren.
- Geen begravingen of bijzetting van asbussen in de graven meer toestaan.

Gedurende 30 jaar na de datum van sluiting moeten de graven in stand gehouden worden.

Bijlage 5. Overzicht oorlogsgraven in gemeente Opsterland

Gevallen tijdens de oorlog

Gevallen tijdens de oorlog	Begraafplaats
1. Lammert Heringa	Gorredijk
2. Hendrik Poppe Hemminga	Bakkeveen
3. Jan Postma	Bakkeveen
4. Hylke Watzema	Tijnje
5. Hendrik Nicolaas Werkman	Bakkeveen
6. Gerke Numan	Gorredijk
7. Jelle Hempenius	Bakkeveen
8. Jan Welfing	Wijnjeterp
9. Jantje Welfing	Wijnjeterp
10. Aalzen de Jager	Ureterp
11. Jan Lammert van der Broek	Ureterp
12. Anne Huisman	Tijnje
13. Wolter Huisman	Tijnje
14. Sietze (Siette) Weiland	Ureterp
15. Joachim Wijnstra	Gorredijk, Kortezwaag
16. René Wijnsma	Lippenhuizen
17. Ide Haaysma/Haisma	Gorredijk
18. Eeltje Pieter de Vries	Tijnje
19. Hendrik Lubbering	Beetsterzwaag
20. Aize Brouwer	Ureterp
21. Albert Brouwer	Ureterp
22. Grietzen Kunnen	Ureterp
23. Binnert Philip van Harinxma thoe Slooten	Beetsterzwaag

Hierbij zijn niet inbegrepen de gevallen die zijn geboren in Opsterland en elders begraven. Voor een aanvullende lijst van Opsterlandse oorlogsslachtoffers zie website Oorlogsbronnen: <https://www.oorlogsbronnen.nl/plaats/Opsterland>

Geallieerde militaire rijksgraven (5 Engelsen, 1 Amerikaan). Gorredijk Hegedyk

1. W.R. Balls	20 jaar	Terwispel, 8 september 1941
2. B.A. Banks	21 jaar	Terwispel, 8 september 1941
3. W.B. Lowe	28 jaar	Terwispel, 8 september 1941
4. A.S. Mac-Donald	27 jaar	Terwispel, 8 september 1941
5. J.C. Saick	20 jaar	Terwispel, 8 september 1941
6. E. Trott	20 jaar	Terwispel, 8 september 1941

Bijlage 6. Tabel 1. Gegevens per begraafplaats 2019-2023

	2019	2020	2021	2022	2023	Totaal
Uitgifte nieuwe graven					t/m 14 juli	
Gealeane	12	20	22	4	5	63
De Leijen	16	2	4	7	-	29
Hegedyk	2	5	2	1	4	14
Nij Beets	1	-	4	1	1	7
Tijnje	-	1	6	4	1	12
Totaal	31	28	38	17	11	125
Overschrijvingen						
Gealeane	6	13	33	16	29	97
De Leijen	6	15	30	10	12	73
Hegedyk	8	6	8	8	8	38
Nij Beets	3	10	5	3	10	31
Tijnje	8	9	10	16	1	44
Totaal	31	53	86	53	60	283
Begrafenissen (in nieuwe + bestaande graven)						
Gealeane	16	22	31	15	11	95
De Leijen	16	4	11	11	5	47
Hegedyk	5	7	5	10	5	32
Nij Beets	4	3	5	3	5	20
Tijnje	4	3	7	4	2	20
Totaal	45	39	59	43	28	214
Verlengingen graven (20 en 30 jaar) en urnen (5 tot 10 jaar)						
Gealeane	18	23	14	38	17	110
De Leijen	12	21	14	16	12	75
Hegedyk	3	-	3	5	-	11
Nij Beets	5	6	2	4	13	30
Tijnje	3	8	15	8	4	38
Totaal	41	58	48	71	46	264
Opzeggingen totaal	±60	±20	±40	±22	±35	177
Vergunningen voor grafmonumenten						
Gealeane	9	12	15	10	15	61
De Leijen	12	8	4	4	2	30
Hegedyk	7	3	-	3	0	13
Nij Beets	1	2	-	1	1	5
Tijnje	2	1	1	3	-	7
Totaal	31	26	20	21	18	116
Begrafenissen op zaterdag						
Gealeane	2	3	2	-	2	9
De Leijen	5	1	1	2	1	10
Hegedyk	-	1	-	-	1	2
Nij Beets	-	-	-	-	-	0
Tijnje	-	1	2	-	-	3
Totaal	7	6	5	2	4	24

Bijlage 7. Achtergrondinformatie baarhuis en hekwerk Gorredijk Hegedyk

Het oorspronkelijke klokhuis was rechthoekig en samengesteld van een toren in twee bouwlagen met aan beide zijden twee ondiepe smallere lage aanbouwen van een bouwlaag, en een langere aanbouw van een bouwlaag aan de achterkant. De gevels zijn in gemêleerde bakstenen gemetseld. De toren heeft een overstekend tentdak met daarop zwart geflazuurde daktegels met op de kepers schubvorsten en een gootlijst rondom. In de voorgevel is een opgeklampte rondboogdeur aanwezig, met traliewerk voor een deurruitje, in een geprofileerde deuromlijsting. In de aanbouwen zijn verticale lichtopeningen aangebracht van vier glasblokken. De linker en rechter zijgevel zijn identiek aan elkaar en worden bepaald door een aanbouw onder steil zadeldak. Ook deze is belegd met zwart geflazuurde aktegels, met oorspronkelijk op de nok schubvorsten. In de gevelwand zit een opgeklampte rondboogdeur. In de geveltoppen zijn vlechtingen aangebracht. In de tweede bouwlaag van de toren zijn twee rondboog galmgaten gemetseld. De binnenwanden zijn beraapt met cement. Het baarhuis is van algemeen cultuurhistorische en architectuurhistorische waarde door de hoge mate van esthetische kwaliteit van het ontwerp, de redelijke mate van architectonische gaafheid, als contemporain en essentieel onderdeel van de begraafplaats en de redelijke mate van visuele gaafheid in relatie tot de aanleg van en de ligging op de begraafplaats alsook de hoge mate van typologische uitzonderlijkheid.

Het hek op de grachtdam van de begraafplaats heeft een expressionistische stijl. Het is mogelijk ook gemaakt door Christiaan van Wamel. Het toegangshek heeft stijlkenmerken die ook terug te zien zijn in het eenvoudiger uitgevoerde hekwerk bij de begraafplaats van Tijnje. Het toegangshek is samengesteld uit vier bakstenen stijlen: twee hoge aan beide kanten van het centrale, dubbele toegangshek en twee lagere aan weerszijden daarvan voor de smallere voetgangerstoegangshekken. Het metselwerk bestaat uit verschillende, decoratieve patronen: een ingesnoerde voet in blokkenpatroon, de schacht in kruisverband met aan alle vier kanten een verticale zaagtanddecoratie en afgesloten door een veelhoekige bekroning. De dubbele toegangshekken, gemaakt van ijzer, zijn gesmeed in sierlijke patronen, net als de enkelvoudige voetgangershekken. Van de draaiende hekken zijn de onderkant en het deel aan de scharnierende zijde gesloten ter versteviging. Aan de buitenkant van de voetgangershekstijlen zijn vleugelstukken in dezelfde trant aangebracht.

Het toegangshek is van algemeen cultuurhistorische en architectuurhistorisch belang vanwege de toegepaste stijl motieven in de trant van de Amsterdamse School, de bijzonder hoge mate van gaafheid, de visuele gaafheid van het hekwerk in relatie tot de begraafplaats en het lijkbaarhuis met klokkentoren in de zichtlijn en doordat het een contemporain en essentieel onderdeel van de begraafplaats vormt.